

TIENERS IN DE OPENBARE RUIJITE

Rita van der Meulen

TIENERS IN DE OPENBARE RUIMTE

Onderzoek voor en met tieners hoe beleid aan te sluiten op de vraag van tieners

Masterthesis

Master City Developer, MCD 13
Erasmus Universiteit Rotterdam en Technische Universiteit Delft
Begeleider: dr. Rianne van Melik
Foto's: Lieve Kaspers

Rita van der Meulen (442535)
15 juli 2018

Voorwoord

“Kom je buiten spelen?” Onder deze titel pitchte ik, twee jaar geleden voor collega’s, over de mogelijkheden van buiten spelen in een verdichtende stad. Deze pitch bracht me bij het vraagstuk over tieners in de openbare ruimte. Dit vraagstuk boeit me, omdat hierin een aantal elementen samen komen. Allereerst mijn interesse voor een leefbare stad, tijdens de studie aangewakkerd door de kennismaking met Jane Jacobs en Jan Gehl. Belangstelling voor de jeugd is er bij mij als vanzelf, niet in het laatst door mijn eigen opgroeiende kinderen. En ik vind het van een grote waarde dat inwoners van een stad prettig met elkaar samenleven. Het gezegde “wie de jeugd heeft, heeft de toekomst” is wat mij betreft ook van toepassing op de ontwikkeling van de stad!

Een scriptie schrijven en wetenschappelijk onderzoek daarvoor doen is een bijzondere ervaring. Zeker als je gewend bent kort en to-the-point te adviseren. Rianne van Melik was er om de ingesleten paden te verlaten en op een andere, frisse, manier de zaken te benaderen. Hartelijk bedankt voor je professionele begeleiding en je positieve feedback. Ik geniet trouwens erg van de artikelen die jij schrijft. Wouter Jan Verheul bedankt dat je me op het spoor hebt gezet om het eerste conceptuele model letterlijk op zijn kop te zetten en te verdiepen. De artikelen die je in de loop van de periode naar me toe hebt gestuurd, waren erg bruikbaar en prettig om te ontvangen. Ik reken in de toekomst ook op je.

Ik wil mijn werkgever, de gemeente Utrecht/ Volksgezondheid, hartelijk bedanken dat ze mij in de gelegenheid heeft gesteld deze studie te volgen.

Deze thesis is tot stand gekomen door medewerking van velen. De volgende mensen wil ik bedanken. De vijf eerstejaarsstudenten Welzijn die een bijdrage hebben geleverd aan de totstandkoming van de digitale vragenlijst en het verkrijgen van respons. Balkan, Wassila en Neslihan voor jullie inzet en hulp bij het ondersteunen van de leerlingen. De leerkrachten Aardrijkskunde van het Leidsche Rijn College en het Gregoriuscollege voor de mogelijkheid om de vragenlijst in de klas af te nemen. En, last but not least, alle tieners die de vragenlijst hebben ingevuld.

Bij collega’s heb ik de vragenlijst kunnen toetsen, net als de technische uitwerking, Jessica en Jaap bedankt. Frederik, jouw betrokkenheid en het fungeren als klankbord heb ik als heel bijzonder ervaren, ontzettend veel dank daarvoor.

Er was ook steun van familie en vriendinnen. Fijn dat jullie zo meeleefden en me bemoedigende appjes stuurden. En dan natuurlijk ons gezin. Max, Lieve en Dalibor super fijn dat jullie er waren om me te supporten, klussen uit handen te nemen en me de tijd gunden die ik nodig had! De chocolade was heerlijk en ik heb genoten van de bloemen. Ik heb me ontzettend gesteund gevoeld en kijk er naar uit om weer meer leuke dingen te doen met elkaar. We beginnen in Sardinië.

En nu zit de studie er (bijna) op. Bijna drie jaar was de MCD-opleiding onderdeel van mijn leven door periodes van modules volgen af te wisselen met modulevrije periodes. Mijn rugzak is inmiddels rijkelijk gevuld met nieuwe theorieën, inzichten, indrukken van de werkbezoeken én de prachtige New York-ervaring. Met het afronden van deze scriptie zit de studie erop en gaat mijn reis verder.

Rita van der Meulen

15 juli 2018

Samenvatting

De openbare ruimte is van belang voor de aantrekkelijkheid van de stad. Ook is de openbare ruimte van belang voor de leefbaarheid, het dagelijkse (sociale) leven van de stad. Mensen maken elke dag gebruik van de stad om zich te verplaatsen, te bewegen, te recreëren of andere mensen te ontmoeten. Aantrekkelijkheid en leefbaarheid spelen een rol bij de concurrentie tussen steden en wordt tegenwoordig net zo belangrijk gevonden als bijvoorbeeld economische diversiteit.

De openbare ruimte staat onder druk door de groei van steden door verdichting. Andere ontwikkelingen, zoals meer aandacht voor de fiets, vergrijzing en klimaatadaptatie vragen ook om aanpassingen in de openbare ruimte.

De openbare ruimte is vooral een ruimte van en voor volwassenen. Tieners zijn een onderbelichte groep als het gaat over het gebruik van de openbare ruimte. Rondhangen door tieners draagt bij aan de vorming van hun identiteit en aan zelfstandigheid. Met de verjonging en verdichting van steden en de andere ontwikkelingen die ruimte nodig hebben, wordt het urgenter om plekken voor tieners in de stad te faciliteren.

Omdat gemeenten verantwoordelijk zijn voor de openbare ruimte is in dit onderzoek een verbinding gelegd tussen het beleid en de vraag van tieners naar plekken. Dit leidde tot de volgende onderzoeksvraag: *in hoeverre sluit het beleid voor tieners in de openbare ruimte aan op de vraag van tieners?*

Een conceptueel model is ontwikkeld om de onderzoeksvraag te kunnen beantwoorden. Basis voor het conceptuele model is de spatial triad van Lefebvre (1991). Literatuuronderzoek is uitgevoerd om de spatial triad te verdiepen en bruikbaar te maken voor dit onderzoek. Dit heeft ertoe geleid dat de volgende punten worden onderzocht: het gebruik van de openbare ruimte door tieners, de beleidsopgave van beleidsprofessionals en de vraag van tieners naar openbare ruimte (tienersperspectief). De beleidsopgave en het tienersperspectief zijn geoperationaliseerd. Voor de beleidsopgave zijn de te onderzoeken aspecten: integraal werken, sociaal-maatschappelijke uitgangspunten, ruimtelijke uitwerking, budget en tienerparticipatie. Voor de vraag van tieners, het tienersperspectief, gaat het om de aspecten: behoeften van tieners, kenmerken van tieners, vrijetijdsbesteding en ouders. De laatste twee aspecten, vrijetijdsbesteding en ouders, zijn in dit onderzoek niet onderzocht.

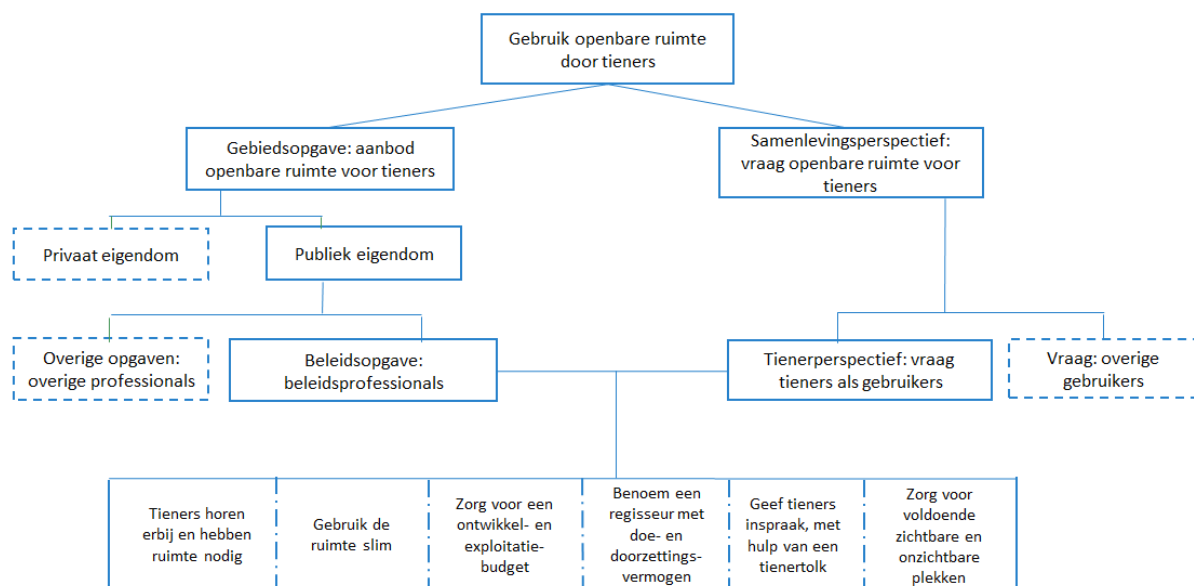
De data voor het praktijkonderzoek zijn verzameld door twee onderzoeksmethoden te combineren. Allereerst is een digitale vragenlijst ingevuld door tieners die in Utrecht naar school gaan. Hiermee is inzicht verkregen in de mate waarin tieners gebruik maken van de openbare ruimte, waar ze naar toe gaan, wat ze daar doen en wat ze belangrijk vinden. Honderdvierentwintig ingevulde vragenlijsten zijn gebruikt voor de analyse. Vervolgens is door een analyse van beleidsdocumenten en het houden van een viertal interviews inzicht verkregen in het beleid wat de gemeente Utrecht voert en hoe dat in de praktijk uitwerkt.

Het praktijkonderzoek heeft de volgende bevindingen opgeleverd. Tieners hebben behoefte aan plekken in de openbare ruimte om andere tieners te ontmoeten. Ze hebben behoefte aan voldoende en aan gevarieerde plekken waar ze zichtbaar en onzichtbaar kunnen zijn. Kritische factoren voor de beleidsopgave zijn integraal werken, budget en draagvlak. Deze factoren werken voor de bestaande stad anders uit dan voor nieuwe ontwikkelgebieden. In de bestaande stad zijn alle drie de factoren relevant, voor nieuwe ontwikkelgebieden zijn vooral integraal werken en budget relevant. Door tieners inspraak te geven bij het beleid voor tieners, kunnen de beleidsopgave en de vraag van tieners naar plekken in de openbare ruimte beter op elkaar aansluiten.

De bevindingen uit het praktijkonderzoek zijn, in combinatie met de aspecten uit het conceptuele model, geherformuleerd tot leidende principes voor stedelijke gebiedsontwikkelaars.

- *Tieners horen erbij en hebben ruimte nodig*: rondhangen is een normaal onderdeel van het opgroeien en hoort bij de ontwikkeling van tieners. Daarvoor is ruimte nodig.
- *Gebruik de ruimte slim*: kies een bewuste en slimme strategie om op verschillende plekken in de stad plekken voor rondhangen te creëren of te combineren met andere functies.
- *Zorg voor een ontwikkel- en exploitatiebudget*: een budget maakt het financieel mogelijk om in de bestaande stad en in nieuwe ontwikkelgebieden plekken voor tieners te creëren.
- *Benoem een regisseur met integraal doe- en doorzettingsvermogen*: deze functionaris is nodig om de beleidsopgave vorm en inhoud te geven.
- *Geef tieners inspraak met hulp van een tienertolk*: laat tieners meebeslissen en benut een tolk om elkaar beter te begrijpen.
- *Zorg voor voldoende zichtbare en onzichtbare plekken*: hiermee wordt aan de behoefte van tieners voldaan.

De leidende principes zijn de basis voor een handelingsperspectief om gebruik van de openbare ruimte door tieners te faciliteren.

Leidende principes om het gebruik van de openbare ruimte door tieners te faciliteren

Een aanbeveling voor stedelijke gebiedsontwikkelaars om het handelingsperspectief robuuster te maken, is om een andere insteek te kiezen voor het omgaan met draagvlak. Deze insteek bestaat uit spreiding van plekken en uit het betrekken van tieners, ouders en omwonenden bij de vraag: hoe kan van deze plek een succes gemaakt worden?

Een andere aanbeveling is om als stedelijke gebiedsontwikkelaars bij te dragen aan het uitgangspunt 'tieners horen erbij en hebben ruimte nodig' door in te zetten op een positieve beeldvorming. Stedelijke gebiedsontwikkelaars kunnen een kennismaking organiseren tussen tieners, partijen in de buurt en omwonenden en bijdrage aan positieve media-aandacht. Een laatste aanbeveling is om tieners een zware (of beslissende) stem te geven in besluitvorming over tienerplekken.

Inhoudsopgave

Voorwoord	5
Samenvatting.....	7
Inhoudsopgave	9
1. Inleiding	11
1.1 Inleiding	11
1.2 Probleemstelling en onderzoeksvraag	12
1.3 Relevantie.....	13
1.4 Methodologie	15
2. Openbare ruimte: beleid en vraag in een theoretisch perspectief	17
2.1 Inleiding	17
2.2 Ruimte voor tieners onder druk	17
2.3 Wat is openbare ruimte?.....	20
2.4 Openbare ruimte: beleid en vraag	23
2.5 Beleidsopgave	26
2.6 Vraag van tieners naar openbare ruimte	30
2.7 Tieners die rondhangen in de openbare ruimte	31
2.8 Conceptueel model	33
3. Methodologie	36
3.1 Inleiding	36
3.2 Methodekeuze	36
3.3 Verantwoording onderzoeklocatie.....	38
3.4 Opzet van het behoefteonderzoek: samen met ROC-studenten.....	39
3.5 Behoeftesonderzoek tienerperspectief	39
3.6 Beleidsopgave	41
3.7 Kwaliteit van onderzoek.....	42
4. Beleidsopgave en tienerperspectief in de Utrechtse praktijk.....	45
4.1 Inleiding	45
4.2 Utrechtse beleidsopgave.....	45
4.3 Gebruik van de openbare ruimte door tieners	51
4.4 Utrechts tienerperspectief	53
5. Analyse van de onderzoeksresultaten	60
5.1 Inleiding	60
5.2 Analyse van de onderzoeksresultaten	60
5.3 Leidende principes voor een handelingsperspectief	63

6. Conclusies, reflectie en aanbevelingen	66
6.1 Inleiding	66
6.2 Verschil tussen beleid voor en vraag van tieners naar openbare ruimte	66
6.3 Reflectie en aanbevelingen	68
Literatuurlijst	71
Bijlage 1 Digitale vragenlijst	79
Bijlage 2 Geïnterviewde personen	84
Bijlage 3 Topiclijst Tieners in de openbare ruimte	85
Bijlage 4 Coderingsschema beleidsstukken en interviews	88
Bijlage 5 Voorbeelden codering	89

1. Inleiding

1.1 Inleiding

“A viable public space has to have youth in it. Many of our placemaking strategies push youth who are already using a space out, like adding more things to buy, having family-based activities, attracting people of means, and trying to make it “safer.” We need to think more broadly and consider youth. We think of the elderly and of very young children as vulnerable populations, and yet we’re not really adding in our youth as a consideration.” (Peinhardt, 2018).

Dit citaat komt uit een recent interview met cultureel antropoloog en professor omgevingspsychologie Setha Low (1948). Zij heeft veel onderzoek gedaan naar openbare ruimte in relatie tot diversiteit en uitsluiting. Zij geeft aan dat jongeren in de openbare ruimte vaak buiten beeld zijn of worden ‘geduwd’ als andere belangen zich aandienen. En tegelijkertijd maakt de uitspraak duidelijk dat jongeren zorgen voor levendigheid in de openbare ruimte.

De openbare ruimte is van belang voor steden. Om als stad internationaal te kunnen concurreren zijn leefbaarheid en aantrekkelijkheid steeds vaker net zo belangrijk als bijvoorbeeld bereikbaarheid en economische diversiteit (Kuik en Rietveld, 2013). Mensen willen graag in steden wonen. De voorspelling is dat steden verder groeien en verdichten (PBL en CBS, 2016). Steden worden voller en drukker door het toenemend aantal mensen en hun ruimtegebruik. Er komen bijvoorbeeld meer auto’s, meer fietsen en er is ruimte nodig voor de bijbehorende voorzieningen (Karsten en Felder, 2017). Andere ontwikkelingen zoals een actief mobiliteitsbeleid, vergrijzing, klimaatadaptatie en een beweegvriendelijke omgeving vragen elk om een andere inrichting van de buitenruimte (Liebrand et al., 2016). Deze ontwikkelingen zijn mogelijk in een bepaalde mate met elkaar te combineren. Zo kan meer aandacht voor de voetganger gecombineerd worden met ankerpunten voor ouderen, meer aandacht voor de fiets maakt dat lastiger. De geduide trends laten de keerzijde van verstedelijking zien, namelijk dat de fysieke en sociale leefbaarheid onder druk staat (Agenda Stad, 2018). Of anders gezegd: “Het is een hele uitdaging om aantrekkelijke woningen en leefbare buurten te creëren, dichtbij voorzieningen als een gezellige binnenstad, parken, speelruimte en scholen en als het even kan, werk om de hoek” (Programma Slimme en Gezonde stad, 2017). Onderdeel van de keerzijde is ook dat verstedelijking gepaard gaat met een toename van de ervaren overlast door hangjongeren (CBS, 2014).

De openbare ruimte vervult een belangrijke functie in de dagelijkse leefkwaliteit voor de mensen die in de stad wonen. De openbare ruimte biedt mogelijkheden voor ontspanning, voor beweging en het kan ook individueel en sociaal welbevinden ondersteunen (Höglhammer, 2018). Diverse onderzoeken tonen aan dat openbare ruimte ontmoeting tussen mensen met verschillende achtergronden mogelijk maakt en daarmee de sociale cohesie kan bevorderen (Peter, Elands & Buijs, 2010). Naast ontmoeting en verblijf is de openbare ruimte ook een ruimte waarin je je verplaatst als je van huis naar je werk of school gaat, of andersom (Gehl et al., 2006).

Voor tieners is de openbare ruimte bijzonder van belang. Tieners bevinden zich in de fase tussen kindertijd en volwassenheid. In deze periode worden tieners steeds zelfstandiger. Ze nemen meer hun eigen beslissingen over hun dagelijkse leven en school (Hurrelmann, 2007). Het is ook voor het eerst dat ze autonoom of zelfstandig de publieke ruimte betreden (Cops, 2013). Daarbij beperken jongeren zich niet tot hun eigen buurt of wijk. Jongeren hebben contacten in en buiten de buurt en ondernemen activiteiten zowel in als buiten de buurt (Karsten et al., 2001). De actieradius van

jongeren neemt na de lagere school toe. Zo is de middelbare school, in tegenstelling tot de basisschool meestal niet in hun woonbuurt gelegen. Daardoor sluiten thuis zijn, op school zijn en vrijetijdsbesteding qua geografische ligging niet meer op elkaar aan (Lieberg, 1995; Karsten et al., 2001). De openbare ruimte in de woonplaats is van belang voor tieners, omdat zij een beperkt budget hebben en zijn aangewezen op de fiets als vervoermiddel (Emmelkamp, 2004).

Vanuit meerdere visies wordt bevestigd dat rondhangen bijdraagt aan de vorming van de identiteit van jongeren (Karsten et al., 2001; Robinson, 2000, 2009). Tieners zijn graag in groepen op straat om hun zelfstandigheid ten opzichte van volwassenen te bepalen. Daarbij hebben ze behoefte aan enerzijds plekken waar ze niet gezien worden en waar er andere regels gelden dan thuis en op school. Deze plekken zijn vaak voor tieners de enige mogelijkheid om andere tieners te ontmoeten, weg van thuis en weg van toezicht door volwassenen (Deinet, 2009). Anderzijds hebben ze ook behoefte aan plekken waar ze gezien worden en andere mensen kunnen observeren (Lieberg, 1995). Er is verschil in intensiteit, manier waarop en het tijdstip waarop jongeren gebruik maken van de buitenruimte (Karsten et al., 2001; Lieberg, 1995; Abbot-Chapman & Robertson, 2009; Filius en Van Melik, 2011). Er zijn ook tieners die zeer beperkt in de openbare ruimte verblijven, zij zijn druk met bijvoorbeeld sporten in clubverband of gewoon thuis. Door de geschetste diversiteit kan er geen eenduidige 'buitencultuur' voor jongeren worden onderscheiden (Karsten et al., 2001).

De gemeente is van oudsher verantwoordelijk voor het ontwikkelen, beheren en onderhouden van de openbare ruimte. Inwoners willen daar graag een bepaalde mate van zeggenschap over of inspraak in (Raad voor de Volksgezondheid en zorg (RVZ), 2015). Gemeenten faciliteren dit. Uit internationaal onderzoek blijkt dat participatie van jongeren bij stadsontwikkeling zeldzaam is (Whitzman et al., 2010; Wilks & Rudner, 2013). Dat was ook in Nederland het geval. Jongeren werden niet betrokken bij formele beleidsvorming over de openbare ruimte (Van Lieshout en Aarts, 2008). Inmiddels is daar een kentering in te zien (Mak et al., 2016). In toenemende mate is er aandacht voor het betrekken van kinderen en jongeren bij beleidsvorming en uitvoering. Via Unicef is internationaal het netwerk Child Friendly Cities actief. In Nederland sluiten gemeenten en andere organisatie zich, via de Vereniging van Nederlandse Gemeenten (VNG) hierbij aan en zoeken naar vormen om jongeren te betrekken bij beleid (VNG, 2017).

1.2 Probleemstelling en onderzoeksvraag

Openbare ruimte is van belang voor de aantrekkelijkheid van steden. Ook is de openbare ruimte van belang voor de leefbaarheid, het dagelijkse (sociale) leven van mensen. Openbare ruimte is in het bijzonder belang voor tieners. Het hoort bij het opgroeien dat tieners zelfstandig leren en ontdekken. Dat ze op eigen houtje of met vrienden naar school fietsen. Dat ze, los van ouders of school, zich samen met vrienden kunnen terugtrekken of juist zichtbaar zijn in de openbare ruimte.

Gemeenten wegen verschillende belangen tegen elkaar af en maken keuzes in de bestemming van de openbare ruimte. Relevant is te onderzoeken of en in hoeverre het beleid rekening houdt met de vraag van tieners naar openbare ruimte en wat de vraag van tieners is.

Dit onderzoek dient meerdere doelen. Allereerst is het doel om inzicht te krijgen of en in hoeverre het beleid gericht op de openbare ruimte aansluit bij de vraag van tieners. Ander doel is om inzicht te krijgen in de achterliggende factoren, daar waar beleid en vraag niet op elkaar aansluiten. Ten slotte is het doel om te onderzoeken of en op welke wijze tieners betrokken kunnen worden bij beleid en of tieners daarvoor gemotiveerd zijn.

Aansluitend op deze doelen is de volgende onderzoeksvraag geformuleerd. *In hoeverre sluit het beleid voor tieners in de openbare ruimte aan op de vraag van tieners?*

Begrippen

Tieners

In deze thesis worden tieners onderscheiden van kinderen. Kinderen hebben de leeftijd tussen 0 en 12 jaar. Tieners zijn opgroeiende jongeren in de leeftijd van 12 tot 18 jaar. Zij hebben de basisschool verlaten en zitten of op de middelbare school of zijn bezig met een middelbare vervolgopleiding. Tieners worden onderscheiden van studenten op een HBO-opleiding of studenten die een wetenschappelijke opleiding volgen. Zij zijn meestal ouder dan 18 jaar.

Als synoniem voor 'tieners' wordt in deze thesis ook wel het woord 'jongeren' gebruikt. De term 'jeugd' wordt in deze scriptie gebruikt als het over kinderen en tieners gaat.

Openbare ruimte

Over hoe openbare ruimte kan worden gedefinieerd wordt verschillende gedacht (Van Melik, 2015). Er bestaan verschillende, elkaar soms tegensprekende, definities (Staeheli en Mitchell, 2007). De discussie wordt vaak gevoerd over publieke en private eigendomsverhoudingen. Openbare ruimte is dan ruimte wat geen privaat eigendom is. Echter de grenzen tussen publieke, private en privéruimte zijn niet 'in beton' gegoten. Eigenaarschap en gedrag en gewoontes zijn hier debet aan (RVZ, 2015). In deze thesis wordt openbare ruimte opgevat als publieke ruimte (VROM-raad, 2009): ruimte die publiek toegankelijk is, en die zowel publiek als privaat beheerd kan worden. De sociale functie van de openbare ruimte staat voor tieners voorop. Voor tieners is de publieke ruimte een derde plek (Oldenburg, 1991). Een plek die vrij toegankelijk is en waar je je vrienden kunt ontmoeten.

Rondhangen

Rondhangen houdt in dat tieners met elkaar zijn. Activiteiten zoals kletsen, voetballen en winkelen kunnen hier onderdeel van zijn.

Als synoniem voor 'rondhangen' wordt ook wel het woord 'hangen' gebruikt.

1.3 Relevantie

Dit onderzoek is maatschappelijk van belang, omdat het de aandacht vestigt op een onderbelichte groep gebruikers van de openbare ruimte. Met tieners wordt geen rekening of beperkt gehouden bij het ontwerp van de stad (Peinhardt, 2018; Deinet, 2009).

Wil een stad aantrekkelijk blijven voor gezinnen, dan is het van belang dat er voorzieningen en faciliteiten zijn voor opgroeiende kinderen en tieners. In het licht van de verdichting en verjonging van steden wordt dit urgenter.

Het onderzoek is maatschappelijk ook relevant omdat het de nadruk legt op rondhangen als normaal en waardevol onderdeel van het opgroeien. Rond het thema jongeren in de openbare ruimte heerst vaak een negatief beeld (Sybesma, 2009). Rondhangen kan leiden tot overlast voor omwonenden en andere gebruikers. De overlast uit zich bijvoorbeeld in geluidsoverlast, vervuiling en vernieling. Ook erger komt voor. Andere gebruikers worden lastig gevallen, uitgescholden of geïntimideerd. Daar komt bij dat geweld in de maatschappij in de media vaak met rondhangen wordt geassocieerd. Terwijl rondhangen meestal weinig met echte criminaliteit te maken heeft. De indruk bestaat dat uitingen van geweld in beperkte mate voorkomen onder jongeren die op straat rondhangen. Geweld heeft eerder te maken met de agressie van enkele jongeren bijvoorbeeld in de context van het uitgaansleven (Noorda & Veenbaas, 2006). Het voorkomen van agressie en geweld leidt tot

bezorgdheid van ouders over de veiligheid van hun kinderen. De bezorgdheid leidt op zijn beurt tot een inperking van de zelfstandige bewegingsvrijheid (Emmelkamp, 2004).

Dit onderzoek is wetenschappelijk van belang, omdat de behoeften van tieners worden gecombineerd met beleid en beleidsbeïnvloeding door jongeren. Er is nationaal en internationaal onderzoek gedaan naar hoe jongeren de openbare ruimte gebruiken (Lieberg, 1995; Malone, 2002; Karsten et al., 2001; Abbott-Chapman & Robertson, 2009). Dat het gebruik van de openbare ruimte bijdraagt aan de vorming van de identiteit van jongeren komt uit onderzoek van Robinson (2001, 2009) en Karsten (2001). Nederlands onderzoek ging over de beleving en het gebruik van de openbare ruimte in Houten. Filius en Van Melik (2011) brachten in beeld wat jongeren doen en wat favoriete plekken zijn. De Houtense jongeren zijn positief over de openbare ruimte en maken er op allerlei manieren gebruik van. Geconstateerd werd wel dat in Houten de openbare ruimte niet schaars is.

Onderzoek naar beleidsbeïnvloeding door jongeren is uitgevoerd door Skelton (2009). Volgens haar kunnen jongeren goed functioneren in de ruimte tussen formele en informele beïnvloedingsstructuren. Zij creëren iets nieuw door beide structuren met elkaar te vermengen. De manier waarop in Australië wordt omgegaan met jongeren in de openbare ruimte komt in het onderzoek van Malone (2002) aan de orde. Ze laat zien dat de gehanteerde overheidsstrategieën leiden tot een bepaalde mate van uitsluiting van jongeren uit de openbare ruimte.

Carrol et al. (2017) deden onderzoek in Auckland naar de wijze waarop kinderen betrokken zijn bij de herinrichting van een binnenstadplein. Zij concludeerden dat kinderen een waardevolle bijdrage kunnen leveren aan stedelijk ontwerp. Daarvoor is nodig dat kinderen hiertoe in staat worden gesteld. Ook is er draagvlak nodig om kinderen te betrekken. Uiteindelijk zijn de ideeën van de kinderen meegenomen in de herontwikkeling van het plein.

Er is een tweetal Nederlandse onderzoeken gedaan naar de combinatie beleid(spraktijk) en de behoeften van tieners. Van Lieshout en Aarts (2008) deden onderzoek naar betrokkenheid van jongeren en immigranten bij beleid gericht op de openbare ruimte. Hun conclusie uit onderzoek in verschillende Nederlandse steden is, dat jongeren (en ook immigranten) niet betrokken worden bij beleidsvorming over openbare ruimte. Ondanks dat zij een grote en groeiende groep is. Inmiddels komt daar verandering in (Mak et al., 2016). Kalle (2011) deed onderzoek naar gebruikswensen van meisjes in een park in Breda en relateerde dit aan het openbare ruimtebeleid van de gemeente Breda. Zij concludeerde dat de visie van de gemeente Breda niet altijd aansluit bij de gebruikswensen van meisjes. Jongeren blijken vaak een blinde vlek in verschillende beleidsvelden. Voor meisjes specifiek geldt dat ze niet worden genoemd in beleid over openbare ruimte.

Deze thesis verbindt, net als het onderzoek van Kalle, behoeften van tieners in de openbare ruimte aan beleid. Deze thesis gaat op twee punten verder dan het onderzoek van Kalle. In deze thesis wordt aanvullend onderzoek gedaan naar tienerparticipatie. Zoals op welke wijze kunnen tieners het beste worden betrokken bij beleid? En, wat willen de tieners zelf? Een andere aanvulling van deze scriptie is dat een handelingsperspectief voor stedelijke gebiedsontwikkelaars wordt gepresenteerd.

1.4 Methodologie

Het empirische deel van het onderzoek richt zich op de gemeente Utrecht. Voor Utrecht is gekozen om een aantal redenen.

Utrecht is de snelst groeiende stad van Nederland (gemeente Utrecht, 2018a). Daarnaast verjongt Utrecht. In 2017-2040 stijgt het aantal jongeren in de leeftijd 12-17 jaar met 33% (gemeente Utrecht, 2018a). Dit groeiaandeel is hoger dan die van de andere grote steden met een gemiddelde van 20% (CBS, 2016). Dit maakt dat de stad voller wordt, het aantal jongeren groter en afwegingen over de bestemming van de openbare ruimte met het oog op leefbaarheid urgenter. De laatste reden is dat Utrecht in 2015 de ambitie uitgesproken heeft om een Kinderrechtenstad te zijn. Ze wil een stad zijn waarin kinderen en jongeren een stem hebben in ontwikkelingen die voor hen belangrijk zijn. Dat betekent ook naar hen luisteren en ze zo veel mogelijk betrekken bij gemeentelijk beleid en de uitvoering in de praktijk (gemeente Utrecht, 2018b).

Het praktijkonderzoek valt uiteen in twee delen.

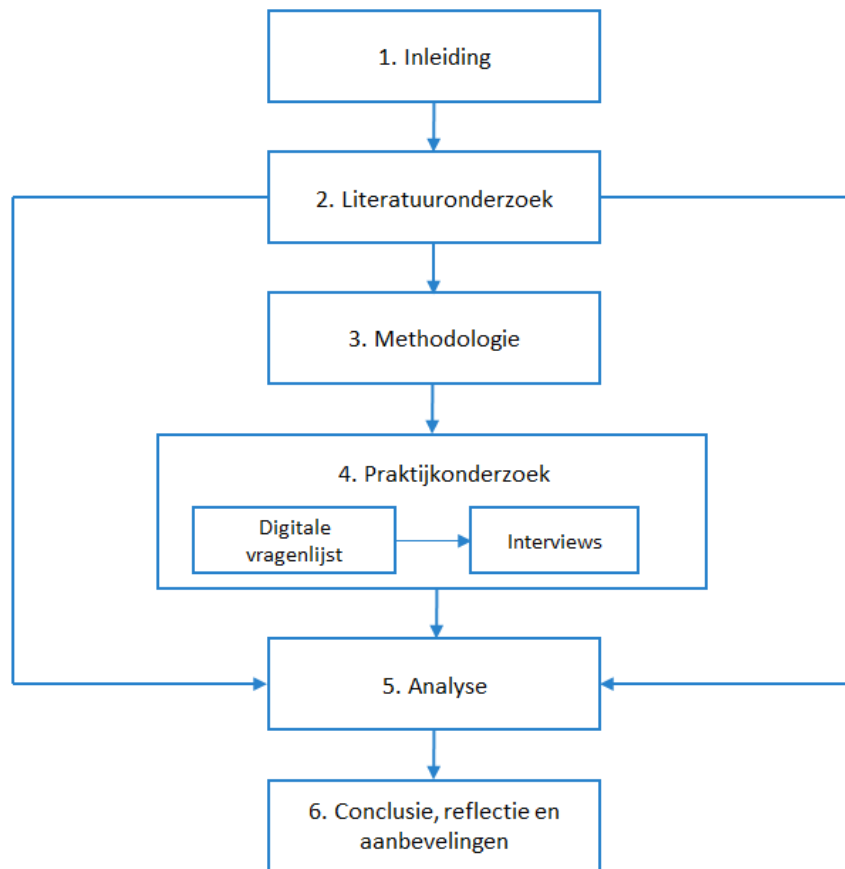
In het eerste deel van het praktijkonderzoek wordt de behoefte van tieners aan plekken in de openbare ruimte onderzocht. Hiervoor wordt een digitale vragenlijst bij tieners afgenomen. Doel is om inzicht te krijgen in de plekken waar de tieners naar toe gaan, hoe vaak, waarom, wat ze doen en wat ze belangrijk vinden.

In het tweede deel van het praktijkonderzoek staat de vraag centraal hoe het beleid voor tieners in de openbare ruimte eruit ziet. Hiervoor wordt een beleidsanalyse uitgevoerd. Relevante beleidsdocumenten (documenten met een visie op openbare plekken voor tieners) worden bestudeerd. En er worden interviews bij beleidsprofessionals afgenomen. In de interviews wordt aandacht besteed aan beleidsvoornemens, de beleidspraktijk en de behoeften van tieners. Door eerst de digitale vragenlijst af te nemen en vervolgens de interviews te houden, kunnen de bevindingen van het behoefteonderzoek worden voorgelegd aan professionals.

Interdisciplinariteit

In deze scriptie worden kennis en perspectieven uit verschillende vakgebieden met elkaar gecombineerd. Vanuit de sociale geografie, waarin de relatie tussen de mensen en zijn omgeving centraal staat, zijn diverse onderzoeken gedaan naar gebruik en beleving van de openbare ruimte (Karsten et al., 2001; Filius en Van Melik, 2011; Lieberg, 1995; Malone, 2002). Vanuit de bestuurskunde is van belang hoe (de totstandkoming van) het beleid gericht op de openbare ruimte eruit ziet. Participatie door jongeren als onderdeel van beleidsvorming is hier een onderdeel van (Hart, 1992). Internationaal zijn hier ook onderzoeken naar gedaan (Shier, 2001; Skelton, 2009; Whitzman et al., 2010; Carrol et al., 2017). Gebiedsontwikkeling richt zich onder andere op ontwerp en (her-) inrichting van openbare ruimte (Gehl, 2010; Kuitert en Maas, 2016). Vanuit gebiedsontwikkeling wordt integraal naar gebieden gekeken. Ruimtelijke, sociale en financieel-economische aspecten spelen hierbij een rol (Van 't Verlaat, 2003).

De wijze waarop de thesis is opgezet, is verbeeld in figuur 1.

Figuur 1: opzet van het onderzoek Tieners in de openbare ruimte

Leeswijzer

Hoofdstuk 1 bestaat uit de inleiding met de aanleiding, relevante ontwikkelingen en de onderzoeksvraag van deze thesis. Het beleid voor tieners en de vraag van tieners naar openbare ruimte, staan in hoofdstuk 2 centraal. Hiervoor is uitgebreid literatuuronderzoek verricht. Het analysekader, welke als basis dient voor het praktijkonderzoek, wordt toegelicht en uitgewerkt tot een conceptueel model. De gevolgde onderzoeksmethode wordt toegelicht en verantwoord in hoofdstuk 3. In hoofdstuk 4 worden de bevindingen uit het praktijkonderzoek gecombineerd met de theoretische inzichten uit hoofdstuk 2. Deze combinatie mondt via de analyse uit in leidende principes in hoofdstuk 5. Deze leidende principes vormen samen een handelingsperspectief voor stedelijke gebiedsontwikkelaars. Deze scriptie sluit in hoofdstuk 6 af met conclusies, reflectie en aanbevelingen.

2. Openbare ruimte: beleid en vraag in een theoretisch perspectief

2.1 Inleiding

Jongeren en overlast worden gemakkelijk en vaak met elkaar geassocieerd (Moris, 2016; Sybesma, 2009; RMO, 2008; Van Ceulebroeck en Vanobbergen, 2012). Tieners die in de openbare ruimte aanwezig zijn, zijn dan al snel hangjongeren. Er is weinig aandacht voor de functie die de openbare ruimte heeft in de ontwikkeling en het opgroeien van tieners. In dit hoofdstuk wordt allereerst aandacht besteed aan de manier waarop de openbare ruimte zich ontwikkelt en heeft ontwikkeld, en wat de gevolgen daarvan zijn voor kinderen en tieners. Deze analyse toont het belang van onderzoek naar tieners in de openbare ruimte met belangrijke vragen als: Wat is openbare ruimte? Hoe kun je naar openbare ruimte kijken? Welke aspecten zijn van belang voor de beleidsopgave? Waar hebben tieners behoefte aan? Wat is het belang van rondhangen voor tieners in de openbare ruimte? Het hoofdstuk mondt uit in een conceptueel model.

2.2 Ruimte voor tieners onder druk

Openbare ruimte: ook voor kinderen en tieners?

Steden zijn voornamelijk georiënteerd op volwassenen (Carroll et al., 2017). Ze zijn niet ontwikkeld met kinderen in gedachten (Deinet, 2009; Karsten, 2005; Kirk, 2018). Vooral de komst van de auto heeft ervoor gezorgd dat er minder ruimte is voor kinderen om te spelen en voor tieners om rond te hangen (Carroll et al., 2015; Karsten, 2005). Ter illustratie, in Amsterdam zijn er in 2014 nog twee maal zoveel auto's als kinderen in de stad, terwijl in de jaren vijftig het aantal auto's een fractie was van het aantal kinderen (Karsten en Felder, 2017). In feite is de speel- en hangruimte ingeruild voor het gebruik van de auto en voor parkeerplekken. Inmiddels is er meer maatschappelijke aandacht om de dominante positie van de auto terug te dringen. Dit wordt ingegeven door de wens van ook de Rijksoverheid naar aantrekkelijke, gezonde en klimaatneutrale steden (Minister Infrastructuur en Milieu, 2017). Zo wordt de fiets, vooral in steden, als vervoersvorm belangrijker. Dit is uitgewerkt in de 'Agenda Fiets 2017-2020' van de Tour de Force¹. Op verschillende manieren wordt het gebruik van de fiets gestimuleerd en gefaciliteerd (Hendriks et al., 2016; Korver en Bos, 2014). Ook wordt het terugdringen van de dominante positie van de auto ingegeven door de wens naar meer ruimte in de stad. Dat blijkt uit de, in 2018 gesloten, citydeal Elektrische deelmobiliteit in stedelijke gebiedsontwikkeling. Doel van deze citydeal is, naast het realiseren van meer woningen, ook een beter gebruik van de stedelijke openbare ruimte. Een beter gebruik in de zin van ander gebruik, niet voor auto's en de daarbij behorende parkeerplaatsen.

Een duurzamer mobiliteitsbeleid en een andere inrichting van de stad betekenen echter nog niet dat er meer aandacht is voor de behoeften van mensen of nog specifiek meer aandacht voor de behoeften van kinderen en tieners.

¹ Tour de Force is een samenwerking van overheden, marktpartijen, maatschappelijke organisatie, kennisinstellingen en samenwerkingsverbanden.

Kinderen en jongeren in de openbare ruimte

Ook ander beleid heeft ervoor gezorgd dat kinderen en jongeren steeds meer uit het straatbeeld verdwijnen (Welter et al., 2007). Kinderen en jongeren krijgen hun eigen speel- en hangplekken waardoor de leefwereld van kinderen/jongeren en volwassenen van elkaar worden gescheiden. Ieder gebruiker heeft zo zijn eigen stukje openbare ruimte. Door deze compartimentering (Van Melik en Van Gorp, 2015) of zogenaamde vereilanding (Welter et al., 2007) brengen kinderen en jongeren steeds meer tijd door in afgebakende eenheden, zoals hun huis, de school en de sportclub. En komen verschillende groepen steeds minder met elkaar in aanraking.

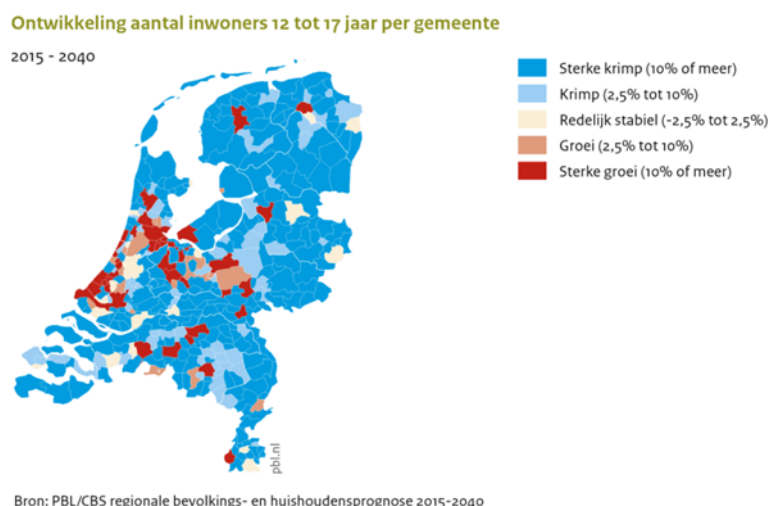
Steden lijken te zijn ontwikkeld en gestructureerd door een vorm van ongelijkheid gebaseerd op leeftijd en functie. Kinderen en jongeren zijn hierbij een onderbelichte groep. Noorda en Veenbaas (2006) constateren dat met de leefruimte van kinderen nog wel enigszins rekening is gehouden. Voor hen worden speelplekken gemaakt. Voor tieners geldt dat ze als het ware de openbare ruimte zijn 'uit geprogrammeerd' (p. 7). Dit wordt ook wel ruimtelijke onrechtvaardigheid genoemd (Fincher en Iveson, 2008). In een Engels onderzoek (Matthews et al., 2000) naar het gebruik van winkelcentra werd duidelijk dat tieners zich hier niet bij neer leggen. Ondanks pogingen van volwassenen om de tieners te verplaatsen, bleven ze toch. Met hun aanwezigheid betwistten ze de volwassen ruimte. Zij maakten van het winkelcentrum een zogenaamde 'third space', een tussenruimte om elkaar te ontmoeten. Vanuit het perspectief van de tieners heeft het winkelcentrum daarmee ook een sociaal-culturele waarde in plaats van sec een functionele.

Volwassenen bepalen hoe de stad en hoe de openbare ruimte eruit komt te zien. Naast ontwerp bepalen volwassenen ook wie toegang krijgt tot de openbare ruimte en onder welke voorwaarden. Karsten en Reubsaet (2001) concludeerden dat in Nederland 'public space' in feite 'adult space' is. Jongeren worden getolereerd zolang ze zich aan de regels van volwassenen houden, zoals niet teveel (en te laat) lawaai maken en geen rommel achterlaten. Als ze zich niet aan de regels houden, wordt hen de toegang onttrokken.

Verdichting en verjonging

De meest recente prognose van het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) en het Planbureau voor de Leefomgeving (PBL) (2016) voorspelt dat tussen 2015 en 2030 steden met in totaal 950.000 inwoners groeien. Driekwart van de groei vindt plaats in de grotere steden met meer dan 100.000 inwoners. Sinds de jaren '80 is de compacte stad het leidende ontwerpprincipe voor de stad (Kuitert en Maas, 2017). Dit houdt in dat nieuwe woongebieden in de stad worden gerealiseerd en niet in de omliggende gebieden. De compacte stad heeft tot gevolg dat de stad steeds voller wordt met woningen, mensen en hun ruimtegebruik. Zo neemt bijvoorbeeld het aantal vervoersmiddelen (auto's en fietsen) toe en is er ruimte nodig voor de bijbehorende parkeerplaatsen (Karsten en Felder, 2017).

De verwachte bevolkingsgroei in de stad is niet evenwichtig verdeeld over alle leeftijdscategorieën. Het PBL geeft aan dat de verjonging in steden doorzet. De verwachting is dat in middelgrote en grote steden tot 2040 het aantal kinderen en jongeren (sterk) groeit. Figuur 2 illustreert de verjonging. De verjonging van steden is een belangrijke reden om aandacht te besteden aan tieners in de stad. Ook omdat er een relatie is tussen de mate van verstedelijking en de ervaren overlast door hangjongeren (CBS, 2014). Naarmate gemeente meer verstedelijkt is de ervaren overlast door hangjongeren groter.

Figuur 2: ontwikkeling aantal inwoners 12-17 jaar per gemeente

Vrijtijdsbesteding

Naast het aanbod van openbare ruimte en de ontwikkelingen daarin, is het ook van belang te kijken naar de vrijetijdsbesteding door tieners. Hoe wordt deze ingevuld en is er sprake van veranderingen die leiden tot een veranderend ruimtegebruik?

In de periode 1990 -2016 hebben 12-19 jarigen meer vrije tijd gekregen. Deze is gestegen van 39 uur per week naar bijna 45 uur per week (Roeters et al., 2017). In deze leeftijdscategorie wordt door mannen en vrouwen de vrije tijd anders ingevuld. Mannen besteden meer tijd aan media en ICT terwijl vrouwen meer tijd dan mannen besteden aan sociale contacten. Zie tabel 1 vrijetijdsbesteding 12-19 jarigen.

Vorm	Geslacht	Mannen (uren)	Vrouwen (uren)
Media en ICT ²		18,6	12,9
Sociale contacten		8,3	9,2
Sport		3,3	2,9
Overig ³		18,4	14,9
Totaal		48,6	39,9

Tabel 1: vrijetijdsbesteding door 12-19 jarigen in 2016,
(bron: SCP/CBS, Tijdsbestedingsonderzoek 2016)

Uit de Sociale staat van Nederland (SCP, 2017) blijkt dat Nederlanders wel iets anders hun vrije tijd inrichten en ook blijkt dat er geen grote verschuivingen in het vrijetijdsgebruik zijn. Oude vormen van vrijetijdsbesteding worden aangevuld met nieuwe vormen. Er is ook meer te kiezen, bijvoorbeeld tussen het gebruik van oude en nieuwe media en tussen sporten in verenigingsverband en meer

² Media en ICT: televisie kijken, radio luisteren, lezen van gedrukte media, gebruik mobiele telefoon, computer- en internetgebruik.

³ Onder de categorie 'overig' vallen activiteiten als naar de bibliotheek, horeca en feestjes.

individueel sporten zoals meedoen aan een bootcamp in het park. Hoe deze verschuivingen in vrijetijdsbesteding voor tieners uitpakken, blijkt niet helder uit onderzoek.

Daarnaast werken tieners in hun vrije tijd. Van de 10 scholieren in de leeftijdscategorie 15-20 jaar werken er vier. Havisten hebben het vaakst werk en vmbo-leerlingen het minst vaak. Waarbij wel opgemerkt moet worden dat vmbo-leerlingen gemiddeld iets jonger zijn en daardoor minder kunnen werken. Vierentachtig procent van de jongeren die werken, werkt niet meer dan 12 uur per week (CBS, 2017).

Sociale media en fysieke ontmoeting

Tieners besteden van alle leeftijdsgroepen de meeste tijd aan het communiceren via sociale media. Ze besteden hier gemiddeld 2 uur en 12 minuten op een dag aan. Sociale media en het sturen van berichten zijn voor hen populaire vormen van communiceren. Ze doen het minst aan bellen en e-mailen (Roeters et al., 2017). Een relevante vraag is welke invloed sociale media hebben op fysieke ontmoetingen. Gaan de virtuele ontmoetingen de fysieke ontmoetingen (deels) vervangen of stimuleren ze juist tot meer ontmoetingen in de buitenruimte? Liesbeth en Arts concludeerden in 2008 dat het toenemende gebruik van sociale media niet af doet aan het belang van de openbare ruimte voor opgroeiende tieners. Dit met het oog op de ontwikkeling van de identiteit en de wens tot vrijheid en anonimiteit. Het onderzoek gaat niet in op de vraag of door het gebruik van sociale media het aantal ontmoetingen in de publieke ruimte is toe- of afgenomen. Hampton et al. (2015) constateerden meer in algemene zin dat mobiel bellen geen afbreuk doet aan de sociale interactie in de publieke ruimte, want bellers zijn vaak alleen en houden zo een oogje in het zeil. De vraag of sociale media ontmoetingen in de buitenruimte (deels) vervangen of stimuleren is met het onderzoek door Hampton et al. (2015) niet beantwoord.

Concluderend

De openbare ruimte is een ruimte van en voor volwassenen. Tieners zijn een onderbelichte groep als het gaat over het gebruik van de openbare ruimte. Daarmee staat de openbare ruimte voor tieners onder druk. De druk op de openbare ruimte neemt toe, omdat steden verdichten en de stad daardoor voller wordt met bebouwing en mensen. De druk op plekken voor tieners neemt toe, omdat er meer jongeren in steden komen wonen. Met de verjonging en verdichting van steden en de andere ontwikkelingen die ruimte nodig hebben wordt het urgenter om plekken voor tieners in de stad te faciliteren.

De manier waarop tieners hun (vrije) tijd invullen is van invloed op de behoefte aan ruimte en het ruimtegebruik door tieners. Welk effect dit heeft valt nog niet te zeggen, want ze hebben én meer vrije tijd én meer mogelijkheden om deze in te vullen.

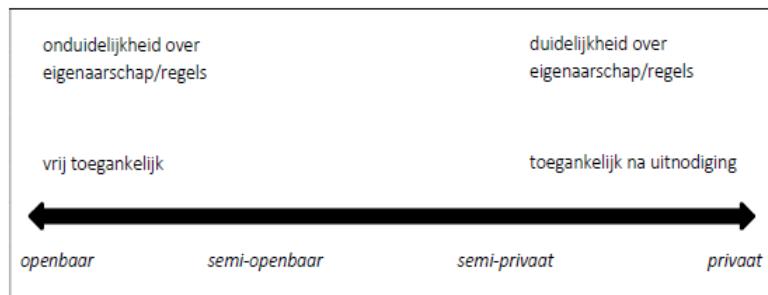
2.3 Wat is openbare ruimte?

Openbare ruimte

Het is niet gemakkelijk aan antwoord te geven op de vraag wat openbare ruimte precies is. Een algemeen gehanteerde definitie is niet in omloop (Van Melik, 2015; Tilstra, 2011). Staeheli en Mitchell (2007) hebben onderzoek gedaan naar de verschillende gebruikte definities van openbare ruimte. Zij hebben aangetoond dat de volgende kenmerken vaak worden genoemd als het om openbare ruimte gaat: eigenaarschap, een fysieke plek, vrije toegankelijkheid, de sociale functie van de openbare ruimte als ontmoetingsplaats en een plek waar mensen zich politiek kunnen uiten (Staeheli en Mitchell, 2007).

Een eendimensionaal onderscheid tussen openbare ruimte en publieke ruimte maakte de VROM-raad (2009). Openbare ruimte is ruimte die *publiek toegankelijk* is en die door de overheid wordt beheerd. Dit zijn bijvoorbeeld straten, pleinen, parken en parkeerplaatsen. Publieke ruimte is ruimte die publiek toegankelijk is, maar die zowel publiek als privaat beheerd kan worden. Dit zijn bijvoorbeeld straten, pleinen, en ook: treinstations, een stadion of een winkelcentrum. De kern van de definitie van publieke ruimte is daarmee dat het voor het publiek is, en niet van het publiek (Needham, 2007, p. 197).

Bij Van der Wilk (2016) is *de mate van toegankelijkheid* een belangrijk criterium. Zij verbindt aan dit criterium aspecten van uitnodiging en regels. Vrije toegankelijkheid betekent dat iedereen gebruik mag maken van openbare ruimte. Hiermee onderscheidt de openbare ruimte zich van private ruimte. Private ruimten zijn niet vrij toegankelijk. Je wordt toegelaten, nadat je hiervoor van de beheerder of de eigenaar toestemming hebt gekregen (bedrijfsterrein) of hiervoor bent uitgenodigd (bijvoorbeeld in een woning) (Van der Wilk, 2016). Bij privaat eigendom zijn er vaker dan bij publiek eigendom regels gebonden aan het gebruik. Regels kunnen betrekking hebben op openingstijden of op gedrag. Eigenlijk is er sprake van een continuüm tussen openbare en private ruimten (Van der Wilk, 2016). In figuur 3 wordt het continuüm tussen openbare en private ruimten weergegeven.

Figuur 3: continuüm tussen openbare en private ruimte (bron: Van der Wilk, 2016)

Niet alleen eigendomsverhoudingen en regels zijn relevant voor het onderscheid tussen private en publieke ruimten. Hampton et al. (2015) betogen dat ook de manier waarop mensen plekken *ervaren* van belang zijn. Zo kan een plek door iemand als publiek worden ervaren, wanneer hij omringd wordt door vreemden. Tegelijkertijd kan iemand anders deze plek als privaat ervaren, omdat hij de plek met goede vrienden bezoekt (Hampton et al., 2014). Een voorbeeld van het verschil tussen een private en een publieke ervaring is het bezoek van een popconcert, alleen of met vrienden.

Gehl (2006) kijkt naar de openbare ruimte in de vormen van *gebruik*. Hij onderscheidt drie vormen van gebruik: necessary, optional en social. De openbare ruimte gebruiken mensen om zich te verplaatsen van huis naar school of naar werk (necessary). Bij optionele activiteiten gaat het om de hond uitlaten of een boek lezen in het park. Bij sociale activiteiten spreken mensen met elkaar af om bijvoorbeeld te picknicken in het park of om een cappuccino te drinken op het terras. De verschillende manieren van gebruik kunnen op één dag voorkomen. Gehl (2006) toonde aan dat in de loop van de jaren het noodzakelijke gebruik van de openbare ruimte is afgenomen en het optionele of sociale gebruik is toegenomen en ook belangrijker wordt gevonden. Rond 1900 werd er vooral gehandeld op straat, de kwaliteit van de openbare ruimte deed er niet zo veel toe. Vanaf de jaren '60 zijn optionele activiteiten belangrijker geworden zoals wandelen of zomaar ergens zitten. Daarbij werd de kwaliteit van de openbare ruimte steeds belangrijker gevonden. Vooral de aanwezigheid van voorzieningen speelt een belangrijke rol bij deze kwaliteit. Een ruimte moet er niet alleen mooi uitzien, maar er moet ook wat te doen zijn (Gehl, 2006).

Bij third places of derde plekken staat de *sociale functie* voorop (Oldenburg 1991). Met een derde plek wordt een plek bedoeld waar je naar toe gaat om te ontspannen en waar je deel uitmaakt van het sociale leven. Het is anders dan je huis (first places) of je werk/opleiding (second place). Het is een plek ertussen in. Een plek waar je vrij bent om te komen en te gaan, die toegankelijk is, in de buurt en waar praten of kletsen belangrijke bezigheden zijn (Oldenburg, 1991). Voorbeelden van third places zijn: parken, pleinen, de sportschool of de koffiebar om de hoek. Een derde plek kun je zien als een publieke ruimte waarbij de nadruk ligt op ontmoeting.

Verlies aan openbare ruimte?

In de literatuur is veel aandacht besteed aan het verlies van openbare ruimte. Verlies in die zin dat er minder openbare ruimte is en er minder gebruik van wordt gemaakt. Privatisering, waardoor het gebruik meestal gepaard gaat met meer regels wordt vaak gezien als oorzaak van minder openbare ruimte. Ook consumentisme (de aanwezigheid van eettentjes en winkeltjes), beveiliging en uitsluiting worden geduid als oorzaken van het verlies aan openbare ruimte. Carmona (2015) heeft deze oorzaken en het debat daarover helder samengevat. Door zijn onderzoek naar 14 plekken in Londen, is hij echter minder somber over het verlies van de openbare ruimte. Hij stelt een 'new narrative' (p. 398) voor, meer positief en meer pragmatisch. Zijn pleidooi gaat ervan uit dat gebruikers verschillend zijn en dat gebruikers plekken elk op hun eigen manier gebruiken. De gedachte dat de openbare ruimte altijd voor iedereen toegankelijk moet zijn, is voor de toekomst niet meer het leidende criterium. Geen blauwdruk of 'one size fits all'. Het gaat om plekken die bijvoorbeeld divers zijn in plaats van uitsluitend; plekken die vrij (open, ongelimiteerd, gratis) zijn in plaats van geprivatiseerd en plekken die zich aan de omstandigheden kunnen aanpassen (adaptief) in plaats van homogeen. Hampton et al. (2015) brengt in het debat over het verlies aan openbare ruimte het punt van individualisering in. Verschillende technologische ontwikkelingen zoals de komst van de auto, de computer en het internet zorgen ervoor dat mensen meer thuis blijven en minder gebruik maken van de openbare ruimte. In dit onderzoek is eerder de vraag gesteld of het gebruik van mobiele telefoons ook leidt tot minder gebruik van de openbare ruimte. Zijn conclusie is dat het gebruik van de mobiele telefoon in de openbare ruimte relatief laag is en dat bellers vaak alleen zijn. Bellen gaat dan niet ten koste van sociale interactie. Bellers blijven soms langer in de publieke ruimte hangen en houden zo een oogje in het zeil. Nu, anno 2018, is het de vraag of het gebruik van de mobiele telefoon nog steeds niet ten koste gaat van sociale interactie. Immers, wifi is steeds vaker beschikbaar in de openbare ruimte en de telefoon wordt vaker benut voor internetgebruik. Dit betekent dat telefoongebruikers meer op hun scherm kijken en minder om zich heen.

Openbare ruimte als ontmoetingsplek

Een belangrijke functie van de openbare ruimte is ontmoeting, een vorm van sociaal gebruik zoals Gehl die onderscheidt (2006). In het oude Griekenland was de agora de plaats voor stedelingen om elkaar te ontmoeten en hun vraagstukken te bespreken (Mulderij, 2011). Nog steeds wordt vaak een praatje op straat gemaakt, bijvoorbeeld om het weer te bespreken en de persoonlijke of de politieke situatie. Voor stedelijke ontwikkelingen wordt het belang van de openbare ruimte als ontmoetingsplek als essentieel gezien (Jacobs, 1961 [1992]; Hajer en Reijndorp, 2001).

In de openbare ruimte vinden allerlei sociale interacties plaats. Om de interacties tussen mensen in de openbare ruimte te begrijpen onderscheidt Lofland (1989) in de openbare ruimte het publieke, het private en het parochiale domein. In het publieke domein ben je met en kom je mensen tegen die je niet kent. In het private domein ben je met mensen die je goed kent, bijvoorbeeld familie of vrienden. In het parochiale domein ben je met bekenden of buren. Het parochiale of private domein ontstaat wanneer familie, vrienden, bekenden of buren zich de openbare ruimte voor een bepaalde

tijd en een bepaald doel toe-eigenen. Een voorbeeld hiervan is een picknick in het park ter ere van een verjaardag. Deze verschillende vormen van sociale relaties kunnen zich allemaal in de openbare ruimte voordoen.

Jongeren zijn vaak in groepen in de openbare ruimte te vinden (Filius en Van Melik, 2011; Lieberg, 1995). Dit kunnen vrienden of vage bekenden zijn. Tieners eigenen zich ruimte toe door er tijdelijk rond te hangen. Dit is een voorbeeld van een parochiaal of privaat domein. Müller en Fischer (2015) benoemen de gevolgen van deze toe-eigening. Jongeren nemen in de openbare ruimte plekken in gebruik en voelen zich daarbij comfortabel en veilig tussen hun vrienden. Tegelijkertijd beperkt dit anderen om gebruik te maken van de openbare ruimte. Andere potentiële gebruikers vermijden de openbare ruimte, omdat ze zich niet veilig voelen of zich er niet meer thuis voelen (Madanipour 2010).

Bij vermijding kunnen ook ontmoetingen met 'anderen' gevoelens van thuis en sociale verbondenheid ondermijnen (Duyvendak en Wekker, 2015). Voor mensen is belangrijk welke mensen nog meer aanwezig zijn in de openbare ruimte (Bincken et al., 2012). De mate waarin mensen vertrouwd zijn met andere mensen bepaalt in belangrijke mate of mensen zich in- of uitgesloten voelen (Duyvendak en Wekker, 2015). Want je voelt je niet overal thuis of met iedereen. Volgens de onderzoekers ervaren mensen een echt thuis gevoel in een selectieve en kleine groep. Zolang onbekende of bepaalde mensen aanwezig zijn kunnen anderen in hun gevoel van thuis, vertrouwen en gevoel van veiligheid worden aangetast (Duyvendak & Wekker, 2015). Daarom kies je vaak de mensen met wie wilt afspreken (us) en vermijdt je anderen (them) (Müller & Fischer, 2015).

Hajer en Reijndorp (2001) hebben een andere (meer idealistische) kijk. In het boek 'Op zoek naar nieuw publiek domein' definiëren Hajer en Reijndorp publiek domein als plaatsen waar ontmoeting én uitwisseling plaatsvindt tussen verschillende maatschappelijke groepen (Hajer en Reijndorp, 2001). Zonder ontmoeting of uitwisseling is het publiek domein een 'gewone' openbare ruimte.

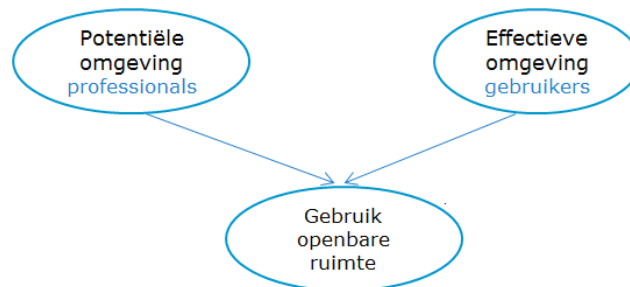
Relevant voor dit onderzoek

In deze thesis wordt openbare ruimte opgevat als publieke ruimte (VROM-raad, 2009): ruimte die publiek toegankelijk is, en die zowel publiek als privaat beheerd kan worden. Jongeren willen in de openbare ruimte vooral een plek hebben om andere jongeren te ontmoeten (Filius en Van Melik, 2011; Van Lieshout en Arts, 2008; Sabbe, 2008; Noorda en Veenbaas, 2006; Lieberg, 1995). De sociale functie van de openbare ruimte staat voor hen voorop. Zij zijn niet uit op ontmoeting met andere maatschappelijke groeperingen, zoals ouderen of kinderen. Daarmee is de openbare ruimte voor tieners 'gewone' openbare ruimte. Ontmoeting en uitwisseling vinden niet of beperkt plaats, waardoor er voor tieners geen sprake is van publiek domein (Hajer en Reijndorp, 2001). Voor tieners is publieke ruimte een derde plek.

2.4 Openbare ruimte: beleid en vraag

De Amerikaanse socioloog Gans (1991) heeft in zijn bundel essays 'People, plans and policies' zijn kijk op de openbare ruimte gepubliceerd. Gans nuanceert de veronderstelling van voornamelijk ruimtelijk ontwerpers en architecten dat fysieke eigenschappen het gebruik van een plein, straat of park bepalen. In zijn optiek wordt onvoldoende rekening gehouden met sociale factoren die voor gebruikers relevant zijn. Hij stelt percepties van de openbare ruimte centraal. Hiervoor maakt hij onderscheid tussen de potentiële en de effectieve omgeving. De potentiële omgeving is de wijze waarop de openbare ruimte wordt vormgegeven in de ogen van de vormgevers en beheerders. De professionals geven praktisch en symbolische betekenis aan de openbare ruimte. De potentiële omgeving is daarmee een professionele opgave (Bincken et al., 2012). Hierbij moet onderkend

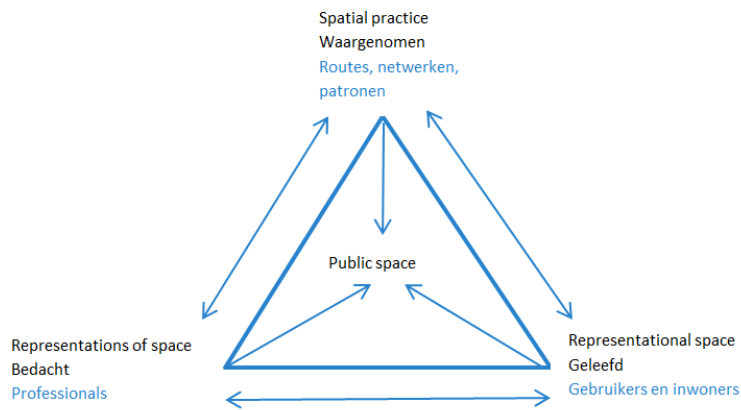
worden dat de professionele opgave een uitkomst is van “onderhandeling” van verschillende professionele gezichtspunten en belangen. De effectieve omgeving is de wijze waarop de openbare ruimte feitelijk wordt gebruikt en gewaardeerd door dagelijkse gebruikers. De effectieve omgeving is daarmee de geleefde omgeving of de alledaagse omgeving van omwonenden en gebruikers (Bincken et al., 2012).

Figuur 4: onderscheid potentiële en effectieve omgeving

Net als de professionele opgave is ook de alledaagse omgeving een uitkomst van relaties, namelijk die van de verschillende gebruikers. Door het professionele perspectief naast het gebruikersperspectief te zetten, ontstaat inzicht in de verschillen tussen hoe professionals openbare ruimte vormgeven en hoe gebruikers de stad beleven en gebruiken (Bincken et al., 2012).

Ook in het jaar 1991 verscheen het boek ‘The production of space’ van de Franse socioloog Lefebvre. Hij stelt, net als Gans, dat de openbare ruimte wordt gemaakt binnen en door de samenleving. Om dit te begrijpen heeft Lefebvre een model gemaakt waarbinnen hij drie elementen onderscheidt, die elkaar wederzijds beïnvloeden. Door het samenspel van deze drie elementen wordt openbare ruimte gevormd (Leary, 2009). Allereerst gaat het om het *gebruik* van de fysieke omgeving (spatial practices). In feite gaat het om alles wat men in de ruimte kan waarnemen of observeren, zoals dagelijkse routines, verblijfsplekken, routes, netwerken en patronen. Dan is er de *bedachte ruimte* (representations of space). Dit is de van te voren bedachte inrichting door planners, ambtenaren en/of stedenbouwkundigen. Deze bedachte ruimte wordt weergegeven in ruimtelijke ontwerpen, plannen en/of beleid. Tenslotte is er de *geleefde ruimte* (representational space). Dit is de ruimte zoals hij betekenis krijgt voor inwoners. Beelden en emoties bepalen hoe mensen de ruimte ervaren. Dit heeft op zijn beurt weer effect op de dagelijkse routines van mensen. Volgens Lefebvre wordt het gebruik van openbare ruimte niet door één bepaalde groep bepaald, maar is het gebruik van openbare ruimte het gevolg van interactie tussen verschillende groepen. Ruimte is in de ogen van Lefebvre daarmee geen statisch geven, maar organisch en vloeibaar (Watkins, 2005, p. 211).

Figuur 5: afbeelding van de spatial triad

Het onderscheid van Gans komt terug in het promotieonderzoek van Van der Wilk (2016). In dit onderzoek naar de vraag wie invloed op de openbare ruimte kan uitoefenen en wat deze invloed betekent voor het gebruik en de gebruikers van die ruimte, wordt het onderscheid tussen de potentiële en de effectieve ruimte herkend. Van der Wilk (2016) stelt vervolgens dat, in navolging van Bincken et al. (2001), de openbare ruimte het resultaat is van een complex samenspel tussen verschillende actoren. Het onderzoek laat daarnaast ook zien dat het onderscheid tussen potentiële en effectieve omgeving niet definitief te noemen is. Zo werken bewoners, ondernemers, de lokale overheid en de politie op sommige vlakken samen. En zoeken dagelijkse gebruikers geregeld versterking van de lokale overheid en de politie om invloed op de openbare ruimte te kunnen uitoefenen. Zo ontstaat bij de perspectieven van Gans, net als in de spatial triad, ook een wederzijdse relatie tussen gebruikers en professionals, of tussen de potentiële en effectieve omgeving.

De kritische vraag dient zich aan of en in welke mate de perspectieven van Gans zich, na de inzichten uit het promotieonderzoek (Van der Wilk, 2016) nog onderscheiden van de spatial triad. Een overeenkomst is dat beide perspectieven laten zien dat de openbare ruimte geen statisch gegeven is, maar gecreëerd wordt. En dat daarmee de openbare ruimte een sociaal construct is. Ook maken beide perspectieven onderscheid tussen professionals en gebruikers. Professionals en gebruikers dragen allebei, vanuit een eigen perspectief, bij aan de openbare ruimte. Een verschil bestond erin dat er bij Gans geen relatie was onderkend tussen de potentiële en effectieve omgeving. Van der Wilk heeft dit verband wel aangebracht. Met de verbanden tussen de drie aspecten, potentieel-effectief-gebruik resp. bedacht-geleefd-waargenomen, kan geconcludeerd worden dat het onderscheid tussen de spatial triad en de perspectieven van Gans geminimaliseerd is. Er is enkel nog een verschil tussen beide benaderingen door het gebruik van verschillende begrippen. Professionals creëren met hun bedachte ruimte (Lefebvre) of potentiële (Gans) omgeving de openbare ruimte. En gebruikers doen dat ook met hun geleefde ruimte (Lefebvre) of effectieve omgeving (Gans).

Relevante vraag is waarom de visie van professionals en gebruikers niet met elkaar overeenkomen. Een oorzaak ligt in het inzicht dat professionals en niet-professionals andere kennisbronnen hebben. Zo beschikken professionals over vakkennis, verkregen door onderwijs en praktijk. En beschikken bewoners over lokale kennis verkregen uit hun dagelijkse routines (Fenster & Yacobi, 2005). Professionals leggen de nadruk op fysieke kenmerken. Levendigheid en toegankelijkheid voor zoveel mogelijk mensen zijn voor hen belangrijk. Gebruikers leggen de nadruk op sociale en programmatische onderwerpen: wie gebruikt het plein nog meer, hoe en welke gevoelens roept dat op, en welke activiteiten zijn er (Bincken et al., 2012)? Healey (2007) bevestigt dat bewoners en

professionals elk hun eigen 'local knowledge' hebben. Zij stelt dat het van belang is om deze verschillende betekenissen van situaties, trajecten, activiteiten en waarden in een sociaal proces bij elkaar te brengen. Daarvoor moeten professionals meer 'streetwise' worden. Dat wil zeggen dat professionals zich moeten oriënteren op wat er buiten speelt. Ze moeten vaardigheden ontwikkelen om de 'taal' van anderen, zoals gebruikers en inwoners, te begrijpen en te gebruiken. Daarmee komen de ideeën over de inrichting en het gebruik van de openbare ruimte dichterbij elkaar.

Smithsimon (2008) brengt een totaal andere verklaring naar voren. Uit zijn Amerikaanse studie naar zogenaamde bonusplazas⁴ blijkt dat ontwikkelaars er bewust voor kiezen om publieke ruimtes onaantrekkelijk en ontoegankelijk te maken. Aan het gepland onaantrekkelijk maken van publieke ruimte ligt deels een financieel argument ten grondslag. Want intensiever gebruik vraagt om een hoger onderhoudsbudget. Ander argument is dat de ontwikkelaar geen of slechts kortdurend mensen in de omgeving van hun gebouw dulden. In deze publieke ruimte tref je dan ook geen of een beperkt aantal bankjes aan. Soms wordt het argument van exclusie gekoppeld aan het veiligheidsargument. Een publieke ruimte waarin veel mensen verblijven is lastig te overzien. Zo wordt veiligheid in de openbare ruimte belangrijker gevonden dan sociale interactie (Németh, 2009). Uit hetzelfde onderzoek van Smithsimon (2008) blijkt ook dat er verschillen zijn tussen professionals. Zo wilden de onderzochte private ontwikkelaars dat zo min mogelijk mensen gebruik maken van de publieke ruimte, terwijl publieke stadsontwikkelaars juist willen dat de ruimte toegankelijk en bruikbaar is voor zoveel mogelijk mensen.

Relevant voor dit onderzoek

De spatial triad is in onderzoek regelmatig gebruikt om de openbare ruimte te onderzoeken en te analyseren (onder ander Leary, 2009; Salet, 2014). Dit is niet verwonderlijk want Leary (2009) stelt dat de spatial triad flexibel genoeg is om te gebruiken voor verschillende schaalniveaus en voor verschillende planningsvraagstukken. De spatial triad kan dan ook worden gebruikt om te kijken naar het gebruik van tieners, hun behoefte aan openbare ruimte en het beleid. Het perspectief van de tieners wordt gerelateerd aan het beleid, met de bedoeling dat er oog is voor tieners als groep gebruikers en dat bij de inrichting van de openbare ruimte rekening wordt gehouden met de behoeften van deze groep.

2.5 Beleidsopgave

Integraliteit

In de eerste paragraaf is aangetoond dat de ruimte voor tieners onder druk staat. Het is van oudsher aan de gemeente om de verschillende (soms strijdige) belangen in het lokale domein tegen elkaar af te wegen en keuzes te maken.

Vanuit gebiedsontwikkeling wordt integraal gekeken naar gebieden (Van 't Verlaat, 2003). Gebiedsontwikkeling heeft niet alleen betrekking op ruimtelijke aspecten, het gaat ook om sociale en financieel-economische aspecten. Deze breedte geldt ook voor dit onderzoeksonderwerp. Ruimtelijke, sociale en financiële aspecten zijn relevant voor afwegingen over het beschikbaar willen en kunnen maken van ontmoetingsplekken voor tieners. In het vervolg van deze paragraaf wordt ingegaan op een drietal manieren waarop in de praktijk wordt omgegaan met tieners in de openbare ruimte. Deze handelingsperspectieven zijn ingegeven door sociale of maatschappelijke overwegingen

⁴ Bonusplaza's zijn publieke ruimten van private partijen. Deze private partijen krijgen bijvoorbeeld extra vloeroppervlak in ruil voor beheer en onderhoud van publieke ruimte op straatniveau.

en hebben een ruimtelijke uitwerking. Uiteraard geldt dat financiering voor elk van de handelingsperspectieven relevant is.

In een onderzoek naar kindvriendelijk openbare ruimte (Koning, 2008) is gesteld dat ten aanzien van het gemeentelijk proces om tot kindvriendelijke openbare ruimte te komen, integraal werken belangrijk is. In deze scriptie wordt dat ook zo gezien. Voor zover bekend zijn er geen Nederlandse gemeenten met een organisatie-eenheid die zich specifiek richt op kindvriendelijke openbare ruimte (Koning, 2008).

Ontmoedigen

Verschillende (groepen) mensen maken gebruik van de openbare ruimte. Het gebruik van de ene groep spoort niet altijd met ideeën van andere gebruikersgroepen (Karsten en Reubsaet, 2001; Sybesma, 2009; Malone, 2002). Bij tieners die gebruik maken van de openbare

Als je kijkt naar het skatepark dan zie je dat "jongeren de stad echt leuker maken". "Terwijl de gemeente ons nu behandelt als gespuis". (Mascini, 2018)

ruimte schakelen inwoners steeds vaker de politie en/of beleid in bij ervaren problemen in plaats van dat ze jongeren aanspreken op hun gedrag (Van Ceulebroeck & Vanobbergen, 2012). Overlast wordt zo gereduceerd tot onacceptabel gedrag van een persoon of een groep. Dat gedrag moet bestraft, ontmoedigd of geëlimineerd worden. Er is weinig ruimte voor een genuanceerde of diepgaande analyse van de achterliggende situatie van betrokken jongeren, hun behoefte of de relativiteit en subjectiviteit van overlast (Pleysier & Deklerck, 2006). Maatregelen zijn vooral gericht op beheersing of verdringing van jongeren uit de openbare ruimte (Moris, 2015; Ceulebroeck en Vanobbergen, 2012; Blokland, 2009). In de meest extreme variant worden jongeren van de openbare ruimte uitgesloten. Malone (2002) reflecteert in haar Australische onderzoek op twee strategieën die bedoeld zijn om controle uit te oefenen op de aanwezigheid van jongeren in de openbare ruimte. Bij de ene strategie worden jongeren uit het zicht van de andere gebruikers verbannen ("not seen not heard"). Bij de andere strategie moeten ze "onderhandelen" over een plek ("negotiating youth specific place"). Het verblijf in de openbare ruimte is in deze strategie met afspraken omkleed. De beleidsstrategieën maken duidelijk dat het niet vanzelfsprekend is dat tieners welkom zijn in de openbare ruimte en dat er niet vanzelfsprekend ruimte voor ze wordt gerealiseerd. In haar onderzoek roept Malone op om een stad te ontwikkelen met open ruimte en uitnodigende straten voor iedereen. Volgens haar kan dat op drie manieren: politieke representatie van groepsbelangen, het waarderen van verschillende culturen en groepen en ten slotte straten zien als plekken waar verschillende culturele en sociale identiteiten zich mogen uiten. De eerste manier is een vorm van een beleidsstrategie gericht op uitnodigen, terwijl de andere twee manieren kunnen worden gezien als onderdeel van een strategie gericht op normaliseren. Deze beleidsstrategieën worden hieronder toegelicht.

Normaliseren

Naast ontmoedigen van het gebruik van de openbare ruimte door tieners kunnen er ook 'gewoon' plekken zijn voor tieners om te hangen. Deze strategie wordt normaliseren genoemd.

Van Ceulebroeck en Vanobbergen (2012) hebben zich gebogen over de vraag welk beleid gevoerd kan worden om rondhangen te normaliseren. In navolging van Blokland (2009) duiden ze, net als de RMO (2008), dat publieke familiariteit hieraan kan bijdragen. Publieke familiariteit houdt in dat mensen kennis nodig hebben om in te schatten wat je van een ander kunt verwachten (Blokland 2009). En deze kennis heb je ook nodig om je veilig te kunnen voelen (Liebrand et al., 2016). Mensen herkennen elkaar, kunnen elkaar sociaal plaatsen zonder elkaar echt te kennen. Publieke familiariteit ontstaat door elkaar herhaaldelijk tegen te komen en waarbij vluchtige contacten ontstaan. Mensen

krijgen informatie over elkaar en kunnen het gedrag van de ander voorspellen. Duyvendak en Wekker (2015) waarderen publieke familiariteit als essentieel, maar alleen als onvoldoende. Zij voegen aan publieke familiariteit vriendelijkheid ('amicability') toe. Door vriendelijk gedrag gaan mensen zich op een bepaalde manier thuis voelen. Als iemand je vriendelijk behandelt, geeft je dat het gevoel dat je ruimte krijgt en de erkenning dat je erbij hoort. Het leidt tot een bepaalde mate van vertrouwen en gemak.

Geconstateerd wordt dat de publieke ruimte te weinig is ingericht op publieke familiariteit (Blokland 2009). Dit wordt veroorzaakt door segregatie, compartimentering en het ontbreken van buurtvoorzieningen. De stedenbouwkundige Whyte (1980) heeft ontwerpvoorstellen die eraan kunnen bijdragen dat de openbare ruimte meer een verblijfsruimte wordt. Het is bijvoorbeeld mogelijk om brede stoepen te maken of bankjes te plaatsen. De RMO (2008) adviseerde samen-gebruik van een speelveld door verschillende gebruikersgroepen.

Uitnodigen

Naast het normaliseren van rondhangen is het ook mogelijk om tieners de gelegenheid te geven om mee te denken, om mee te werken of zelfs mee te beslissen over de inrichting van de openbare ruimte (Mulderij et al., 2011). Dit is een strategie gericht op uitnodigen. Het betrekken van tieners bij het bedenken en realiseren van plekken heeft een effect op hun ontwikkeling. Jeugdparticipatie komt de persoonlijke ontwikkeling van kinderen ten goede (De Winter, 1995). Participatie draagt in het bijzonder bij aan de ontwikkeling van zelfvertrouwen, zelfrespect en sociale verantwoordelijkheid van tieners en meer algemeen aan hun morele en emotionele ontwikkeling (Mak et al., 2016).

Meedoen of participatie kan op verschillende manieren en verschillende niveau's van betrokkenheid worden vormgegeven. Arnstein (1969) heeft hiervoor de participatieladder ontwikkeld. Deze participatieladder heeft de socioloog Hart (1992) doorontwikkeld voor de jeugd. De vier niveau's voor jeugdparticipatie die in Nederland worden onderscheiden zijn op deze participatieladder gebaseerd. De niveau's kenmerken zich door toenemende inbreng, betrokkenheid en verantwoordelijkheid:

- Informeren: de gemeente informeert jeugdigen over bepaalde thema's die op hen betrekking hebben;
- Raadplegen: de gemeente raadpleegt jeugdigen over zaken die hen aangaan;
- Inspraak hebben: gemeenten geven jeugdigen daadwerkelijk inspraak. De nadruk ligt in de praktijk op het stimuleren van jeugdigen om 'in te spreken' in gemeentelijk beleid. In aanvulling daarop gaat het ook om betrokkenheid van jeugdigen in de uitvoering ervan;
- Stimuleren eigen initiatief: dit gaat over de mate waarin een gemeente jeugdigen stimuleert om eigen initiatieven te ontplooien en om ongevraagd advies te geven. (Mak et al., 2016).

Professionals geven aan dat bij het vormgeven van jeugdparticipatie budget en een goede aansturing belangrijk zijn. De gemeente speelt hierin zelf de grootste rol. Ook bereidheid van en medewerking door jeugdigen zijn van belang (Mak et al., 2016).

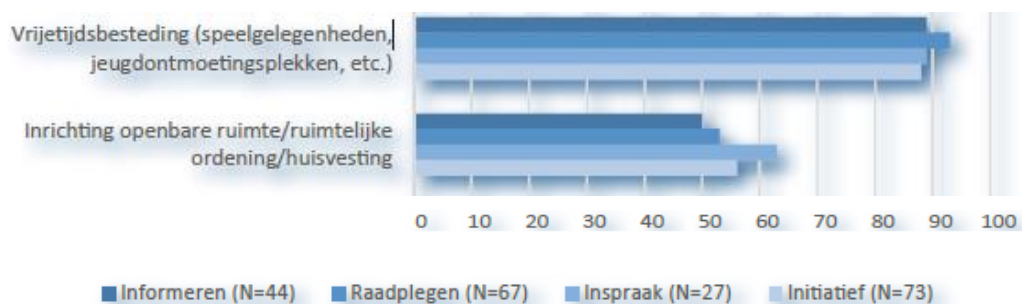
Uit internationaal onderzoek blijkt dat participatie van jongeren bij stadsontwikkeling zeldzaam is (Whitzman et al., 2010; Wilks & Rudner, 2013). Dat is ook in Nederland het geval, hoewel daar een kentering in te zien is. In 2008 rapporteren Van Lieshout & Arts nog dat tieners niet vaak worden betrokken bij formele besluitvorming. Soms proberen ze niet eens om bij deze vorm van besluitvorming betrokken te worden (Van Lieshout & Aarts, 2008) of ze zijn teleurgesteld dat er niets met hun inbreng wordt gedaan (Mulderij, 2011).

Het Verwey-Jonker Instituut doet met enige regelmaat onderzoek naar jeugdparticipatie door gemeenten. In 2016 is het aantal gemeenten dat aangeeft jeugdigen te betrekken bij het vormgeven, uitvoeren en/of evalueren van gemeentelijk beleid bijna verdubbeld: van veertig procent in 2009, 49

procent in 2012 naar 73 procent in 2016. Het Verwey-Jonker Instituut verklaart dit doordat er een besef bij gemeenten lijkt te zijn ontstaan, dat beleid maken niet meer zonder burgers kan. Deze bewustwording is ook onderdeel geweest van de overdracht van de Jeugdwet van het Rijk naar gemeenten in 2015. Bij het ontwikkelen van beleid voor de nieuwe Jeugdwet, is de doelgroep betrokken.

Een veel genoemde reden voor inactiviteit op het gebied van jeugdparticipatie is dat gemeente niet weten hoe zij jeugdigen moeten bereiken. Meer dan de helft van de gemeenten heeft behoefte aan handvatten om jongeren en kinderen bij beleid te betrekken (Mak et al., 2016).

In 2016 zijn verschillende thema's naar niveau van participatie onderzocht. Voor dit onderzoek zijn vrijetijdsbesteding en openbare ruimte relevante thema's. Bij het thema vrijetijdsbesteding wordt de jeugd het meest betrokken. Binnen dit thema worden jongeren vooral geraadpleegd. Bij de inrichting van de openbare ruimte hebben jongeren vooral inspraak. In figuur 6 is het overzicht opgenomen.

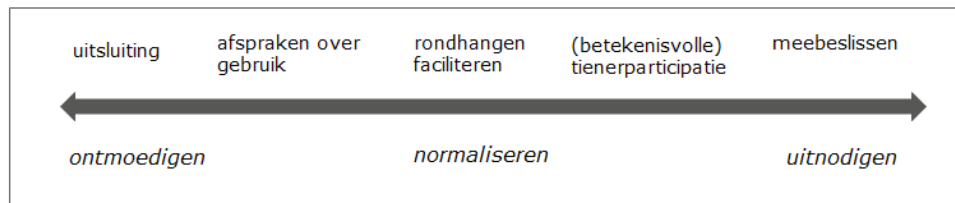

Figuur 6: thema naar niveau jeugdparticipatie

De eerste drie niveaus (informeren, raadplegen en inspraak geven) lijken tieners de mogelijkheid te geven hun 'zegje' te doen. In het vierde niveau worden jeugdigen gestimuleerd om initiatief te nemen. Relevante vraag is of deze vorm van, in feite instrumentele, participatie ook betekenisvol is. Voor betekenisvolle en effectieve participatie zijn zorg en respect nodig en ook de erkenning van kinderen als partij om te consulteren. Daarnaast zijn betrokkenheid van volwassenen en het faciliteren van participatie door volwassenen nodig (Carroll et al., 2017). Shier (2001) en Whitzman et al. (2010) hebben criteria uitgewerkt voor betekenisvolle participatie door kinderen. Shier (2001) onderscheidt vier fases/stadia in de participatie van kinderen. Kinderen moeten een opening krijgen om te participeren. Kinderen moeten op gepaste wijze worden ondersteund om hun kijk op de zaak duidelijk te maken. Ze moeten worden betrokken bij de mogelijkheden voor verandering. En, ten slotte, de kinderen moeten een terugkoppeling krijgen over hoe hun ideeën zijn verwerkt. Whitzman et al. (2010) onderscheiden de volgende criteria. Kinderen worden expliciet erkend als een groep die moet worden geconsulteerd. Erkenning van het recht van kinderen op het gebruik van alle openbare ruimte. Er zijn heldere doelen gesteld en ook de wijze van monitoring is helder. In alle beleidsvelden is sprake van kinderopparticipatie. Professionals zijn getraind in de rechten van kinderen. En, professionals zijn getraind in de consultatie van kinderen.

Beide onderzoeken hebben als overeenkomst dat het gaat om participatie door kinderen. De principes zijn algemeen van aard, daardoor lijken ze niet direct aan een leeftijd gebonden. Om deze reden zijn deze mogelijkheden voor beleidsbeïnvloeding door tieners in deze scriptie opgenomen. Er is ook een verschil tussen deze vormen van participatie. Whitzman et al. gaan in 'het betekenis geven' verder dan Shier, omdat in hun criteria professionals getraind zijn in kinderrechten en ook vaardigheden moeten ontwikkelen om deze vorm van participatie goed uit te kunnen voeren.

Bovenstaande handelingsperspectieven, variërend van het ene uiterste 'ontmoedigen' tot het andere uiterste 'uitnodigen', kunnen worden samengevat in het continuüm, zoals weergegeven in figuur 7.

Figuur 7: continuüm van handelingsperspectieven voor rondhangen in de openbare ruimte

Relevant voor dit onderzoek

Integraliteit is voor dit onderzoek van belang. Sociale-maatschappelijke uitgangspunten zijn de basis voor de ruimtelijke uitwerking van verblijfsplekken voor tieners. Ook het beschikbare budget is hierop van invloed. Sociale-maatschappelijke, ruimtelijke en financiële aspecten komen samen in een handelingsperspectief. Naast handelingsperspectieven is ook de wijze waarop de gemeente haar beleidsopgave organiseert van belang. Regie, eigenaarschap en samenwerking zijn onderdelen die hierbij horen. Tienerparticipatie is een manier om de behoefte van tieners te leren kennen en draagt bij aan het uitnodiger maken van de openbare ruimte voor tieners.

2.6 Vraag van tieners naar openbare ruimte

Wat doen tieners in de openbare ruimte? Ze gebruiken de openbare ruimte om zich te verplaatsen van huis naar school en andersom. Gehl (2006) definieert dit als 'necessary' gebruik. Ook gebruiken de tieners de openbare ruimte voor optionele activiteiten zoals hardlopen of de hond uitlaten. Voor tieners zijn sociale activiteiten de belangrijkste vorm van gebruik van de openbare ruimte. Deze sociale activiteiten worden in deze scriptie samengevat onder de term 'rondhangen' of 'hangen'.

Een kanttekening is op zijn plaats. Rondhangen veronderstelt een bepaalde mate van vrijheid, geassocieerd met privacy en anonimiteit. Voor tienermeisjes van Turkse en Marokkaanse afkomst gaat dit niet altijd op. Verblijf in de openbare ruimte is voor hen onderhevig aan sociale controle door andere jongeren met dezelfde afkomst. Zo laat een onderzoek naar rondhangen op het Schouwburgplein in Rotterdam zien (Spiering et al., 2016).

Een andere kanttekening is dat rondhangen niet voor alle tieners een grote rol in het dagelijkse leven speelt (Karsten et al., 2001; Abbott-Chapmann, 2009). Deze tieners brengen hun vrije tijd vooral thuis door (Emmelkamp, 2004). Dat kan bij henzelf thuis zijn of bij vrienden (Abbot-Chapman, 2009). Daarnaast geldt ook dat er grote verschillen kunnen bestaan tussen groepen rondhangende jongeren (RMO, 2008) en tussen jongens en meisjes (Karsten et al., 2001; Filius en Van Melik, 2011).

Wanneer zijn tieners tevreden met de plekken waar ze elkaar kunnen ontmoeten? Waar hebben tieners behoefte aan? Het antwoord op deze vragen is niet eenduidig. Jongeren willen graag een zone van vrijheid, een eigen vaste plek waar ze zich kunnen afzonderen van volwassenen (Peinhardt, 2018; Lieberg, 1995; Hazekamp, 1985). Tegelijkertijd hebben ze ook behoefte aan plekken waar je kunt observeren en gezien kunt worden (Lieberg, 1995; Low, 2018). Een zelf te kiezen plek heeft de voorkeur boven een opgelegde plek. De plek moet centraal gelegen, goed toegankelijk zijn en enige beschutting bieden tegen weer en wind (Mulderij et al., 2011).

Belangrijke fysieke aspecten voor jongeren in de buitenruimte zijn de aanwezigheid van bankjes. Dat geldt ook voor de aanwezigheid van formele ontmoetingsplekken, zoals een voetbalveldje. Jongeren

gaan naar die plekken die veilig en gezellig zijn. Plekken die ze onveilig vinden, worden gemeden (Filius en Van Melik, 2011)

In sociaal opzicht valt op dat samen zijn in groepsverband belangrijk is. Jongeren gaan niet naar plekken waar andere gebruikersgroepen dominant zijn. Dit kan ook betekenen dat ze ander plekken mijden, omdat daar andere groepen jongeren aanwezig zijn (Filius en Van Melik, 2011). Tieners geven aan dat er ook hele gebieden in een wijk zijn, waar ze zich niet welkom voelen (Mulderij, 2011). Ze vinden het wel belangrijk dat ze het gevoel hebben dat ze welkom zijn op een plek. Low, cultureel antropoloog en professor Omgevingspsychologie, zegt hierover: "But, first and foremost, it's about taking away that signal to youth, that they aren't wanted." (Peinhardt, 2018)

Er zijn verschillen tussen jongens en meisjes in activiteiten en plekken (Karsten et al., 2001). Activiteiten die vooral buiten gebeuren zijn sporten, chillen en praten. Jongens doen meer aan sport en ze verblijven vaak in groepen. Jongens zijn vaker op formele ontmoetingsplekken te vinden zoals het voetbalveld. Meisjes gaan vaker naar de informele ontmoetingsplekken zoals het winkelcentrum en kletsen en chillen vooral (Karsten et al., 2001; Filius en Van Melik, 2011). Meisjes doen vooral aan "dynamisch kletsen". Dat is kletsen en tegelijkertijd iets actiefs doen (Kalle, 2001). Meiden zijn vaker in kleine groepen te vinden. Ook het tijdstip waarop jongens en meisjes buiten zijn, verschilt. Meiden zijn vaker overdag buiten, jongens vaker 's avonds (Karsten et al., 2001; Filius en Van Melik, 2011). Jongens en meisjes besteden ongeveer evenveel tijd buiten (Filius en Van Melik, 2011). Meisjes geven de voorkeur aan veilig plekken, jongens hechten aan uitdagende plekken (Liebrand et al., 2016).

Aanvankelijk dacht men dat sociaaleconomische klasse en religie ook onderscheidende factoren zijn voor rondhangen (Karsten et al., 2001). Het onderzoek in Houten bevestigt dit niet. Dit in tegenstelling tot opleidingsniveau. In het Houtense onderzoek wordt opleidingsniveau als een onderscheidend criterium benoemd (Filius en Van Melik, 2011). Zo blijken vmbo-leerlingen meer tijd buiten te besteden dan havisten en die weer meer tijd dan vwo'ers.

Ten slotte hebben tieners aangegeven dat ze wel mee willen helpen om ontmoetingsplekken te realiseren (Mulderij, 2011).

2.7 Tieners die rondhangen in de openbare ruimte

Tieners in de openbare ruimte

De manier waarop tieners de openbare ruimte gebruiken wordt verschillend gewaardeerd. De waardering is er één van uitersten, variërend van een negatief afschrikwekkend perspectief tot een positief betekenisvol perspectief. Begin jaren negentig spraken ouders hun zorgen uit over kinderen en jongeren in de openbare ruimte:

".. about their own children as 'innocent' and safety (angels) and about other people's children as 'dangerous', 'out of control' and lack of respect for 'natural' adult authority (devils)" (Valentine, 1996, p. 596). Sinds de jaren negentig gaat het in de media over jongeren als 'probleem' (Moris, 2015). Rondhangen heeft dan een negatieve connotatie en wordt geassocieerd met verveling, besluiteloosheid en passiviteit (Van Ceulebroeck & Vanobbergen, 2012).

'Als we te veel thuis computeren zijn we een beeldschermgeneratie, doen we te veel activiteiten een achterbankgeneratie en spreken we af op straat, dan zijn we hangjongeren die zonder twijfel slechte bedoelingen hebben. Wanneer zijn we gewoon jong?'

(Van Ceulebroeck en Vanobbergen, 2012)

Rondhangen wordt ook geassocieerd met agressie en geweld (Noorda en Veenbaas, 2006). Rondhangende jongeren worden dan gezien als hangjongeren. Hangjongeren brengen hun tijd zinloos op straat door en veroorzaken overlast (Sybesma, 2009) of vertonen crimineel gedrag (Noorda & Veenbaas, 2006). Overlast kan zich op verschillende manieren voordoen, als

geluidsoverlast, afval op straat of vernieling. Soms zijn hangjongeren een reëel probleem, bijvoorbeeld wanneer zij voorbijgangers lastigvallen of wanneer er een territoriumstrijd ontstaat. Er is sprake van een territoriumstrijd wanneer twee of meer partijen zichzelf een stukje openbare ruimte toe-eigenen. Bijvoorbeeld wanneer jongeren een bankje gebruiken om met elkaar te chillen, terwijl andere jongeren dat ook willen of als ouderen daar willen zitten om even uit te rusten. Het komt ook voor dat jongeren een speelplek voor jonge kinderen gebruiken om rond te hangen. De gevolgen van toe-eigening zijn in paragraaf 2.3 geschetst. Soms wordt alleen al de aanwezigheid van jongeren op straat als storend wordt ervaren (RMO, 2008). Onder andere irreële angstgevoelens, mate van tolerantie en verwachtingen over de leefbaarheid beïnvloeden de mate waarin mensen jongeren als een probleem ervaren (Sybesma, 2009). Er is ook onderzoek gedaan naar de andere kant van het verhaal. Bincken en Blokland (2012) onderzochten het thuisgevoel van overwegend in Nederland geboren jongens van Marokkaanse afkomst. Terwijl deze tieners gebruik maken van plekken in de buurt worden zij nauwlettend in de gaten gehouden door andere buurtbewoners en de politie. Dit leidt tot sterke gevoelens van onveiligheid bij de jongeren en tot beperkte thuisgevoelens bij andere buurtbewoners. Eigenlijk bracht de nadrukkelijke aanwezigheid van de politie het gevoel teweeg dat het niet 'goed' gaat in de buurt.

Er is ook een andere, meer positieve, manier om naar rondhangen te kijken. Die andere manier gaat ervan uit dat rondhangen een functie heeft en bij de ontwikkeling van tieners hoort.

Belang van rondhangen

Tieners ontmoeten elkaar vaak in de buitenruimte op verschillende plekken (Mulderij, 2011). Ze verzamelen zich graag in groepjes in de openbare ruimte: in het park, op de hoek van de straat, op het schoolplein, in het winkelcentrum, op het trapveldje, op het bankje of in een bushokje.

Deze ontmoeting, dit hangen, heeft een functie. Eén van de eerste auteurs die een positieve connotatie verbindt aan het begrip rondhangen, is Hazekamp (1985). Hij ziet het rondhangen als 'component van het onder-elkaar-zijn, waarin een afwisseling plaatsvindt van het nietsdoen en het scheppen van spannende gebeurtenissen' (p. 131) en als een 'activiteit waarmee jongeren in alle sociale lagen van oudsher zelf tijd en ruimte structureren' (p. 131). Jongeren willen, volgens Hazekamp, een zone van vrijheid, waarin ze elkaar opzoeken en een eigen vaste plek waar ze zich kunnen afschermen van volwassenen. Het verschil tussen een negatieve en positieve connotatie is ook terug te vinden bij Hampton et al. (2015). Zij maken een helder onderscheid tussen het negatief geladen 'loitering', gerelateerd aan hangjongeren, en het meer positief geladen 'lingering'. Waarbij bij 'lingering' mensen informeel met elkaar kletsen en wat rondhangen zonder een helder doel. Whyte (2001), beargumenteert dat de publieke ruimte zo moet worden ontworpen dat 'lingering' gemakkelijk is: vreemden maken met elkaar een praatje en ontmoeten elkaar. De verwachting dat deze ontmoetingen uitmonden in vriendschappen is niet reëel, want de openbare ruimte wordt vooral gebruikt voor ontmoeting tussen vrienden en bekenden (Demrath & Levinger, 2003).

Lieberg (1995) gaat verder in de betekenis van rondhangen voor de ontwikkeling van tieners. Hij stelt dat rondhangen bijdraagt aan de vorming van identiteit en aan zelfstandigheid. Tieners willen zichzelf laten zien en ook verschillend gedrag en verschillende activiteiten uitproberen. Zo leren ze wie ze zijn (Lieberg, 1995). Robinson (2009) laat ook zien dat verblijf van jongeren in 'vrije ruimte', zoals straten en parken bijdraagt aan de vorming van de identiteit van jongeren. Ontwikkelingspsycholoog De Bil (2004) komt met aanvullingen die laten zien dat verblijf in en gebruik van de openbare ruimte door groepen tieners een bijdrage leveren aan identiteitsvorming. Zij stelt dat rondhangen een belangrijke bijdrage kan leveren aan de ontwikkelingstaken die jongeren in de leeftijd van 12 tot 18 jaar hebben. Praktisch en emotioneel zelfstandig worden is de ontwikkelopgave

waar jongeren in deze leeftijdscategorie voor staan (Meij & Ince, 2013). Jongeren leren ook door het verblijf in de openbare ruimte hoe ze zelfstandig sociale contacten kunnen aangaan en onderhouden. Ook leren jongeren hun vrije tijd anders, los van ouders, in te vullen. Hangende jongeren kunnen ervaringen en ideeën delen over de manier waarop ze omgaan met ouders, opvoeders en leraren. Daarbij doen ze ideeën over onderhandelingsvaardigheden op die ze met elkaar en met omwonenden oefenen (De Bil, 2004). Uitdagend gedrag hoort ook bij het verblijf in de openbare ruimte. Dit gedrag is van alle tijden en een normaal onderdeel van de ontwikkeling van kinderen. Het hoort bij deze ontwikkelingsfase van onder andere beginnend partnerzoekgedrag (Noorda & Veenbaas, 2006). Ook grensoverschrijdend gedrag hoort erbij. Want hoe kun je experimenteren en grenzen verkennen als je er nooit overheen bent gegaan (De Bil, 2004)?

Volgens Crowhurst–Lennard en Lennard (2000) geeft rondhangen tieners de mogelijkheid om andere mensen te observeren. Ze zien hoe andere mensen zich gedragen en onenigheden oplossen zonder dat dit uit de hand loopt. Voor kinderen en jongeren is deze ontmoetingsfunctie van de buitenruimte ook relevant in het licht van burgerschapsvorming (De Winter, 2010). De ervaring op te groeien in een samenleving waarin er op je wordt gelet, ook door mensen die daar niet direct verantwoordelijk voor zijn, draagt bij aan de ontwikkeling tot volwaardig burger (Jacobs, 1961 [1992]; Lofland 1989).

Jongeren geven zelf aan dat rondhangen ontsnapping aan het toezicht en de controle van volwassenen betekent (Sabbe, 2008; Lieberg, 1995). Ze willen een eigen positie innemen ten opzichte van leeftijdsgenoten en ten opzichte van ouders.

De behoefte aan het innemen van een eigen positie en de hang naar avontuur levert voor ouders een dilemma op. Aan de ene kant willen ouders tieners de vrijheid en ruimte geven om zelfstandig te functioneren in de openbare ruimte en aan de andere kant zijn ouders ook bezorgd over de veiligheid van hun kinderen.

Wietze: “Mijn moeder heeft het opgegeven mij nog een tijdstip mee te geven waarop ik thuis moet zijn, als ik maar wel op tijd naar school ga de volgende dag. Als ik mij verslaap moet ik alle spelletjes van mijn telefoon verwijderen” (Luijters, 2018).

Onveiligheidsgevoelens van ouders gaan over de kwetsbaarheid van hun kinderen bijvoorbeeld in de omgang met anderen. Ook is er angst voor bijvoorbeeld drank- en drugsgebruik en agressief gedrag. Met het oog op veiligheid nemen ouders vaak beschermende en begrenzend maatregelen (Emmelkamp, 2004). Zo willen ze met hun kinderen afspraken maken over het tijdstip van thuiskomen en willen ze weten met wie ze rondhangen en waar. Op hun beurt zoeken jongeren manieren om creatief met de afspraken om te gaan. Zo nu en dan houden ze bewust hun ouders onwetend over de gevaren die zij tegenkomen om hen niet ongerust te maken én om de bewegingsruimte waarin ze zelfstandig kunnen opereren te waarborgen (Emmelkamp, 2004, p. 367). Een eigen positie innemen ten opzichte van ouders en andere leeftijdsgenoten leidt tot de ontwikkeling van eigen waarde en een bewustwording van de persoonlijke identiteit (Meij & Ince, 2013).

Jongeren geven verder aan dat ze het zelf vooral belangrijk vinden om elkaar te ontmoeten. Met vrienden onder elkaar zijn geeft veiligheid, steun, zekerheid, waardering en erkenning (Sabbe, 2008). Rondhangen hoort bij deze fase van het opgroeien van tieners. Daarmee is rondhangen tijdelijk. Na een bepaalde periode worden werk en gezinsleven aantrekkelijker dan de groep (RMO, 2008).

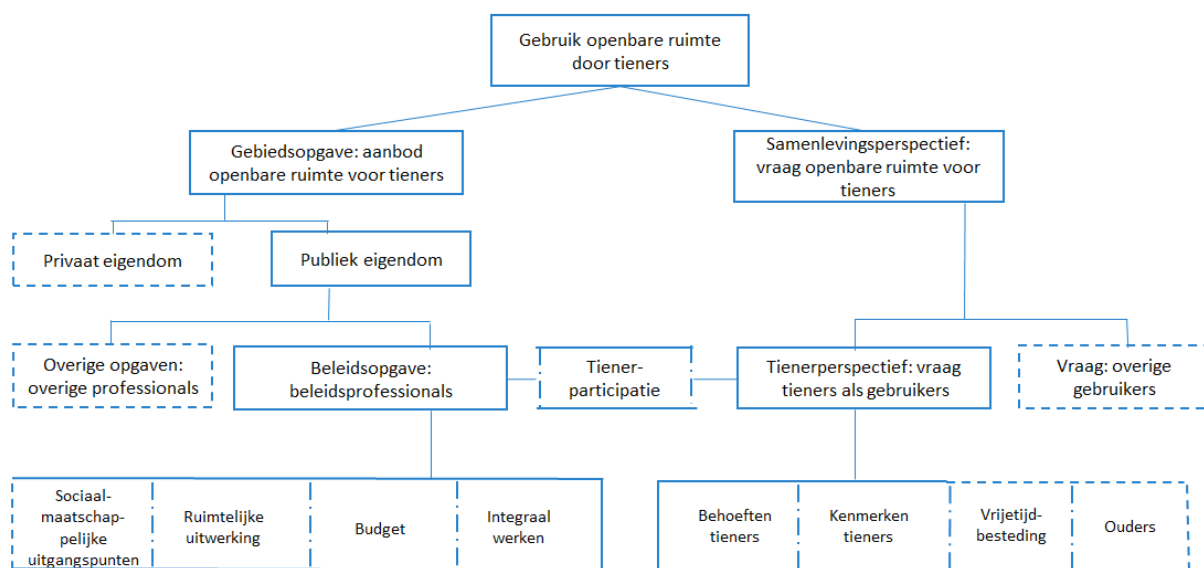
In het vervolg van deze scriptie wordt rondhangen in de openbare ruimte gezien als een normaal en waardevol onderdeel van het opgroeien.

2.8 Conceptueel model

In deze thesis is de spatial triad van Lefebvre (1991) de basis om het gebruik van de openbare ruimte door tieners te analyseren. Lefebvre (1991) stelt dat de openbare ruimte wordt ‘gemaakt’ binnen en

door de samenleving. In 'het maken' van de openbare ruimte onderscheidt Lefebvre het gebruik, de bedachte en de geleefde ruimte als afzonderlijke elementen. Deze elementen beïnvloeden elkaar wederzijds. Leary (2009) spreekt van het samenspel van elementen. Het geheel vormt de openbare ruimte. Toepassing van de spatial triad op het gebruik van de openbare ruimte door tieners resulteert in een conceptueel model. Dit model is weergegeven in figuur 8.

In dit model representeren de vast omlijnde kaders de onderdelen die in dit onderzoek zijn onderzocht. De onderwerpen met een evenredig gestippeld kader zijn mogelijk ook relevant, maar zijn in dit onderzoek niet nader onderzocht. De streep-stippellijnen representeren een directe wisselwerking tussen de verschillende aspecten. De stippellijn aan de linkerkant bij 'sociaal-maatschappelijke uitgangspunten' en aan de rechterkant bij 'ouders' laten de mogelijkheid open voor meer aspecten die van invloed zijn op de beleidsopgave respectievelijk op het tienerperspectief. De onderdelen uit het conceptuele model worden hieronder toegelicht.

Figuur 8: gebruik van de openbare ruimte door tieners

Het *gebruik van de openbare ruimte door tieners* wordt bepaald door het aanbod van en de vraag naar openbare ruimte voor tieners.

In dit model is *het aanbod van openbare ruimte voor tieners* in de gebiedsopgave de bedachte ruimte. Immers, in de gebiedsopgave wordt nagedacht (of niet nagedacht) over de ontwikkeling van openbare ruimte voor tieners. De verantwoordelijkheid voor een gebiedsopgave kan bij verschillende partijen liggen. Dit kunnen private of publieke partijen zijn, of een combinatie van beide. Private partijen zijn bijvoorbeeld ontwikkelaars of beleggers. Met een publieke partij wordt in dit onderzoek de gemeente bedoeld. Het onderscheid tussen verschillende partijen leidt tot een onderscheid in *privaat eigendom* en *publiek eigendom*. Uiteraard is een mengvorm, zoals een publiek-private samenwerking, ook mogelijk. In deze thesis worden dergelijke mengvormen geschaard onder *privaat eigendom*. Dit onderzoek richt zich sec op *publiek eigendom*.

Binnen de gemeente zijn bij het adviseren over, ontwikkelen, realiseren, onderhouden en beheren van publieke openbare ruimte verschillende professionals betrokken, zoals: beleidsprofessionals, maar bijvoorbeeld ook: stedenbouwkundigen, planologen en toezichthouders. In deze thesis is de gemeentelijke *beleidsopgave* onderwerp van onderzoek. De beleidsopgave is in het model

vormgegeven als het werk van *beleidsprofessionals*. De ontwerpopgave, de onderhoudsopgave en andere opgaven vallen buiten de scope van dit onderzoek. Dat betekent dat ook de professionals die zijn verbonden aan de betreffende opgaven geen onderdeel zijn van dit onderzoek.

In de beleidsopgave is een aantal aspecten van belang. Ruimtelijke, sociale en financiële aspecten zijn relevant voor gebiedsopgaven (Van 't Verlaat, 2003). *Sociaal-maatschappelijke uitgangspunten* krijgen een *ruimtelijke uitwerking* waarvoor *budget* nodig is. Ook *integraal werken* is voor de beleidsopgave van belang. De veronderstelling is dat wanneer er integraal gewerkt wordt, de beleidsopgave 'an sich' robuuster wordt.

Tussen de verschillende aspecten van de beleidsopgave is een onderbroken streep-stippellijn getrokken en bewust geen doorgetrokken lijn. Daarmee wordt aangegeven dat deze aspecten elkaar onderling beïnvloeden. Afhankelijk van het sociaal-maatschappelijke uitgangspunt volgt er een ruimtelijke vertaling en is ander budget nodig. Omgekeerd kan het ook zo zijn dat bijvoorbeeld vanwege een minder hoog beschikbaar budget er concessies moeten worden gedaan aan het ruimtelijk ontwerp of aan de sociaal-maatschappelijke uitgangspunten. De verschillende aspecten hebben daarmee invloed op elkaar.

De *vraag naar openbare ruimte voor tieners* is in dit model de geleefde ruimte. Dit is een vraag vanuit de samenleving, het *samenlevingsperspectief*. Het samenlevingsperspectief op de openbare ruimte wordt niet uitsluitend bepaald door het perspectief van tieners, maar door alle gebruikers van de openbare ruimte: omwonenden, ouders, inwoners, bezoekers, etc. Per gebruiker zal de vraag naar (kwaliteiten van en in) de openbare ruimte variëren. Tieners hebben een andere vraag aan ontmoetingsplekken (voor zichzelf) dan bijvoorbeeld andere omwonenden rondom een ontmoetingsplek in de openbare ruimte. Immers, de aanwezigheid van jongeren kan als storend worden ervaren (RMO, 2008).

Dit onderzoek richt zich op het *tienerperspectief*: de vraag van de *teners als gebruiker* van de openbare ruimte. Daarnaast staat de vraag van *overige gebruikers*. Deze vraag wordt in deze thesis niet verder expliciet onderzocht.

Achter het tienerperspectief, achter de vraag van tieners naar openbare ruimte, liggen de *behoeften* van tieners. Deze behoeften hebben betrekking op fysieke kenmerken als aanwezigheid van bankjes, schone en bereikbare plekken. Ze kunnen ook betrekking hebben op sociale en beleevingsaspecten zoals je welkom voelen en de aanwezigheid van andere groepen (Filius en Van Melik, 2011).

De vraag van de tieners naar openbare ruimte is ook afhankelijk van de *kenmerken* van de tieners zelf, zoals geslacht, opleiding, sociaaleconomische klasse en religie (Karsten et al., 2001). In dit onderzoek zijn de kenmerken geslacht en opleiding geanalyseerd.

Behoeften en kenmerken beïnvloeden elkaar. Daarom is in het model tussen deze elementen een onderbroken streep-stippellijn aangebracht. Er zijn meer aspecten te bedenken die invloed hebben op de vraag van tieners naar ontmoetingsplekken in de openbare ruimte, zoals *vrijtijdsbesteding* en *ouders*. Deze thema's zijn geen onderwerp van dit onderzoek, maar zijn voor de volledigheid wel opgenomen in het model, als stippellijn.

Het laatste onderdeel van het conceptuele model betreft *tienerparticipatie*. Tienerparticipatie ligt tussen de beleidsopgave en het tienerperspectief in. Beleidsprofessionals en tieners hebben daar beide, elk vanuit hun eigen perspectief, invloed op. Gemeentelijke beleidsprofessionals kunnen via verschillende niveaus jeugdparticipatie vorm geven (Mak et al., 2016). Daarnaast volgt uit het literatuuronderzoek het inzicht dat tieners op verschillende manieren betrokken willen worden bij het realiseren van nieuwe plekken (Mulderij et al., 2011).

3. Methodologie

3.1 Inleiding

De manier waarop het conceptuele model Gebruik van de openbare ruimte door tieners wordt getoetst, wordt in dit hoofdstuk toegelicht. Het onderzoek richt zich op de gemeente Utrecht. De onderzoeksmethode bestaat uit twee onderdelen. De beleidsopgave is onderzocht door een beleidsanalyse en door een viertal semigestructureerde interviews. Het tienerperspectief is onderzocht met een digitale enquête. Deze enquête is uitgezet bij leerlingen van verschillende scholen van verschillende niveaus.

Kort samengevat ziet het onderzoek er als volgt uit (tabel 2).

Kwalitatief onderzoek naar beleidsopgave		Kwantitatief onderzoek naar tienerperspectief (behoefteonderzoek)	Aantal leerlingen
Beleidsanalyse	Nota speelruimtebeleid (2009)	2 vmbo tl-klassen	31
	Kadernota kwaliteit openbare ruimte (2016)	2 havo klassen	38
	Evaluatie speelruimtebeleid (2017)	2 vwo klassen	53
		mbo- 'ers	18
Vier semi-gestructureerde interviews	Beleidsadviseur Sport Opgavetrekker Openbare ruimte en klimaatadaptatie Senior beleidsadviseur Openbare ruimte Wijkregisseur Leidsche Rijn		
		Totaal	140

Tabel 2: onderzoeksopzet

De gemaakte keuzes voor de gebruikte methode (3.2) en de onderzoeklocatie (3.2) worden onderbouwd. De opzet om het behoefteonderzoek samen met studenten uit te voeren wordt toegelicht in paragraaf 3.4. Vervolgens worden de wijze waarop dataverzameling en de analyse van de data van respectievelijk het tienerperspectief (3.5) en de beleidsopgave (3.6) uitgewerkt. Ten slotte geeft dit hoofdstuk inzicht in de kwaliteit van het onderzoek (3.7).

3.2 Methodekeuze

In dit onderzoek staat de volgende onderzoeksvraag centraal: *in hoeverre sluit het beleid voor tieners in de openbare ruimte aan op de behoeften van tieners?* De onderzoeksvraag vereist een mixed methods onderzoek. In een mixed methods onderzoek worden kwalitatief en kwantitatief onderzoek in één project met elkaar gecombineerd (Bryman, 2008).

In dit onderzoek is om te achterhalen hoe het beleid er uit ziet een kwalitatieve beleidsanalyse uitgevoerd door een analyse van relevante beleidsdocumenten zoals documenten met een visie op de openbare ruimte en documenten gericht op kinderen en tieners in de buitenruimte. Daarna hebben semigestructureerde interviews met beleidsprofessionals plaatsgevonden. In de interviews is aandacht besteed aan het beleid, beïnvloeding van het beleid door tieners en aan de manier waarop het beleid in de praktijk is vorm gegeven. Voor deze interviews is een topiclijst (Boeijs et al., 2009) opgesteld.

Om de behoefte van tieners te achterhalen wordt bij tieners een digitale vragenlijst afgenomen. Doel is om inzicht te krijgen in de plekken waar de tieners naar toe gaan, waarom, wat ze doen en wat ze belangrijk vinden. Belangrijke reden om in dit onderzoek voor een digitale vragenlijst te kiezen is volledigheid en snelheid (Boeije et al., 2009). In het conceptuele model is een aantal aspecten dat van invloed is op de behoeften van tieners in kaart gebracht. Met behulp van de digitale vragenlijst is getoetst of alle verschillende fysieke-, sociale- en beleavingsaspecten uit het conceptuele model ook bij de Utrechtse tieners een rol spelen. De onderzoeker schat de kans op volledigheid van beantwoording groter bij een digitale vragenlijst dan bij het alternatief hiervoor, het kwalitatieve interview. De oorspronkelijke opzet was namelijk dat de interviews worden afgenomen door tieners. Tieners zijn dan verzamelaars van data. Door de onderzoeker is de inschatting gemaakt, dat het afnemen van een interview met de verschillende aspecten al snel saai wordt gevonden door de geïnterviewden en door de tieners die het interview afnemen. Er is dan een lijst met verschillende aspecten die de onderzoekers verschillende malen moeten doorlopen. Dit kan ertoe leiden dat de vragenlijst niet geheel wordt doorlopen of wordt 'afgeraffeld'. Voor het argument snelheid geldt dat een interview waarin alle aspecten moeten worden behandeld al gauw een uur kost. Het invullen van de digitale vragenlijst kost maximaal 10 minuten. Een kortere inspanning past beter bij het 'puberbrein'. Andere reden om te kiezen voor een digitale vragenlijst is, dat deze aansluit bij de leefwereld van tieners waarin mobiele telefoons dagelijks en veelvuldig worden gebruikt. Door dit mixed methods onderzoek is het mogelijk een verband te leggen tussen de behoeften van tieners en de beleidsopgave. De interviewer kan de beleidsprofessionals in het kwalitatieve interview doorvragen naar achterliggende oorzaken daar waar beleid en behoefte niet op elkaar aansluiten. Ook biedt deze manier van onderzoek doen de mogelijkheid om te verkennen welke handelingsperspectieven er zijn om beleid en behoefte dichterbij elkaar te brengen. Door de volgorde, eerst een vragenlijst afnemen en dan uitkomsten bespreken in de interviews met beleidsprofessionals, krijgt het onderzoek de vorm van een actie-onderzoek (Bryman, 2008). Immers, de data worden door de onderzoeker bewust betrokken in het, samen met de geïnterviewden, formuleren van de relatie tussen vraag en beleid.

Waarde van mixed methods onderzoek

Pas sinds de jaren '80 wordt mixed methods onderzoek steeds vaker in gezet (Creswell and Plano Clark, 2007). Er is een principiële debat geweest over de vraag of het wel mogelijk is om kwantitatief en kwalitatief onderzoek met elkaar te combineren (Creswell and Plano Clark, 2007). In het debat kunnen twee visies worden onderscheiden (Bryman, 2008). In de epistemologische visie wordt gesteld dat kwantitatief en kwalitatief onderzoek zijn gebaseerd op onverenigbare principes en stromingen. Volgens deze visie is het niet juist om in kwalitatief onderzoek mensen te bestuderen alsof ze passieve 'respondenten' zijn (kwantitatief onderzoek), in plaats van actieve participanten (kwalitatief onderzoek) (Boeije, 2010, p. 157). En ook het omgekeerde is volgens deze visie niet juist. Om in kwantitatief onderzoek onderzoekers als dataverzamelaars in zetten in plaats van meer objectieve methodes te gebruiken. Volgens de onderliggende stromingen is in deze visie het dus niet mogelijk om kwantitatief en kwalitatief onderzoek met elkaar te combineren. In de technische visie worden deze verschillen wel gezien, maar niet zo zwaar aangezet. Men kijkt eerder naar de mogelijkheden en voordelen van dataverzameling en data-analyse die kwantitatief en kwalitatief onderzoek beide met zich meebrengen. Hierdoor is mixed methods onderzoek uitvoerbaar en wenselijk. Deze onderbouwing is meer pragmatisch van aard (Bryman, 2008). De Boer (2016) ziet mixed methods onderzoek als een waardevolle aanvulling op kwantitatief en kwalitatief onderzoek. Ze stelt dat mixed methods onderzoek een meer volledig beeld van de werkelijkheid geeft. Dit soort onderzoek geeft niet alleen inzicht in omvang of verschillen, maar ook in verschillende lagen en

niveaus. Hiermee kun je een verklaring geven, waarom iets geworden is zoals het nu is (De Boer, 2016, p. 10). Andere redenen om voor mixed methods onderzoek te kiezen volgen uit een uitgebreid 10-jarige onderzoek (Bryman, 2006). Redenen die voor dit onderzoek van belang zijn, zijn: triangulatie: kwantitatief en kwalitatief onderzoek leiden samen tot een grotere betrouwbaarheid. En de reden van volledigheid: wanneer niet alles wat je wilt weten, kan worden bereikt met alleen kwantitatief of met alleen kwalitatief onderzoek.

Een nadeel van mixed methods onderzoek is dat de onderzoekstijd moet worden verdeeld over twee soorten onderzoek. Mixed methods onderzoek kost door gebruik te maken van twee methoden vaak meer tijd dan wanneer je voor één methode kiest (Bryman, 2008). Ook omdat de integratie of synthese van beide soorten data tijd kost. Daarnaast is het van belang dat de onderzoeker beschikt over voldoende vaardigheden om beide soorten onderzoek goed uit te kunnen voeren. Beide soorten onderzoek moeten volgens, de van toepassing zijnde kwaliteitsstandaarden, worden opgezet, uitgevoerd en geanalyseerd (Bryman, 2008)

Volgorde van onderzoek

Relevant voor het uitvoeren van mixed methods onderzoek is de vraag naar de volgorde: eerst kwalitatief onderzoek of eerst kwantitatief onderzoek doen? Morgan (1998) kwam tot vier combinaties op basis van de criteria prioriteit en volgorde. Toch blijkt de door hem gemaakte indeling niet altijd bruikbaar, omdat het qua prioritering, niet altijd te duiden of het kwalitatieve of kwantitatieve deel 'bovenliggend' is. Ook is niet altijd duidelijk welk onderzoeksmethode voor de ander moet worden geplaatst (Bryman 2008). Ook komt het regelmatig voor dat een onderzoek in de loop van het proces een ander ontwerp krijgt (De Boer, 2016). Hieruit kan geconcludeerd worden dat er geen vastgestelde volgorde in de manier van onderzoek doen is. De onderzoeksvraag bepaalt de volgorde van de onderzoeksmethoden. In dit onderzoek is eerst de behoefte van tieners in beeld gebracht via kwantitatief onderzoek en vervolgens is de beleidsopgave onderzocht via kwalitatieve methoden.

3.3 Verantwoording onderzoeklocatie

Dit onderzoek wordt in de gemeente Utrecht uitgevoerd. Voor Utrecht is gekozen om een aantal redenen. Utrecht is de snelst groeiende stad van Nederland. In de periode 2017- 2040 groeit de stad met meer dan een kwart inwoners (gemeente Utrecht, 2018a). Daarnaast verjongt Utrecht, meer dan gemiddeld. In 2017-2040 stijgt het aantal jongeren in de leeftijd 12-17 jaar met 33%. Dit groeiaandeel is hoger dan die van de andere grote steden, die gemiddeld groeien met 20% (PBL, 2017).

Een andere reden om voor Utrecht te kiezen is de ambitie die de gemeente Utrecht in 2015 heeft uitgesproken om een Kinderrechtenstad te zijn (gemeente Utrecht, 2018b). Ze wil een stad zijn waarin kinderen en jongeren een stem hebben in ontwikkelingen die voor hen belangrijk zijn. Dat betekent ook naar hen luisteren en ze zo veel mogelijk betrekken bij gemeentelijk beleid en de uitvoering in de praktijk.

Omdat verstedelijking gepaard gaat met een toename van de ervaren overlast door hangjongeren (CBS, 2014) is het van belang om te weten hoe het met de jongerenoverlast in Utrecht is gesteld. In 2017 gaf 21% van de Utrechters aan vaak last te hebben van jongeren op straat. In 2016 lag dit aandeel op 23,5%, in 2015 op 20,3% en in 2014 op 22,2%. Deze cijfers zijn redelijk stabiel te noemen. In deze periode is het aantal inwoners gegroeid met ruim 14.000 inwoners (viereneenhalf procent). De veronderstelling dat verstedelijking gepaard gaat met een toename van de ervaren overlast is

hiermee (nog) niet onderbouwd. Reden hiervoor kan zijn dat de groei van het aantal inwoners relatief beperkt is. Ook de onderzochte periode (2014-2017) is relatief kort.

Wanneer Utrechters jongerenoverlast ervaren gaat het in de meeste gevallen om geluidsoverlast (80%) en vervuiling (57%). Inwoners ervaren minder vaak intimiderend gedrag en vernieling als zij last hebben van jongeren op straat (gemeente Utrecht, 2017b).

3.4 Opzet van het behoefteonderzoek: samen met ROC-studenten

In de oorspronkelijke opzet van dit onderzoek was het, vanuit de gedachte om zo maximaal mogelijk gebruik te maken van de expertise van en zo goed mogelijk aan te sluiten bij de leefwereld van de doelgroep, de bedoeling om het behoefteonderzoek uit te voeren voor, door en met tieners. In de oorspronkelijke opzet dachten tieners mee over het ontwerp van het behoefteonderzoek en voerden hem vervolgens ook uit. Dit wordt in peer-onderzoek ook wel het partnermodel genoemd: de peers zijn partners of leiders in alle delen van het onderzoek (Roche et al., 2010). Het partner model gaat het meest ver in de betrokkenheid van peers. Naast het partnermodel kunnen ook het adviesmodel en het werknemermodel worden onderscheiden (Roche et al., 2010). In het adviesmodel hebben peers een adviserende rol in bijvoorbeeld een stuurgroep of adviescommissie. In het werknemermodel verrichten de peers taken in het onderzoek, zoals het verzamelen van data.

Dan is de vraag aan de orde welke tieners betrokken kunnen worden bij dit onderzoek.

Van het ROC Midden Nederland is bekend dat zij in het reguliere onderwijsprogramma leerlingen willen betrekken bij maatschappelijke vraagstukken. Dit doen zij in het kader van het vak 'werkveldoriëntatie' en het project We Speak. Na overleg met de leerkrachten van het ROC Midden-Nederland is afgesproken eerstejaarsstudenten Welzijn bij dit onderzoek te betrekken. In totaal zijn vijf eerstejaars studenten betrokken bij dit onderzoek. Na een presentatie van de onderzoeker op het ROC Midden Nederland zijn de studenten aan de slag gegaan met de opdracht. Dit resulteerde in een plan van aanpak. Dit plan van aanpak kwam met een focus op de wijk Overvecht en een samenwerkingscontract tussen de studenten onderling. Ook bevatte het plan van aanpak een voorstel voor het houden van interviews, en is een voorstel gedaan voor 5 interviewvragen. Uit het plan van aanpak werd niet duidelijk op welke wijze de tieners uit Overvecht worden benaderd. Het beoogde bereik (aantal deelnemers en inhoud van de vragen) werd door de onderzoeker niet als voldoende gewaardeerd. Met het oog op een hoger aantal respondenten en de mogelijkheid tot het stellen van meer vragen gaf de onderzoeker de voorkeur aan een digitale vragenlijst. In overleg met de docent heeft de onderzoeker een andere insteek gekozen voor de samenwerking met de ROC-studenten. Deze samenwerking bevat aspecten van het advies- en het werknemersmodel. De studenten hebben geadviseerd over de digitale vragenlijst (adviesmodel). De ROC-studenten hebben andere studenten van het ROC Midden Nederland benaderd om de vragenlijst in te vullen. Ook hebben de ROC-studenten in twee vmbo-klassen het onderzoek toegelicht en leerlingen gevraagd de vragenlijst in te vullen (werknemermodel).

3.5 Behoeftedonderzoek tienerperspectief

Verantwoording respondentkeuze

Dit onderzoek richt zich op de behoeften van tieners aan plekken in de openbare ruimte. Tieners zijn daarmee respondenten van dit onderzoek. Daarbij gaat het om tieners in de leeftijd tussen 12 en 18 jaar. Uit het literatuuronderzoek is gebleken dat het onderwijsniveau een onderscheidend criterium is bij het gebruik van de buitenruimte (zie paragraaf 2.6). Daarom is ervoor gekozen om de vragenlijst voor te leggen aan vmbo'ers, havisten, vwo'ers en mbo'ers.

Tieners die in de gemeente Utrecht op school zitten hebben de digitale vragenlijst ingevuld. Oorspronkelijk is de vragenlijst ingevuld door 144 respondenten. Vier daarvan waren ouder dan 18 jaar. De antwoorden van deze respondenten zijn niet meegenomen in de analyses. Zo bleef een totaal van 140 tieners over die de vragenlijst hebben ingevuld. In tabel 3 zijn kenmerken van de respondenten opgenomen. Qua leeftijd zijn 51 tieners 12-14 jaar en 89 tieners zijn 15-18 jaar oud, 45 jongens en 95 meisjes hebben meegedaan. Zesennegentig procent van de tieners woont in de stad Utrecht en vier procent woont daarbuiten.

Leeftijd	aantal	percen- tage	Geslacht	aantal	percen- tage	Woont in Utrecht	aantal	percen- tage
12-14 jaar	51	36	Jongen	45	32	Ja	134	96
15-18 jaar	89	64	Meisje	95	68	Nee	6	4
Totaal	140	100		140	100		140	100

Tabel 3: kenmerken van de respondenten in aantallen en percentages

Digitale vragenlijst

Een vragenlijst of enquête is een veelgebruikte manier om sociaalwetenschappelijk onderzoek te doen. Een enquête wordt wel gebruikt om sociale verschijnselen te beschrijven, te voorspellen en te verklaren (Boeije et al., 2005). Een vragenlijst kan worden gebruikt om inzicht te krijgen in de behoeften van tieners naar plekken in de openbare ruimte: waar de tieners naar toe gaan, wat ze daar doen, welke fysieke-, sociale- en beleavingsaspecten ze belangrijk vinden en waarom.

De vragenlijst is op de volgende manier tot stand gekomen. Het conceptuele model is de basis voor de vragenlijst geweest. Alle aspecten die in het conceptuele model zijn verbonden aan het tienerperspectief zijn in vragen omgezet. Daarbij is gekozen voor verschillende soorten vragen: gesloten vragen, open en halfopen vragen (Boeije et al., 2009). Soms wordt door een open vraag verduidelijking gevraagd op het antwoord van een gesloten vraag. Een digitale vragenlijst heeft ten opzichte van een papieren vragenlijst als voordeel dat alleen de relevante vragen verschijnen (Boeije et al., 2009). Wanneer een tiener aangeeft dat hij weinig buiten komt, wordt hij doorgestuurd naar de vraag waarom dat zo is. Hij krijgt geen vraag over de activiteiten die hij in de openbare ruimte onderneemt. Belangrijk is dat de routing, de manier waarop de respondent door de vragenlijst wordt gestuurd, goed is (Boeije et al., 2009). Ander belangrijk voordeel is snelheid, de antwoorden op de vragen zijn meteen beschikbaar voor analyse (Boeije et al., 2009).

De vragenlijst is op verschillende manieren uitgetest. Een eerste concept is voorgelegd aan mijn eigen tienerdochter, een epidemioloog en aan haar tienerzoon. Daaruit zijn aanbevelingen gekomen over de volgorde van de vragen, het taalgebruik en de toelichting op de vragen. Zo is als antwoord op de vraag 'Wat doe je op deze plek?' ook het antwoord 'overlast veroorzaken', opgenomen. Na aanpassing van dit eerste concept is een tweede concept voorgelegd aan de vijf studenten van het ROC Midden-Nederland. Hun reactie heeft geleid tot een aanpassing in de volgorde van vragen. Daarnaast spraken de studenten de voorkeur uit voor meer gesloten vragen. Dit heeft geleid tot een vraag die ingevuld kan worden met een rapportcijfer en een vraag waarin gereageerd kan worden op stellingen. In bijlage 1 is de digitale vragenlijst opgenomen.

Dataverzameling en -verwerking

De data zijn in totaal op vier scholen in Utrecht verzameld. Uitgangspunt was om leerlingen van verschillende schoolniveaus te bevragen. Daarnaast was een bepaalde mate van spreiding van de scholen over de stad gewenst. Een kwart van de Utrechtse tieners gaat in zijn eigen wijk naar school.

Dat betekent dat 75% van de tieners niet in hun eigen wijk of buurt naar school gaan. Soms is in een wijk ook geen middelbare school aanwezig (Gemeente Utrecht, 2018b).

De benaderde middelbare scholen liggen in de wijk Leidsche Rijn, de Binnenstad en in de wijk Noordoost. Het ROC Midden Nederland ligt in de wijk Zuidwest. Deze mbo-opleiding trekt studenten uit de stad Utrecht en omliggende gemeenten.

Allereerst hebben de ROC-studenten op hun eigen school andere studenten benaderd voor het invullen van de vragenlijst. De leerkracht van de ROC-studenten heeft een leerkracht van een middelbare school in de wijk Noordoost benaderd. De ROC-studenten hebben op die school in twee vmbo tl-klassen een toelichting op het onderzoek gegeven en de leerlingen gevraagd de digitale enquête in te vullen.

De onderzoeker zelf heeft contact gezocht met twee leraren aardrijkskunde van twee verschillende middelbare scholen in Utrecht, één middelbare school in Leidsche Rijn en één in de Binnenstad. De leraren aardrijkskunde reageerden positief. Vervolgens is de onderzoeker naar de verschillende scholen gegaan en heeft een korte toelichting gegeven op het onderzoek. Vervolgens kregen de leerlingen in de les de tijd om de digitale vragenlijst op hun i-pad of telefoon in te vullen. Alle tieners uit de benaderde klassen hebben de vragenlijst ingevuld.

De onderzoeker heeft na de bijeenkomsten met de ROC-studenten persoonlijke aantekeningen gemaakt. Deze persoonlijke aantekeningen zijn gebruikt bij de reflectie.

De dataverzameling heeft in de maand mei plaatsgevonden. Na invulling heeft een analyse van de resultaten plaatsgevonden met behulp van SPSS, waarbij is gekeken naar verschillen in opleidingsniveau en geslacht. Zo nodig zijn data geschoond. De antwoorden op de open vragen van de digitale enquête zijn gecodeerd, samengevoegd en geanalyseerd.

Ethische aspecten

Het onderzoek richt zich op tieners, zij zijn nog geen 18 jaar. Hierdoor moet rekening gehouden worden met ethische aspecten. Het is niet zomaar gewenst of gebruikelijk om kinderen onder de 16 jaar aan te spreken en ze te vragen een vragenlijst in te vullen. Dan is het gebruikelijk om toestemming van de ouders te vragen (Shaw, Brady & Davey, 2011). Om dit te ondervangen is contact gezocht met leerkrachten van middelbare scholen. Specifiek is docenten aardrijkskunde gevraagd, omdat het onderwerp openbare ruimte een onderdeel is van het curriculum in de bovenbouw. Bijkomend voordeel is dat alle kinderen in de klas gevraagd is de vragenlijst in te vullen. Ook die kinderen die niet zo vaak in de buitenruimte verblijven. Dit is een voordeel ten opzichte van het direct aanspreken van kinderen in de buitenruimte.

De aan dit onderzoek meewerkende ROC-studenten volgen het vak 'Werkveldoriëntatie'. In dit verband werken ze aan verschillende maatschappelijke vraagstukken. Het onderwerp van dit onderzoek is als maatschappelijk vraagstuk betiteld. Anonimiteit is voor deze studenten van belang. Daarom is het door hen gemaakt plan van aanpak niet als bijlage in dit onderzoeksverslag opgenomen. Het plan van aanpak is opvraagbaar bij de onderzoeker.

3.6 Beleidsopgave

Verantwoording respondentkeuze

Voor de interviews zijn professionals van de gemeente Utrecht benaderd. Vijf professionals die adviseren over openbare ruimte, speelruimtebeleid, jeugd en wijken zijn voor een interview benaderd. De beleidsprofessional Jeugd heeft van het interview afgezien in verband met haar recente indiensttreding. In bijlage 2 zijn de namen en de functies van de geïnterviewden opgenomen.

Analyse van documenten en interviews

Voor de beleidsanalyse zijn de documenten 'Kadernota Kwaliteit Openbare Ruimte (2016)', 'Geef jeugd de ruimte, nota Speelruimte Utrecht 2009 (2009)' en de 'Evaluatie van het speelruimtebeleid 2009-2017' (2017c) bestudeerd en vervolgens gecodeerd. De aspecten die in het conceptuele model zijn verbonden aan de beleidsopgave en het tienerperspectief zijn gecodeerd. Een voorbeeld is opgenomen in bijlage 5. Naast analyse van beleidsdocumenten zijn ook semigestructureerde interviews gehouden (Boeije et al., 2009). Deze interviews worden ook wel open of kwalitatieve interviews genoemd (Merriam, 1998). Kenmerk hiervan is dat de onderwerpen vastliggen, maar onder andere de manier van vragen en de volgorde waarin de vragen worden gesteld niet (Boeije et al., 2009; Baarda et al., 2012). Voor de interviews is een semigestructureerde vragenlijst of topiclijst (bijlage 3) opgesteld. Deze vragenlijst bestaat uit een aantal hoofdvragen, afgewisseld met punten om op door te vragen (Boeije et al., 2009). De onderwerpen die in het interview aan de orde komen, komen uit verschillende bronnen: 1) de onderwerpen uit het literatuuronderzoek, het gaat om de aspecten die in het conceptuele model zijn gerelateerd aan de beleidsopgave, 2) onderwerpen uit de analyse van de beleidsdocumenten en 3) de resultaten uit het behoefteonderzoek.

Het gebruik van de semigestructureerde vragenlijst is bedoeld om focus te houden tijdens het interview. Alle onderwerpen die van te voren als 'van belang' zijn geduid, komen in de verschillende interviews aan de orde. De vragen en de gegeven antwoorden zijn later behulpzaam bij het structureren van de analyse, hoewel er in kwalitatief onderzoek nooit een exacte match is tussen de bedachte vragen, de gegeven antwoorden en het uiteindelijke resultaat (Boeije et al., 2012).

Tijdens het interview wordt de vragenlijst niet strikt gevolgd. Er wordt ook ruimte gelaten om tijdens het interview in te spelen op de door de geïnterviewde geïntroduceerde onderwerpen.

Dataverwerking en analyse

De beleidsdocumenten en de getranscribeerde interviews zijn gecodeerd. In bijlage 4 is het coderingsschema opgenomen. Eerst zijn handmatig trefwoorden aan tekstfragmenten toegekend. Vervolgens zijn de trefwoorden vergeleken op overeenkomsten en verschillen. Bij de codering is gebruik gemaakt van de deductieve en de inductieve methode (Boeije et al., 2009). Bij de deductieve methode zijn de trefwoorden van het conceptuele model aan tekstfragmenten toegekend. Vervolgens is met een open blik naar de verzamelde data gekeken, waardoor bij de onderzoeker nieuwe inzichten ontstaan. De hierbij behorende nieuwe trefwoorden zijn gelinkt aan tekstfragmenten (inductieve methode). In bijlage 5 is een voorbeeld van een gecodeerd interview opgenomen.

3.7 Kwaliteit van onderzoek

Voor de kwaliteit van onderzoek zijn van belang, de validiteit, de betrouwbaarheid, en de rol van de onderzoeker.

Validiteit

Dit onderzoek is gebaseerd op mixed methods onderzoek en bestaat uit een digitale vragenlijst onder tieners, een analyse van beleidsdocumenten en interviews met beleidsprofessionals. Deze onderzoeksvormen sluiten goed aan bij het onderwerp van onderzoek, bij de onderzoeksgroep en de onderzoekscontext.

Bij validiteit is de vraag aan de orde of je meet wat je wilt meten (Bryman, 2008). Bij inhoudsvaliditeit volg je een nauwkeurige procedure, zoals het raadplegen van deskundigen en het doen van vooronderzoek om te komen tot een instrument die alle aspecten bevat die er volgens deskundigen

in horen te zitten (Boeije, 2009). Deze vorm van validiteit ging voor de strekking van dit onderzoek te ver. In dit onderzoek is sprake van face validity: de inhoud van de vragen lijken op het eerste gezicht te kloppen (Boeije, 2009). Een epidemioloog van de gemeente Utrecht is gevraagd om een reactie op de concept-vragenlijst met het oog op dit punt. Deze reactie is verwerkt bij het opstellen van de definitieve vragenlijst.

Generaliseerbaarheid is een onderdeel van externe validiteit. Een aspect hiervan betreft selectie (Cook & Campbell, 1979). Relevant voor dit onderzoek is schoolniveau. De respondenten van het behoefteonderzoek volgen verschillende schoolniveaus. Daarmee is het behoefteonderzoek in een bepaalde mate generaliseerbaar, omdat niet alle schoolniveaus zijn meegenomen. Leerlingen van vmbo-basis, vmbo-kader en vmbo gemengde leerweg zijn niet gevraagd de digitale enquête in te vullen.

Een ander aspect van generaliseerbaarheid is setting (Cook & Campbell, 1979): in hoeverre kunnen de uitkomsten van dit onderzoek toegepast of vertaald worden naar andere steden? Alle steden in Nederland kennen een bepaalde mate van beleidsvrijheid in de wijze waarop ze de openbare ruimte inrichten en beheren. Ze bepalen ook zelf de manier waarop jongeren willen betrekken bij beleid. In die zin kent Utrecht geen andere vrijheidsgraden dan andere steden. Utrecht wijkt in haar groei en de daarmee gepaard gaande verjonging af van andere steden. Het is lastig om vast te stellen of deze factor leidt tot een verminderde generaliseerbaarheid.

Betrouwbaarheid

Een methode om betrouwbaarheid te kunnen vaststellen is methodische verantwoording (Boeije et al., 2009). Dat betekent dat onderzoekers goed beschrijven wat ze hebben gedaan, hoe ze het hebben gedaan en waarom ze het hebben gedaan. Door een juiste verantwoording kunnen andere onderzoekers nagaan of ze de redenering op grond van het literatuuronderzoek en het veldonderzoek kunnen volgen en wordt het onderzoek voor anderen controleerbaar. In het licht van betrouwbaarheid is bij een enquête standaardisatie van belang (Boeije et al., 2009). Het is van belang dat de ondervraagden een zelfde vragenlijst wordt voorgelegd en dat de vragenlijst ook op een zelfde manier wordt afgenomen. In dit onderzoek hebben de tieners allen dezelfde vragenlijst voorgelegd gekregen. De vragenlijst is ook op dezelfde manier afgenomen, ze zijn allen digitaal ingevuld. Alleen de toelichting op het invullen van de vragenlijst verschilde. ROC-leerlingen en de vmbo-leerlingen zijn benaderd door en hebben een toelichting gehad van de 5 meewerkende ROC-studenten. De havo- en vwo-leerlingen hebben een toelichting ontvangen van de onderzoeker.

Om de betrouwbaarheid van de interviews te verhogen zijn alle interviews opgenomen en getranscribeerd. Hierdoor is het mogelijk om letterlijk na te gaan wat er tijdens de interviews is gezegd. Er kunnen zich tijdens het interview ook toevalligheden voordoen. De toevalligheden kunnen te maken hebben met de interviewsituatie en de geïnterviewde, maar ook met de interviewer (Baarda et al., 2012). Op het laatste punt wordt hieronder bij 'de rol van de onderzoeker' ingegaan.

Rol van de onderzoeker

De onderzoeker heeft vanuit een persoonlijke motivatie voor dit onderwerp gekozen. De onderzoeker heeft de hypothese dat bij de ontwikkeling van de steden er weinig aandacht is voor tieners. Baarda et al. (2012) hebben oog voor de rol van de onderzoeker. Zij geven aan dat de mening en opvatting van de onderzoeker kan doorschemeren tijdens het interview, waardoor de respondenten wellicht niet eerlijk antwoorden. Of de respondenten nemen de mening van de onderzoeker tijdens het interview over. Hierdoor worden de onderzoeksgegevens vertekend en onbetrouwbaar. Tijdens het onderzoek heeft de onderzoeker gestreefd naar een open en een neutrale houding. De literatuur is kritisch benaderd. Voor het afnemen van de interviews heeft de

onderzoeker een lijstje gemaakt van eigen meningen en vooringenomenheden. Ten slotte zijn de data zo objectief mogelijk bekeken.

4. Beleidsopgave en tienerperspectief in de Utrechtse praktijk

4.1 Inleiding

De bevindingen uit het praktijkonderzoek worden in de hoofdstuk gerelateerd aan het conceptuele model. Helder wordt welke aspecten eraan bijdragen dat de beleidsopgave en de vraag van tieners niet op elkaar aansluiten. Achtereenvolgens komen aanbod: de Utrechtse beleidsopgave (4.2), het gebruik van de openbare ruimte door tieners (4.3) en het Utrechtse tienerperspectief (4.4).

Aan de geïnterviewde beleidsprofessionals is anonimiteit beloofd. De uitspraken van de geïnterviewden zijn daarom weergegeven als geïnterviewde A, geïnterviewde B etc.

4.2 Utrechtse beleidsopgave

Het Utrechtse beleid als papieren werkelijkheid?

Het beleid gericht op tieners in de openbare ruimte valt in Utrecht onder de noemer speelruimtebeleid. Dit beleid kent een positieve insteek: “Utrecht, een stad waar kinderen naar hartenlust buiten kunnen spelen en waar jongeren elkaar buiten kunnen ontmoeten”. Met daaraan verbonden dat samen buiten zijn goed is voor de ontwikkeling van kinderen en jongeren en goed is voor de leefbaarheid van een wijk. Kinderen en jongeren leren met elkaar om te gaan, rekening met elkaar te houden en grenzen aan te geven (Gemeente Utrecht, 2009). Hierbij sluit de gemeente Utrecht aan bij de insteek van Lieberg (1995) die stelt dat rondhangen bijdraagt aan de vorming van identiteit en aan zelfstandigheid. Toch worden deze sociaal-maatschappelijk uitgangspunten niet doorvertaald naar de Utrechtse praktijk. Hieronder volgen twee voorbeelden die dit onderbouwen. Allereerst een voorbeeld dat betrekking heeft op de De Utrechtse Norm. Deze norm is door de gemeente zelf vastgesteld en ruimer dan de wettelijke Jantje Betonnorm⁵. Voor tieners houdt de norm in dat binnen een straal van 1.000 meter aanwezig zijn:

1. Ruimte voor sportieve activiteiten: trapveld, voetbal/tennis/basketbalkooi: 3.000 tot 6.000 m²;
2. Maximaal 100 jongeren per speelplek;
3. Ruimte voor informele ontmoetingen in openbare ruimte: mogelijkheden voor beschutting, ‘zien en gezien worden’ en ‘lawaaibestendig. Locatie luistert nauw; NIMBY-effecten.

Deze norm wordt in de praktijk niet gerealiseerd. Uit een evaluatie van de gemeente Utrecht zelf (2017) blijkt dat de Jantje Betonnorm niet standaard wordt aangevuld met de Utrechtse norm. Alleen de minimale Jantje Betonnorm wordt gebruikt, zodat de speelruimte niet verandert of meegroeit met de doelgroepen. Daarbij is de Utrechtse Norm moeilijk op de gemeentelijke website terug te vinden is. Geïnterviewden C en D onderstrepen het belang van De Utrechtse norm, omdat ze het belangrijk vinden dat rekening wordt gehouden met de ontwikkeling van de jeugdpopulatie en de veranderende behoefte aan speelruimte.

Een ander voorbeeld wat het verschil tussen beleidsvoornemens en de praktijk laat zien, is de implementatie van de wijkspelruimteplannen. In de nota Speelruimte uit 2009 (Gemeente Utrecht) is afgesproken dat in 2009 en 2010 in nauwe samenwerking met betrokkenen per wijk speelruimteplannen worden opgesteld. In de periode 2012-2014, zijn deze er gekomen én

⁵ De Jantje Betonnorm houdt in dat minimaal 3% van de bebouwde oppervlakte wordt bestemd voor buitenspeel- en verblijfsruimte. Dit is het totale oppervlakte dat door gebouwen, tuinen en infrastructuur e.d. wordt ingenomen. Stoepen en vergelijkbare openbare ruimte worden hierin niet meegeteld.

vastgesteld door de Raad. Uit de evaluatie van de wijkspeelruimtekers (Gemeente Utrecht, 2017c) blijkt dat het stedelijke speelruimteker en de wijkspeelplannen ten dele worden gebruikt en uitgevoerd. De geïnterviewde professionals A en B bevestigen dat de speelruimtekers per wijk wisselend worden gebruikt. Geïnterviewde B zegt: “de ene wijk voelt zich heel verantwoordelijk en gebruikt hem om de speelruimte op peil te houden, een andere wijk doet er bijna niks mee”. Geïnterviewde B schetst het speelruimtebeleid in de betreffende periode als “een beetje vastgelopen”. Reorganisaties en bezuinigingen worden hiervoor als oorzaken geduid.

Geïnterviewden A en B zijn helder in hun antwoord op de vraag of het beleid van de gemeente als ontmoedigend, normaliserend of uitnodigend beoordeeld kan worden. Zij geven aan dat het beleid van de gemeente Utrecht op het continuüm tussen ontmoedigen en normaliseren geplaatst kan worden. A voegt toe: “we schuiven nu meer op naar de andere kant van: ze mogen er ook zijn”. Daarnaast geeft ze aan dat er op het continuüm ook een nieuwe categorie onderscheiden kan worden, die van ‘vergeten’. Ze geeft als toelichting: “met name in die wijken waar het (rondhangen, red.) in principe geen probleem is. Daar vraag ik me af of we heel actief nadenken over of we meer moeten organiseren voor jongeren”. Geïnterviewde C ziet verschillen per gebied. Bij grote gebiedsontwikkelingen wordt er gekeken naar een plek voor tieners in een park of op een groenstrook met enige afstand tot de direct omwonenden. Een andere professional geeft aan dat in Leidsche Rijn ‘welkom’ inmiddels een uitgangspunt is. Bij de plekken voor tieners wordt een aantal wifipunten aangelegd en er wordt mogelijk ook gezorgd voor verlichting.

Budget

Om speelruimte voor kinderen, in casu hang- en verblijfplekken voor tieners, te kunnen realiseren is budget nodig. Daarbij is het van belang onderscheid te maken in budgetten voor de bestaande stad en nieuwe gebiedsontwikkelingen, omdat nieuwe gebiedsontwikkelingen deels andere financieringsbronnen kennen.

Uit de evaluatie en de gehouden interviews komt voor de bestaande stad een eenduidig beeld naar voren. Het budget is versnipperd. Zo is er vervangingsbudget beschikbaar bij Stadsbedrijven. Daarbij worden kapotte onderdelen of toestellen vervangen door nieuwe. Er is (nog) geen mogelijkheid om in te spelen op een veranderende behoefte aan speelruimte in de wijk/buurt. Bij het Initiatievenfonds is investeringsbudget beschikbaar. Bewoners kunnen hiervoor aanvragen doen. Het blijkt dat voor tieners niet vaak aanvragen worden gedaan. “Op de een of andere manier zijn ouders hier ook minder toe geneigd dan wanneer het om jongere kinderen gaat”, zoals geïnterviewde A stelt. En als deze voor tieners wel worden gedaan sneuvelen ze op gebrek aan draagvlak bij omwonenden in verband met verwachte overlast. Geïnterviewde A zegt hierover: “die (jongeren, red.) zijn ook niet zo aibaar, en als er een keer een initiatief is, sneuvelt dat heel vaak op draagvlak” en: “omwonenden hebben geen zin in jongeren in hun achtertuin”. Een andere manier om aan budget te komen is om dit bij elkaar te ‘sprokkelen’, via bijvoorbeeld de begroting van Sport met het oog op bewegen in de openbare ruimte. Zo is er via de gemeenteraad voor de periode 2017-2020 een beperkt budget beschikbaar gesteld. Dit is weliswaar bestemd voor bewegen in de openbare ruimte en niet direct voor hang- en verblijfplekken. Dit draagt indirect wel bij aan verblijfplekken. Via een amendement is er budget voor playgrounds, onder andere Cruijff courts/ Krajicek courts, beschikbaar gesteld. Andere mogelijkheid is financiering via het groenprogramma. Dit is vaak incidenteel geld en gericht op projecten. De afgelopen jaren is het budget om scholen te stimuleren, wat voortvloeide uit een amendement uit 2007, om het schoolplein als openbare ruimte aan te bieden wegbezuinigd. Ook een bezuiniging op ‘jeugd en vrije tijd’ heeft effecten gehad op speelruimte. En ten slotte is het krachtwijkenbudget vervallen (Gemeente Utrecht, 2017c).

Geïnterviewden A en C vinden het een probleem dat er voor de bestaande stad geen ontwikkel- of uitvoeringsbudget is. Dat is budget waarmee je structureel kunt inspelen op een veranderende behoefte in de stad en waarmee je dus uitvoering kunt geven aan De Utrechtse Norm.

Voor grote nieuwe gebiedsontwikkelingen, zoals in de wijk Leidsche Rijn, kan ontwikkelbudget voor spelen beschikbaar gesteld worden uit de grondexploitatie. Uit het interview met geïnterviewde D blijkt dat dat niet vanzelf gaat. Er moet wel gestuurd worden op ruimte voor tieners en op budget (zie ook *Uitzondering voor de wijk Leidsche Rijn*). In Leidsche Rijn worden uit de grondexploitatie inmiddels plekken voor tieners gefinancierd. Het is hierbij van belang dat de gemeente over eigen grond bezit. Dat is in de groeigebieden steeds minder het geval. Sturen op niet-eigen grond via ontwikkelaars is lastiger (gemeente Utrecht, 2017c), omdat ontwikkelaars niet worden gemotiveerd om ruimte open te laten voor ontmoetingsplekken.

In de evaluatie uit 2017 (Gemeente Utrecht) wordt gesteld dat er met het oog op de groei van de stad een impuls op spelen nodig is. Dit met het oog de groeigebieden en de speeldruk op huidige speelplekken.

Integraal werken

Integraal werken is geïdentificeerd als van belang om tot een tienervriendelijke openbare ruimte komen. Het beeld wat uit de evaluatie en uit de interviews over integraal werken binnen de gemeente Utrecht naar voren komt is helder. Sturing op het speelruimtebeleid is binnen de organisatie van de gemeente Utrecht niet eenduidig belegd. Regie en eigenaarschap ontbreken volgens de geïnterviewden. Er zijn veel organisatieonderdelen betrokken. Geïnterviewde B stelt daarover: "... dat iedere partij in de keten wel doet wat hij moet doen, maar ook niet zo goed weet waar die terecht moet als hij ergens tegen aanloopt." Daarnaast wordt in het interview met C naar voren gebracht dat er weinig binding is tussen beleid en uitvoering. Er wordt een theoretisch speelbeleid gemaakt. Hoe dat dan moet worden gerealiseerd en door wie, dat zijn organisatorische verbindingen die weinig worden gelegd. Geïnterviewde C stelt dat het helpt als er ook afspraken op directieniveau worden gemaakt over hoe om te gaan met de bestaande stad en de inzet van beheerbudget. De gemeente is zich bewust van het ontbreken van een 'eigenaar' van spelen (Gemeente Utrecht, 2017c). Daarom heeft ze in het aanbiedingsmemo (Gemeente Utrecht, 2017) behorend bij de evaluatie aan de gemeenteraad toegezegd dat er een opgaveteam Spelen komt. Dit team gaat een integrale aanpak vanuit verschillende organisatieonderdelen ontwikkelen. Een eerste opdracht is om in beeld te brengen wat de komende jaren nodig is om de speel- en verblijfsruimte in de groeiende en verdichtende stad kwantitatief en kwalitatief op peil te houden.

Geïnterviewde D pleit voor een sterkere aansturing van de openbare ruimte in het algemeen. Een sterkere bewustwording is nodig van alle functies (onder andere klimaatadaptatie, spelen, groen, ecologie, mobiliteit) en ontwikkelingen die in de openbare ruimte samen komen. De verschillende functies vragen om een andere inrichting van de openbare ruimte. Deze functies kunnen schuren of strijdig met elkaar zijn. Alleen door breder te kijken over sectoren en wijkgrenzen heen, kan een integrale afweging tussen de verschillende belangen en functies worden gemaakt.

Uitzondering voor de wijk Leidsche Rijn

Na het opstellen van het speelruimte kader voor de wijk Leidsche Rijn is er aandacht gekomen voor tieners in de openbare ruimte. Aanleiding was het inzicht dat basisschoolleerlingen ouder worden en dan ook plekken nodig hebben om rond te hangen, te bewegen, te ontmoeten en te sporten. Onderliggend uitgangspunt is dat "jongeren er gewoon bij horen en jongeren hebben ruimte nodig". Uitgangspunt is dus niet: "jongeren staan gelijk aan overlast". Ondanks dat er formeel geen budget beschikbaar was, is er, dankzij de wijkregisseur, toch geld gekomen om onderzoek te doen naar

spelen en bewegen. Uit dit onderzoek werd duidelijk dat de openbare ruimte voor tieners niet voldeed. Aan deze conclusies zijn vervolgacties voorgesteld door het oordeel “voldoet niet, mits.....” met adviezen aan te vullen. Later is dit omgezet in: “voldoet, indien...” Met deze formulering werd het handelingsperspectief voor bijvoorbeeld stedenbouwkundigen helder. Als onderdeel van het onderzoek zijn de woningbouwplannen onderzocht op de vraag wat er nog voor tieners gedaan kan worden. Er is gekeken naar zogenaamde formele plekken én naar informele openbare ruimte. Naar aanleiding van het onderzoek is een tweedaagse bijeenkomst met verschillende professionals georganiseerd, zoals de verschillende projectleiders Bouwen, gebiedsregisseurs en wijkadviseurs. Tijdens deze bijeenkomst is gekeken naar de bestaande situatie en wat er nog verbeterd kan worden. Sinds het onderzoek naar speelruimte wordt dit traject van zeker drie jaar, volgens de geïnterviewde gekenmerkt door masseren, je niet laten ontmoedigen, enthousiasmeren, elke gelegenheid aangrijpen om verblijfsruimte voor jongeren op de agenda te zetten, hiervoor steun zoeken én eigenaarschap creëren en de mogelijkheden voor verblijf en ontmoeting zo concreet mogelijk maken. Op dit moment wordt er gewerkt aan een kaart met aanwezige en gezochte sport- en ontmoetingsplekken voor jongeren in de wijk Leidsche Rijn. Daarbij zijn uitgangspunten: voldoende plekken (of volgens de geïnterviewde liever nog: plekken in overvloed), gevarieerde plekken en een goede spreiding. In afbeelding 1 zijn de uitgangspunten op een aantrekkelijke wijze verbeeld. Er wordt ook gewerkt aan de daadwerkelijke uitvoering in verschillende parken en routes. Een voorbeeld hiervan is een voetbalkooi en wifipunt in het Waterwinpark. Daarnaast hebben leerlingen van het Nifterlakecollege in Maarssen samen met andere jongeren plannen gemaakt, die worden opgenomen in de planvorming van een paar parken.

Jongeren in de openbare ruimte

Voor elke 15 jongeren een plek verdeeld naar...

50% KISS & GREET

30% WHAT'S UP

20% STAY AROUND

SUCCESFACTOREN:

- * VOLDOENDE PLEKKEN
- * GOEDE SPREIDING
- * GEVARIEERDE PLEKKEN

1 per 100 PLAYGROUND

1 per 500 NO PROBLEM

Leidsche Rijn, Utrecht

www.abb-impulsiers.nl
(info@abb-impulsiers.nl)

april 2018
(leidsche@rijn@utrecht.nl)

ORR
spectrum
speciëlen

Afbeelding 1: jongeren in de openbare ruimte, Leidsche Rijn

Van draagvlak naar gewoon doen

Voor het realiseren van ontmoetingsplekken voor tieners is draagvlak van belang. Hoewel draagvlak geen onderdeel uitmaakt van het conceptuele model is het onderwerp wel in alle interviews aan de orde gekomen. Vooral voor de bestaande stad is het hebben van draagvlak relevant. Om een plek te kunnen realiseren is voor het gehonoreerd krijgen van een financiële aanvraag bij het Initiatievenfonds draagvlak van omwonenden een voorwaarde. Uit de interviews en de evaluatie blijkt dat het ontbreken ervan juist één van de obstakels is voor het realiseren van plekken voor tieners. Omdat bewoners vaak vanuit het directe belang voor henzelf en voor de bewoners in de eigen straat redeneren. Of er plekken voor tieners komen wordt dan in feite afhankelijk van bewoners. Doorgeredeneerd betekent dit dat het niet waarschijnlijk is dat deze plekken er komen. In feite is dit een vorm van ontmoediging, waarbij tieners niet worden uitgenodigd om gebruik te maken van de openbare ruimte. In de evaluatie (Gemeente Utrecht, 2017c) wordt een voorschot genomen op een mogelijke verandering van de noodzakelijke voorwaarde van het hebben van draagvlak. Gesteld wordt dat speelruimte-investeringen *hoofdzakelijk* baseren op bewonersinitiatieven niet wenselijk is (p. 4).

Bij nieuwe gebiedsontwikkelingen is draagvlak van omwonenden niet van doorslaggevend belang. Wanneer de gemeente zelf eigenaar is van de grond, kan ze ontmoetingsplekken voor tieners onderdeel maken van de grondexploitatie. De vraag is dan niet 'of de plek er komt', maar 'hoe de plek tot een succes gemaakt kan worden'. De gemeente gaat het dan 'gewoon doen'. Er wordt geen draagvlak gevraagd voor de specifieke locatie, wel voor het belang van ontmoetingsplekken voor tieners. Als bewoners geen hang- en verblijfplekken willen, onderbouwt de gemeente dit met een verwijzing naar het algemeen belang. Het algemeen belang prevaleert in dat geval. De gemeente Den Haag schijnt ook op deze manier te werken.

Tienerparticipatie en betrokken willen worden

In de beleidsopgave is tienerparticipatie een aspect om hangen in de openbare ruimte vorm te geven. Vanuit het tienerperspectief is meedenken, meewerken en meebeslissen de tegenhanger. In Nederland wordt gebruik gemaakt van een participatieladder bestaande uit vier treden of niveaus: informeren, raadplegen, inspraak hebben en stimuleren van eigen initiatief (Mak et al., 2016). Uit de interviews met de geïnterviewden A en B komt naar voren dat er geen eenduidig stramien is voor het betrekken van jongeren bij projecten. "Ik denk dat het goed zou zijn om meer met tieners in gesprek te gaan over wat ze eigenlijk willen", aldus geïnterviewde B. Voor het stimuleren van eigen initiatief geldt dat jongeren zelf zelden een aanvraag doen bij het Initiatievenfonds. En als ze iets willen, blijkt het lastig tot uitvoering te brengen, ook met eventuele begeleiding van bijvoorbeeld een jongerenorganisatie, zo is de ervaring van geïnterviewde D. En dan is er ook nog het punt van draagvlak van omwonenden. Dit is vaak moeilijk te krijgen. Geïnterviewde D geeft aan dat het makkelijker is om zelf als gemeente een voorstel te doen en dan te vragen of de tieners mee willen doen.

Onderdeel van betekenisvolle participatie is dat professionals zijn getraind in de rechten van kinderen en in de consultatie van kinderen (Whitzman et al., 2010). Op de vraag of professionals voldoende vaardigheden hebben om tieners te laten participeren, geven geïnterviewden A en C aan dat ze dat niet zo goed weten. Een ander antwoord is dat professionals nog niet voldoende geëquipeerd zijn (geïnterviewde B). Geïnterviewde D geeft aan dat tieners betrekken door professionals best lastig is. De taal die professionals gebruiken kan al een barrière zijn. De gemeente 'voelt' voor veel jongeren ver weg. Daarom wordt wel gewerkt met tussenpersonen. Jongerenwerkers van jongerenorganisaties die de tieners al op een andere manier kennen, worden

gevraagd om jongeren te vragen of ze willen meewerken of om ze te enthousiasmeren om mee te werken.

Uiteraard is het ook van belang om te weten of tieners bereid zijn om zelf te participeren (Mak et al., 2016, Mulderij et al., 2011). Aan alle tieners, ook diegenen die niet zo vaak buiten afspreken, is gevraagd of ze, in het geval er in hun buurt nieuwe plekken worden gemaakt, daarbij betrokken willen worden. Zevenenzestig procent geeft aan dat ze er niet bij betrokken willen worden en drieëndertig procent wil dat wel. De geïnterviewden denken verschillend over het aandeel tieners wat betrokken wil worden. Geïnterviewde D vindt dat een hoog percentage, in vergelijking met de bewoners van een wijk. De geïnterviewde geeft aan dat meestal maar 1% van de bewoners van een wijk actief is en hooguit 10% actief te maken is. Ze schat in dat voor sommige tieners in actie komen een stap te ver is. Geïnterviewde B geeft aan dat de methodiek van de gemeente niet goed aansluit op de behoefte van de tieners, want: “ze komen niet naar wat wij organiseren”. Geïnterviewde B vindt het weinig dat maar 35% betrokken wil worden. In haar ogen betekent dat “ze (de tieners, red.) zelf ook niet gaan vragen naar meer ruimte. Want ze nemen het maar voor lief hoe het is.”

Van de tieners die hebben aangegeven dat ze betrokken willen worden, ligt de voorkeur bij meebeslissen (33 keer genoemd) en meedenken (28 keer genoemd). Mee helpen maken is minder gewild (6 keer genoemd).

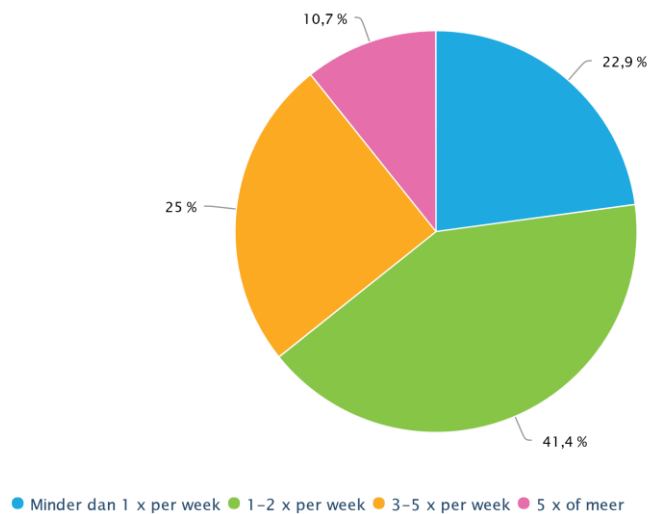
Op de vraag aan de geïnterviewden of meebeslissen een mogelijkheid is, antwoordde geïnterviewde B dat ze geïnspireerd is door een cursus die ze onlangs heeft gevolgd. Achterliggend idee voor het volgen van deze cursus was om meer handvatten te krijgen om het speelruimtebeleid vorm te geven. In deze cursus werd geadviseerd om jongeren een beslissende stem te geven en ouders en omwonenden een adviserende stem. Een andere optie is dat jongeren een zwaardere beslissende stem krijgen dan ouders en omwonenden. Het is dan wel van belang dat dit van tevoren duidelijk wordt gecommuniceerd. Professional D geeft aan dat er ook wel geprobeerd wordt om jongeren te betrekken. Soms wordt er een koppeling gemaakt met een school. Dan krijgen de leerlingen een opdracht om na te denken over een plek in de buitenruimte. Als je jongeren betreft is het van belang om rekening te houden met het grote verloop onder jongeren. Daarom is het handig iets ‘kleins’ te realiseren voordat het hele plan er is.

De onderzoeksresultaten over tienerparticipatie laten een gemengd beeld zien. Aan de ene kant wordt duidelijk dat tieners beperkt worden betrokken, terwijl ze dat wel willen. Ook de manier waarop tienerparticipatie vorm kan worden gegeven is nog niet helder. Van betekenisvolle participatie, zoals Shier (2001) en Whitzman et al. (2010) die onderscheiden, is nog geen sprake. Aan de andere kant is er ook een kentering te ontwaren. Zo wordt er nagedacht over nieuwe vormen van betrokkenheid, zoals het geven van stevige stem aan tieners in de besluitvorming. Ook worden er concreet initiatieven genomen om tieners meer te betrekken, zoals in Leidsche Rijn.

4.3 Gebruik van de openbare ruimte door tieners

Voor het gebruik van de openbare ruimte door tieners is het van belang te weten in welke mate ze gebruik maken van de openbare ruimte, op welke plekken ze afspreken en wat ze daar doen. Van invloed op het gebruik is ook de vraag of ze tevreden of ontevreden zijn over de buitenruimte, want dat kan betekenen dat ze er vaker of minder vaak aanwezig zijn. Meer dan een derde van de geënquêteerde tieners spreekt 3 keer of vaker per week buiten af (zie figuur 9). De geïnterviewden oordeelden dat als veel of meer dan verwacht. Veertig procent van de tieners spreekt 1 à 2 keer per week buiten af. Geïnterviewde B vindt het aandeel tieners dat minder dan 1 keer per week buiten afsprekt hoog, ze vindt dat deze tieners weinig buiten komen. Geïnterviewde D verwachtte daarentegen dat meer tieners binnen blijven.

Hoe vaak per week spreek je buiten af? (denk hierbij aan de afgelopen maand)

Figuur 9: frequentie buiten afspreken

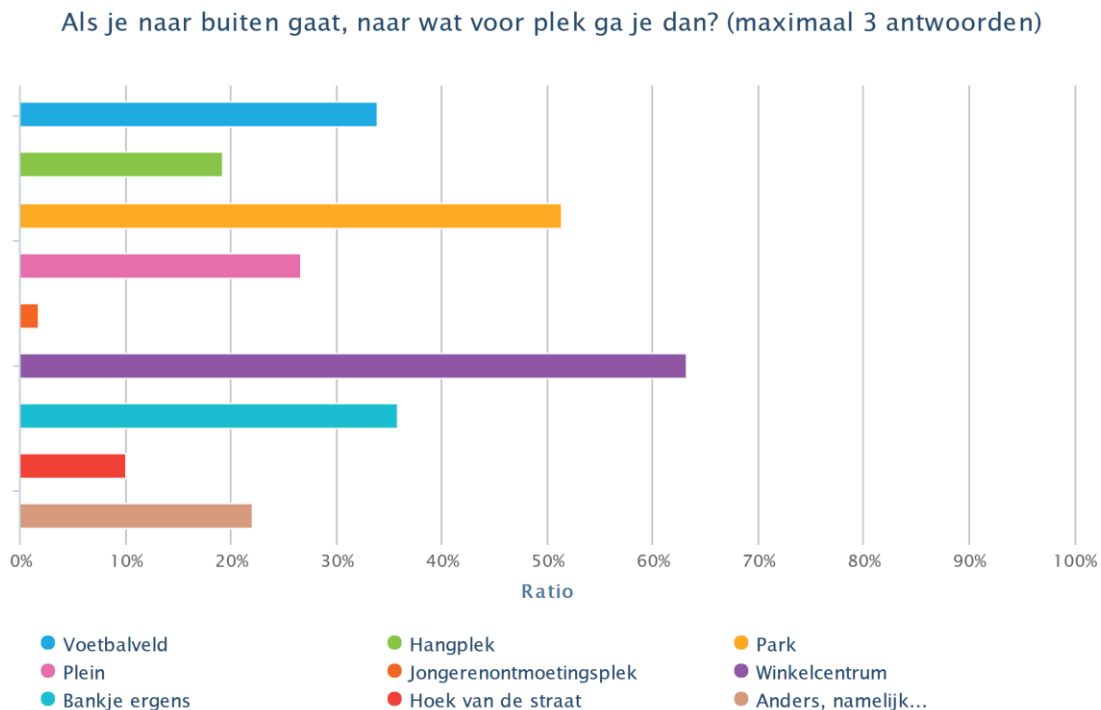
Van de in totaal 140 tieners geven 32 tieners aan dat ze minder dan 1 keer per week buiten afspreken. Ze geven hiervoor de volgende redenen aan: geen tijd (12 keer genoemd) en het niet leuk vinden (9 keer genoemd). Tieners geven aan dat ze druk zijn met huiswerk maken en met werken. En bij het niet leuk vinden geeft iets meer de helft aan dat ze liever thuis is: "het is buiten saai" en "het kost veel moeite ik blijf liever thuis". Sociale media zijn niet genoemd als argument om thuis te blijven.

Naar analogie van de vraag van Hampton et al. (2015) of technologische ontwikkelingen leiden tot een sociale verandering van het publieke leven, is in dit onderzoek de specifieke vraag gesteld of het gebruik van sociale media leidt tot meer of minder gebruik van de openbare ruimte. Uit de antwoorden op deze vraag blijkt dat ruim de helft (54%) van de tieners door het gebruik van sociale media niet meer of niet minder naar buiten gaat. Voor 37% geldt trouwens wel dat ze door het gebruik van sociale media minder naar buiten gaat. Professional C vindt het aandeel van 37% veel: "dat is bijna de helft". Ter nuancering brengt geïnterviewde D in dat wanneer tieners minder naar buiten gaan dit natuurlijk niet direct wil zeggen dat ze minder sociale contacten hebben. Ze geeft aan dat gamen, in het geval je dit met elkaar doet, ook een sociale functie kan hebben.

De bevinding, dat het gebruik van sociale media in een beperkte mate van invloed is op het gebruik van de openbare ruimte door tieners, is in lijn met de conclusie van het onderzoek van Hampton et al. (2015). Zij zijn kritisch over de focus op de mobiele telefoon als oorzaak voor minder sociaal contact in de publieke ruimte. Deze onderzoekers zien eerder een trend dat mensen meer tijd samen in de openbare ruimte doorbrengen. Nieuwe technologieën zijn in dit opzicht eerder een hulpmiddel om werk, vrije tijd en het sociale leven efficiënter te organiseren.

Tieners die wel naar buiten gaan bezoeken vaak het winkelcentrum (68 keer genoemd), gevolgd door het park (56 keer genoemd), een bankje ergens (39 keer genoemd), het voetbalveld (37 keer genoemd) en het plein (29 keer genoemd). Het minst genoemd (slechts twee keer) is een jongerenontmoetingsplek. Zie figuur 10 voor het totale overzicht. De genoemde plekken zijn onderdeel van de publieke ruimte en kunnen zowel publiek als privaat beheerd worden (VROM-raad,

2009). De ontmoetingsplekken zijn formeel (park, voetbalveld) en informeel (winkelcentrum) van aard.

Figuur 10: veel bezochte plekken

Op de vraag wat de tieners op de betreffende plek doen, geven ze aan dat er vooral wordt gekletst (95 keer genoemd), rondgehangen (65 keer genoemd) en gesport (48 keer genoemd) zoals voetballen of skaten. Bij de categorie ‘anders’ geven 10 van de 108 tieners aan dat ze alcohol drinken, 8 gaan eten en 6 gaan shoppen of winkelen.

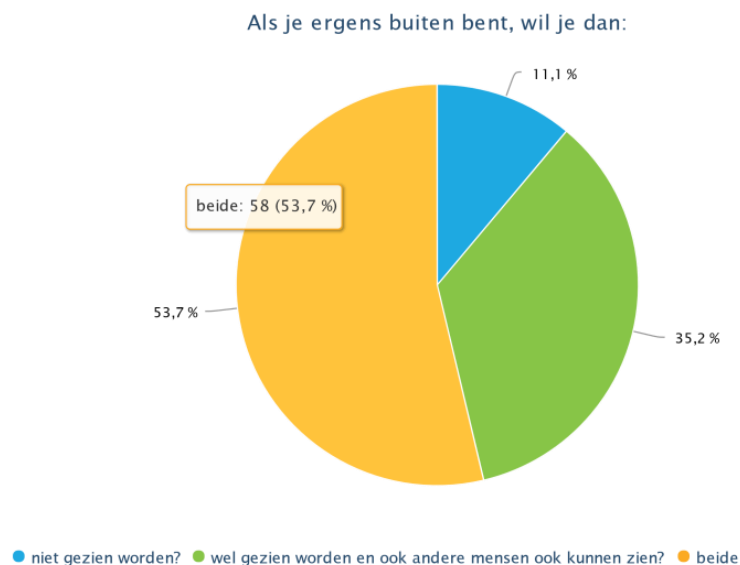
In Utrecht zijn tieners iets meer ontevreden dan tevreden over de plekken voor tieners: 34% ontevreden tieners tegenover 32% tevreden tieners. De (on) tevredenheid heeft vooral te maken met de hoeveelheid plekken en de inrichting ervan. Aan de ene kant zijn er tieners die het aantal plekken als onvoldoende beoordelen of als onvoldoende voor tieners (totaal 26 keer genoemd). Een tiener schrijft: “er is niet echt een plek voor tieners”. Aan de andere kant geven tieners aan dat er voldoende plekken zijn (18 keer genoemd). “Ik ben wel tevreden, want je kan op best veel plekken even zitten dus dat is fijn”. Een aantal tieners waardeert de plekken positief en is tevreden over de inrichting (13 keer genoemd): leuk, prachtig, prima, gezellig, mooi en ruimte om te zitten. Anderen zijn juist ontevreden (15 keer genoemd): kinderachtig, leeg, niet leuk voor tieners, weinig afdakjes en te klein.

4.4 Utrechts tienerperspectief

Behoeften van tieners aan plekken

Tieners ontmoeten elkaar graag in de buitenruimte. Lieberg (1995) had er als eerste oog voor dat tieners plekken willen waar ze kunnen observeren en gezien kunnen worden en aan een plek waar ze zich kunnen afzonderen. Ook in Utrecht is dit het geval. Voor ruim de helft van de Utrechtse tieners geldt dat ze behoefte hebben aan beide soorten plekken. Ruim een derde van de ondervraagde

tieners wil door anderen gezien worden en ook anderen kunnen zien, tegenover 10% die niet gezien wil worden. Zie figuur 11 voor een beknopte weergave.

Figuur 11: behoefte aan plekken om gezien en niet gezien te worden

De geïnterviewde professionals B, C en D hebben oog voor de wens van tieners naar plekken waar je gezien kunt worden en naar plekken waar je niet gezien kunt worden. Enerzijds omdat het leuk is om gezien te worden en naar anderen kunt kijken. En anderzijds omdat tieners dan niet snel overlast kunnen veroorzaken en ook niet direct onder toezicht staan. Dit is prettig voor omwonenden en voor de tieners zelf.

Redenen om gezien te willen worden hebben ermee te maken dat tieners dan andere mensen of vrienden kunnen tegen komen (14 keer genoemd) of voor de gezelligheid (8 keer genoemd). Andere tieners (14) geven aan dat ze niet gezien willen worden omdat ze behoefte hebben aan rust en/of privacy en dat “andere mensen niet hoeven te zien wat ik doe” (9 keer genoemd). Voorbeelden die hierbij gegeven zijn, zijn roken, sisha of blowen.

Om inzicht te krijgen in de soort plekken waar tieners graag naar toe gaan is gevraagd naar hun favoriete plek. Het park is de meest favoriete plek van de geënquêteerde tieners, gevolgd door de binnenstad, thuis, geen favoriete plek en het voetbal- of het hockeyveld. Zie tabel 4 voor een volledig overzicht van de gerapporteerde favoriete plekken.

Favoriete plekken, zelf gerapporteerd	aantal	percentage
Park	26	22
Binnenstad	16	14
Thuis (binnen of bankje)	13	11
Geen	12	10
Voetbal- en hockeyveld	11	9
Plein(tje)	9	8
Winkel(centrum)	7	6
Eet- en drink plekken	6	5
Speeltuin	5	4
Onduidelijk	4	3
School(plein)	4	3
Dak Jaarbeurs	1	1
Open ruimte	1	1
Brug	1	1
Parkeerplaats	1	1
Totaal	117	99

Tabel 4: aantal zelfgerapporteerde favoriete plekken

Er is een verschil tussen veel bezochte plekken en favoriete plekken. Tieners bezoeken vaak parken. Parken zijn door hen ook als meest favoriete plek gewaardeerd. Sportvelden, zoals het voetbalveld en het hockeyveld, worden relatief veel bezocht en vaak als relatief favoriete plek benoemd. Bij winkelcentra ligt het iets anders. Winkelcentra zijn de meest bezochte plekken door tieners, maar niet als meest favoriete plek gewaardeerd. Hier ontstaat een discrepantie tussen bezoek en waardering. Het kan ermee te maken hebben dat een winkelcentrum een volwassen ruimte is met een commerciële functie en niet bedoeld als ontmoetingsplek voor jongeren (Matthews et al., 2000).

Voor tieners zijn fysieke kenmerken van belang (Filius en Van Melik, 2011). Een plek die schoon is en die gemakkelijk bereikbaar is, zijn voor ruim 80% van de gevraagde tieners belangrijke kenmerken van een plek. Geïnterviewde B vindt het grappig dat de tieners hechten aan schoon, omdat “ze er zelf vaak juist een puinhoop van maken”. Verder vinden de tieners belangrijk: meer sportmogelijkheden/dingen te doen (6 keer genoemd): “dat er sportieve dingen te doen zijn”; kunnen zitten (4 keer genoemd): “bankjes in de stad!!”; vriendelijk behandeld worden en niet als hangjongere (6 keer genoemd): “dat mensen niet met nare woorden naar me schelden”; rust/niet te druk (3 keer genoemd) en mogelijkheid om eten te halen (3 keer genoemd).

De geïnterviewden herkennen de meest genoemde favoriete plekken. Geïnterviewde C merkt op dat vooral de parken en voetbal-/hockeyvelden voor de gemeente interessant zijn. Bij parken heeft de gemeente een verantwoordelijkheid voor inrichting en beheer. Ook toegankelijkheid voor iedereen van het park is daarbij van belang, want “als we het park gaan richten op tieners, voelen dan mensen met kleine kinderen en bejaarden zich minder welkom op deze plekken?” En: “kun je het dan zo inrichten dat er voor iedereen voldoende plekken zijn?” Voor wat betreft plekken zoals het voetbalveld en het hockeyveld geeft dezelfde professional aan dat dit aansluit bij de gemeentelijke doelstelling om meer open sportparken te maken. Nog niet alle Utrechtse sportparken zijn vrij toegankelijk. Geïnterviewden B en D meldden dat in de wijk Leidsche Rijn de sportparken wel open zijn. Daarop zijn of worden al bewust plekken voor jongeren gerealiseerd. Punt van onderzoek is nog hoe de gemeente moet omgaan met mogelijke overlast na 22.00 uur, omdat deze sportparken formeel geen openbaar gebied zijn.

Geïnterviewde D merkt op dat in Leidsche Rijn schoolpleinen ook open zijn, dat is bij de bouw van de scholen zo afgesproken. In de rest van de stad Utrecht komt het vaak voor dat deze gesloten zijn. Het initiatief, via een amendement uit 2007, om schoolpleinen meer open te maken is in een bezuinigingsronde gesneuveld.

Behoeften van tieners in sociaal opzicht

Naast fysieke kenmerken van plekken zijn ook sociale aspecten van belang voor het gebruik van hang- en verblijfsplekken door tieners. Je welkom voelen is daar één van (Mulderij, 2011). Bijna 90% van de Utrechtse tieners vindt het belangrijk dat ze zich welkom voelt op een plek. Het bevestigt de uitspraak van Low dat je vooral bij jongeren het idee moet wegnemen dat ze niet gewenst of gewild zijn op een plek (Peinhardt, 2018). Daarnaast vinden de Utrechtse tieners het belangrijk om samen met vrienden te zijn, bijna 80% geeft dit aan. In het verlengde daarvan vinden ze het minder belangrijk om contact te leggen met onbekende mensen (73%). Dit onderstreept het in paragraaf 2.3 gemaakte punt dat voor tieners openbare ruimte vooral van belang is als publieke ruimte en niet als publiek domein (Hajer en Reijndorp, 2001).

De openbare ruimte is er voor iedereen. En in de openbare ruimte ben je meestal niet alleen. Er zijn ook andere groepen die in de openbare ruimte verblijven. Deze tieners eigenen zich plekken toe (Müller en Fischer, 2015) of in de woorden van Lofland (1989): ze parochialiseren de ruimte, waardoor andere gebruikers de betreffende plekken mijden. Hoe verhouden de Utrechtse tieners zich tot andere groepen? Deels is er sprake van verdringing. Een aantal geïnterviewden geeft aan dat jongeren speelplekken innemen van jongere kinderen en hen daarmee verdringt. Vervolgens worden er nieuwe speelplekken voor jongere kinderen aangevraagd, waarmee het echte probleem niet wordt aangepakt.

Uit de antwoorden van de tieners valt op te maken dat het met vermindering, een andere mogelijk van parochialisering, wel meevalt. Dit gegeven wijkt af van eerder onderzoek (Filius en Van Melik, 2011). De Utrechtse tieners geven aan dat ze het over het algemeen (70%) niet vervelend te vinden als er andere groepen aanwezig zijn. Dertig procent vindt het wel vervelend. Uit een antwoord op een andere vraag valt op te maken dat het dan gaat om de aanwezigheid van ouderen, kleine kinderen en hangjongeren. Geïnterviewde A reageert op de dertig procent: "ze voelen zich dus niet meer welkom" en: "interessant om te weten waar die 30% zit (verblijft, red.)". De aanwezigheid van anderen is voor bijna driekwart van de tieners geen reden om te vertrekken. Professionals maken een andere inschatting van de parochiale ruimte. Zo is geïnterviewde B verrast door het hoge percentage wat blijft. Ze had een lager percentage blijvers verwacht. De praktijkervaring van haar is dat één groep een plek claimt en daar elke avond terugkomt. En als je niet bij de groep hoort die het "recht" heeft, kom je er eigenlijk niet tussen. Geïnterviewde A deelt deze ervaring en heeft als oplossing om een "speel-iemand" aan te trekken. Dat is een functionaris die het claimen van plekken kan doorbreken door op bepaalde plekken iets te organiseren.

Deze praktijkervaring onderstreept het gegeven dat het voor mensen belangrijk is welke andere mensen nog meer aanwezig zijn in de openbare ruimte (Bincken et al., 2012). Als er andere groepen zijn waar je niet bij hoort, vermijd je de plek (Müller & Fischer, 2015).

Op de vraag waarom het vervelend is als er andere groepen zijn worden verschillende redenen aangedragen. De meest voorkomende zijn: ze gaan irritant doen /lastig vallen (11 keer genoemd), de mensen zijn ouder (4 keer), dat is ongemakkelijk/je voelt je minder op je gemak (3 keer).

De bevraagde tieners hebben aangegeven dat ze bijna nooit worden aangesproken op hun gedrag. Dat komt heel weinig voor. Slecht 6% (6 personen) is weleens aangesproken op zijn gedrag. Toch voelen tieners zich bekritiseerd, dit blijkt onder andere uit een vraag waarom ze tevreden of ontevreden zijn over plekken voor tieners. Een reden voor hun ontevredenheid is dat ze op plekken

in de ogen van andere gebruikers of omwonenden als overlast gevend worden gezien. Illustratief is de volgende reactie: “er is weinig plekken voor jongeren waar ze alleen met vrienden kunnen komen. Als we ergens stallen, kijken mensen gelijk scheef”.

De vraag is waarom tieners niet direct worden aangesproken op hun gedrag. De geïnterviewden denken vrijwel allemaal dat mensen bang zijn. Bang dat ze niet aardig bejegend worden, omdat ze soms bespuugd (geïnterviewde B) of uitgescholden worden (geïnterviewde C). Of ze zijn bang dat er nog meer jongeren komen (geïnterviewde B). In de wijk Leidsche Rijn zijn er cursussen gegeven ‘Omgaan met hangjongeren’. Het gaat dan over hoe je met elkaar in contact kunt komen. Belangrijk daarin is dat je niet boos bent als je als inwoner op de tieners afstapt. Volgens de geïnterviewde werken de cursussen soms wel en soms niet. Als het niet werkt wordt er gezocht naar andere vormen van ondersteuning, bijvoorbeeld om voor de verschillende groepen gezamenlijke activiteiten te organiseren.

Geïnterviewde D bevestigt dat de tieners vaak geen kwaad in de zin hebben. Het niet kennen van de tieners wordt als reden genoemd om tieners niet aan te spreken. Ten slotte kan de aanwezigheid van een groep alleen al, als bedreigend overkomen. Daarentegen merken tieners zeer beperkt dat andere mensen bang voor ze zijn. Slechts 9% van de tieners (in totaal 10) heeft dit wel eens gemerkt. In de meeste gevallen doen de tieners als reactie hierop niks, in die zin dat ze blijven doen wat ze deden (6 keer genoemd). Anderen (2 keer genoemd) gaan stoer doen.

Verschillen tussen tieners naar geslacht en opleiding

De vraag naar plekken wordt bepaald door de behoefte van tieners aan plekken en ook door de kenmerken van de tieners zelf. In dit onderzoek is gekeken naar de kenmerken geslacht en opleidingsniveau. Er zijn verschillen geconstateerd tussen jongens en meisjes, dit is in overeenstemming met onderzoek naar jeugd en openbare ruimte uit 2001 (Karsten et al.). Ook blijkt dat opleidingsniveau een onderscheidend criterium is, net zoals het onderzoek in Houten heeft laten zien (Filius en Van Melik, 2011). De verhoudingen tussen de opleidingsniveaus liggen wel net iets anders.

De verschillen zijn onderzocht op significantie. Alleen voor ‘plekken’ en de activiteit ‘sporten’ geldt dat er in dit onderzoek significante verschillen zijn geconstateerd tussen jongens en meisjes (p-waarde 0,005).

De vergelijking naar verschillen tussen jongens en meisjes laat in algemene zin zien, dat er beperkte verschillen zijn. Zo geldt voor de frequentie van het buiten afspreken dat relatief het grootste verschil is terug te vinden bij het 1 tot 2 keer per week afspreken: 36% van de jongens tegen 44% van de meisjes spreekt 1 tot 2 keer per week buiten af. Voor wat betreft tevredenheid geldt dat jongens iets meer tevreden zijn over de plekken voor tieners buiten dan meisjes. Zij geven gemiddeld een 6,4 waar de meisjes een 6,2 geven. Op de vraag wil je betrokken worden bij het maken van nieuwe plekken geven relatief meer jongens (38%) dan meisjes (31%) aan dat zij hierbij betrokken willen worden. Jongens (31%) willen relatief vaker meedenken over wat er moet komen dan meisjes (15%). Daar staat tegenover dat meisjes (25%) relatief vaker willen meebeslissen over wat er moet komen dan jongens (20%).

Er zijn twee uitzonderingen voor het verschil tussen jongens en meisjes. Dat gaat over de plekken waar jongens en waar meisjes heen gaan en over de activiteiten. Jongens gaan significant vaker naar het voetbalveld, meisjes gaan significant vaker naar het winkelcentrum. Er is ook een significant verschil bij activiteiten die de tieners buiten ondernemen. Jongens sporten (voetballen en skaten en anders) significant vaker dan meisjes.

Uit de vergelijking naar opleidingsniveau is op te maken dat de verschillen duidelijker zijn dan bij geslacht. Zo is er een verschil te zien in de frequentie buiten afspreken. Mbo'ers en havisten spreken het meest regelmatig of vaak buiten af. Havisten spreken ruim twee keer zoveel regelmatig of vaak buiten af als vmbo'ers en vwo'ers. Vwo'ers spreken het minst vaak buiten af. Een overzicht hiervan is opgenomen in tabel 5.

Frequentie	Weinig (minder dan 1 x per week)	Beperkt (1-2 x per week)	Regelmatig-vaak (3-5 x of 5x of meer)	Totaal
Opleidingsniveau				
havo	11	42	47	100
mbo	11	28	61	100
vmbo	29	52	19	100
vwo	32	40	19	100

Tabel 5: frequentie buiten afspreken naar opleidingsniveau

Voor wat betreft tevredenheid geldt dat er een verschil is in waardering naar opleidingsniveau. Uit tabel 6 wordt duidelijk dat havisten het minst tevreden zijn en mbo'ers het meest tevreden.

Schoolniveau	Gemiddeld cijfer
havo	6,1
vmbo	6,2
vwo	6,3
mbo	6,8

Tabel 6: gemiddeld cijfer naar schoolniveau

Op de vraag wil je betrokken worden bij het maken van nieuwe plekken, blijkt dat havisten het meest betrokken willen worden. Vmbo'ers willen het minst vaak betrokken worden. Het kan er mee te maken hebben dat zij minder vaak buiten afspreken dan havisten en mbo'ers (tabel 7).

Schoolniveau	Wil betrokken worden
havo	45
mbo	39
vwo	32
vmbo	16

Tabel 7: opleidingsniveau en mate van betrokken willen worden (%)

In deze vergelijkingen vallen de havisten op. Zij spreken regelmatig tot vaak buiten af (frequentie) en zijn het minst tevreden. Ze waarderen de openbare ruimte met een 6,1. Tegelijkertijd willen ze ten opzichte van de andere opleidingsniveaus het meest betrokken worden bij het realiseren van nieuwe plekken in de vorm van meedenken en meebeslissen. Zij geven hiermee blijk van een kritische en constructieve houding.

Vmbo'ers zijn minder vaak buiten te vinden dan op basis van het literatuuronderzoek (Filius en Van Melik, 2011) en de inschatting van geïnterviewden mag worden verwacht. De verwachting was

vmbo'ers het meeste hangen en vwo'ers het minst. Dit was ook de verwachting van geïnterviewden A en D.

Voor het bezoek aan de verschillende plekken zijn de verschillen tussen de verschillende opleidingsniveaus klein. Bij alle niveaus staan het winkelcentrum en het park in de top 2 van veel bezochte plekken. Zie hiervoor tabel 8.

Opleiding	havo	mbo	vmbo	vwo
Rangorde				
1	Winkelcentrum, 20x	Winkelcentrum, 14 x	Winkelcentrum, 14x	Park, 25x
2	Park,18x	Park, 4x	Park, 9x	Winkelcentrum, 20 x
3	Voetbalveld, 13x	Hangplek of plein, beide 3x	Voetbalveld of plein, beide 8x	Voetbalveld, 14x

Tabel 8: rangorde van veel bezochte plekken naar opleidingsniveau, aantal gegeven antwoorden

5. Analyse van de onderzoeksresultaten

5.1 Inleiding

De resultaten van het praktijkonderzoek worden in dit hoofdstuk geanalyseerd (5.2). De analyse toont een verschil aan tussen de beleidsopgave en de vraag van tieners naar openbare ruimte. De aspecten die verbonden zijn aan de beleidsopgave en het tienerperspectief worden geanalyseerd en op inhoud verdiept. De volgende stap in dit hoofdstuk (5.3) is om de inhoudelijke verdieping van de aspecten om te zetten naar leidende principes. De leidende principes dienen als handvatten voor stedelijk gebiedsontwikkelaars om zo het gebruik van de openbare ruimte door tieners te faciliteren.

5.2 Analyse van de onderzoeksresultaten

Tieners hebben plekken in de buitenruimte nodig

Tieners maken regelmatig gebruik van de openbare ruimte: ruim een derde van de bevroagde Utrechtse tieners spreekt 3 keer of meer per week met vrienden af. Bovendien leeft de wens naar meer plekken. Beide, het daadwerkelijk gebruik en de benoemde wens naar meer plekken, bevestigen de vraag van tieners naar ontmoetingsplekken en onderstrepen het belang van de aanwezigheid van dit soort plekken. Wanneer steden verdichten is het van belang slimmer om te gaan met de krapper wordende beschikbare openbare ruimte. Als steden verjongen wordt de vraag naar hang- en verblijfsplekken groter.

Het gebruik van sociale media doet niet af aan de conclusie dat tieners fysieke ruimte nodig hebben om elkaar te ontmoeten. Het merendeel van de tieners combineert het gebruik van sociale media met het verblijf in de buitenruimte, terwijl andere tieners voldoende hebben aan ontmoetingen binnenshuis, op school of in een virtuele omgeving.

Beleid blijft hangen op voornemens

De bevroagde Utrechtse beleidsprofessionals hebben positieve en uitnodigende beleidsvoornemens voor tieners in de openbare ruimte geformuleerd. In de praktijk worden deze uitgangspunten beperkt waargemaakt. Binnen de gemeentelijke organisatie ontbreken vooralsnog sturing, regie, eigenaarschap en samenwerking op het speelruimtebeleid. Deze aspecten als sturing, regie, eigenaarschap en samenwerking zijn onderdeel van integraal werken. Het ontbreken van integraal werken vormt daarmee een beperkende factor om het beleidsvoornemen daadwerkelijk te vertalen naar de uitvoeringspraktijk. Uit dit onderzoek is ook gebleken dat twee andere factoren relevant zijn voor de vertaling van de beleidsvoornemens naar praktijk: budget en draagvlak.

Kritische beleidsfactoren

Integraal werken, budget en draagvlak blijken daarmee kritische factoren voor de realisatie van tienerplekken. Factoren die op dit moment opvallend genoeg voor de bestaande stad anders uitwerken dan bij nieuwe ontwikkelgebieden.

In de bestaande stad ontbreekt een ontwikkelbudget om voorzieningen aan te passen op de verandering van de jeugdpopulatie. Daarnaast is draagvlak voor een tienerplek in de bestaande stad op dit moment een noodzakelijke voorwaarde om een dergelijke plek gerealiseerd te krijgen. Hang- en verblijfsplekken voor tieners zijn door omwonenden meestal niet gewenst, waardoor een initiatief – als het al manifest wordt – vaak niet uitgevoerd wordt.

In nieuwe ontwikkelgebieden is het makkelijker om ontmoetingsplekken voor tieners te realiseren. Als er vroegtijdig aandacht is voor het tienerperspectief, dan kan de financiering voor deze plekken

betaald worden uit de grondexploitatie. Zeker als de gemeente grondeigenaar is, zijn er korte lijntjes in de beleidspraktijk van de gemeentelijke beleidsprofessional. Aangezien omwonenden nog niet in beeld zijn, is draagvlak van omwonenden ook geen beperkende factor. Toch komen in nieuwe ontwikkelgebieden plekken voor tieners niet vanzelfsprekend tot stand. In het planproces is onvoldoende aandacht voor en sturing op het realiseren van ontmoetingsplekken voor tieners.

Leidsche Rijn: doe- en doorzettingsvermogen zorgt voor uitvoering van beleidsvoornemens

In Leidsche Rijn worden ontmoetingsplekken voor jongeren gerealiseerd. Dit kan worden toegeschreven aan een aantal factoren. Het begint met een positieve insteek: jongeren horen erbij en hebben ruimte nodig. Er is een actieve beleidsprofessional die gefocust is op het realiseren van de voornemens in de praktijk. Hiervoor is doe- en doorzettingsvermogen nodig. Deze professional heeft er werk van gemaakt om verschillende betrokken inhoudelijke collega's te verbinden op de opgave om plekken voor tieners te realiseren met als gevolg dat de professionals meer samen werken. Ook is in de grondexploitatie specifiek budget gereserveerd voor hang- en verblijfsplekken voor jongeren.

Tienerparticipatie met hulp van een tienervertolker

Gemeentelijke professionals staan positief tegenover het betrekken van tieners bij de totstandkoming van plekken. Een deel van de tieners die van de openbare ruimte gebruik maakt, wil hierbij ook betrokken worden. Uit het praktijkonderzoek komt een aantal aanwijzingen naar voren om tienerparticipatie vorm te geven. Zo is het stimuleren van eigen initiatief een stap te ver voor tieners. Het stimuleren van eigen initiatief is het hoogste niveau van tienerparticipatie met de meeste inbreng, betrokkenheid en verantwoordelijkheid (Mak et al., 2016). Inspraak geven, het niveau onder het stimuleren van eigen initiatief, is meer passend. Het is van belang daarbij een "tussenfiguur" te betrekken. Een persoon die jongeren kent, hun taal spreekt, hen kan enthousiasmeren en verbinding kan leggen met beleidsprofessionals. Deze 'vertolker' kan bijvoorbeeld een jongerenwerker zijn. Inspraak geven sluit aan bij de behoefte van tieners om, als ze al betrokken willen worden, dit bij voorkeur te doen in de vorm van meebeslissen. Deze aanwijzingen schuiven op in de richting van betekenisvolle tienerparticipatie (Shier, 2001; Whitzman et al, 2010), omdat tieners in staat worden gesteld om te participeren, betrokken worden bij de mogelijkheid om dingen te veranderen en omdat ze daarbij worden ondersteund.

Behoefte aan voldoende en verschillende soorten plekken

Uit het literatuuronderzoek (Lieberg, 1995; Karsten et al., 2001; Filius en Van Melik, 2011) en uit het praktijkonderzoek wordt geconcludeerd dat tieners behoefte hebben aan verschillende soorten plekken. Plekken waar ze voor elkaar en voor de omgeving zichtbaar zijn en aan plekken waar ze onzichtbaar zijn voor de omgeving om zich zo als groep terug te kunnen trekken. Een gegeven is ook dat jongens en meisjes elk hun eigen voorkeur hebben voor plekken.

Voldoende en verschillende soorten plekken hebben gevolgen voor verdringing van bijvoorbeeld jongere kinderen en vermijding van plekken door bijvoorbeeld ouderen of andere groepen tieners. Voldoende en gevarieerde plekken zorgen er voor dat verdringing vermindert. Zo kunnen tieners zich een eigen plek toe-eigenen en hoeven ze niet meer de speeltuintjes voor de jongere kinderen in te nemen. Voor vermijding geldt dat dit blijft voorkomen, ook wanneer er voldoende plekken zijn. Want je voelt je niet overal thuis met iedereen (Duyvendak en Wekker, 2015). In het geval er voldoende plekken zijn, hoeft vermijding er niet toe te leiden dat tieners geen gebruik meer maken van de openbare ruimte.

Professionals kunnen zich meer richten op geleefde plekken

Professionals richten zich vooral op bedachte plekken. Gezien hun professionele opgave is het logisch dat professionals zich richten op parken, pleinen en voetbalvelden. Professionals hebben minder oog voor de geleefde plekken, zoals het winkelcentrum en de binnenstad. Gezien de noodzaak van het meer 'streetwise' worden van professionals (Healey, 2007) is het van toenemend belang dat professionals zich meer rekenschap geven van de behoeften van tieners en daarmee van de geleefde ruimte. Zeker in een verdichtende stad is het een mogelijkheid om samen met de eigenaren in of nabij het winkelcentrum of de binnenstad te werken aan formele of informele ontmoetingsplekken waar tieners welkom zijn en waar tegelijkertijd overlast voor de andere bezoekers wordt beperkt. Zo kunnen bedachte en geleefde plekken worden gecombineerd.

Een andere opvallende praktijkbevinding in dit verband is dat de bedachte ruimte niet altijd ook een geleefde ruimte is. Jongerenontmoetingsplekken zijn bij uitstek bedacht door professionals: gemakkelijk neer te zetten, gemaakt van duurzaam materiaal en hufterproof. Terwijl tieners aangeven dat ze deze plekken weinig bezoeken. De vraag dient zich aan of en op welke wijze een bedachte plek zich kan ontwikkelen tot een geleefde plek.

Inhoud geven aan publieke familiariteit

Vermijding van plekken door andere groepen gebruikers komt voor omdat mensen het niet prettig vinden om bij een groep hangende tieners in de buurt te verblijven. Omdat mensen bang zijn durven ze tieners niet aan te spreken op hun gedrag. Het niet kennen of onvoldoende herkennen van tieners is hiervoor een oorzaak. In de ogen van Blokland (2009) ontbreekt het aan publieke familiariteit, mensen kunnen geen inschatting maken van wat ze van de tieners kunnen verwachten. Vriendelijkheid helpt om de publieke familiariteit effectief te laten zijn (Duyvendak en Wekker, 2015). Vriendelijke publieke familiariteit werkt wederzijds. Als je tieners vriendelijk behandelt, krijgen ze het gevoel dat ze erbij horen en ook in de openbare ruimte mogen zijn. En omgekeerd, als tieners omwonenden vriendelijk bejegenen vinden de omwonenden het niet of minder erg dat tieners in de buurt rondhangen. Van belang voor publieke familiariteit is dat tieners zichtbaar zijn in de openbare ruimte. Omwonenden of andere gebruikers komen tieners tegen en gaan ze herkennen. Het gedrag van de tieners wordt meer voorspelbaar. Whyte (1980) zoekt de ruimtelijke oplossing in bijvoorbeeld brede stoepen, een schone en verlichte openbare ruimte en het plaatsen van straatmeubilair zoals bankjes. Ondersteunend aan publieke familiariteit is dat de gemeente uitdraagt dat tieners erbij horen en ruimte nodig hebben.

Passief of actief speelruimtebeleid?

Het Utrechtse speelruimtebeleid kent twee gezichten. Enerzijds komt uit het praktijkonderzoek een passief beeld naar voren. Ten eerste, het beleid wat is geformuleerd bestaat vooral op papier en wordt beperkt in de praktijk vorm gegeven. In de tweede plaats wil slechts een derde van de tieners betrokken worden bij het realiseren van nieuwe plekken. En, ten slotte, omwonenden willen geen ontmoetingsplekken voor tieners in de buurt van hun woning.

Aan de andere kant is een aantal positieve ontwikkelingen zichtbaar. Dit begint met het inzicht dat de gemeente zich bewust is van de factoren die ervoor hebben gezorgd dat het speelruimtebeleid is vastgelopen (gemeente Utrecht, 2017c). Daarnaast is een aantal concrete activiteiten gestart. Binnen de gemeente gaat een integraal opgaveteam Spelen van start. Door beleidsprofessionals wordt nagedacht om anders om te gaan met tienerparticipatie en met het draagvlak van omwonenden. En in de wijk Leidsche Rijn wordt, al jaren op basis van een positieve insteek, actief gewerkt aan voldoende en gevarieerde plekken voor tieners. Hierdoor ontstaat een meer, breder gedeeld en

actief speelruimtebeleid. Geconcludeerd kan worden dat binnen de gemeente Utrecht een ontwikkeling is ingezet van een passief naar een actief speelruimtebeleid.

Conclusie

Uit de analyse blijkt dat er een verschil is tussen het beleid voor tieners in de openbare ruimte en de vraag van tieners. Dit onderzoek toont aan dat tieners behoefte hebben aan plekken in de openbare ruimte. Ze hebben behoefte aan voldoende en gevarieerde plekken, plekken waar ze gezien worden en plekken waar ze onzichtbaar kunnen zijn.

De beleidsvoornemens verschillen van de beleidspraktijk. Het ontbreken van integraal werken, budget en draagvlak zijn hiervoor de kritische factoren. De factoren liggen voor de bestaande stad anders dan voor nieuwe gebiedsontwikkelingen. Bij nieuwe gebiedsontwikkelingen is draagvlak van omwonenden nog niet aan de orde. Het budget wordt geregeld als dit vanaf het begin in het planproces wordt georganiseerd door integraal te werken. Beleidsvoornemens en praktijk kunnen zo meer in lijn met elkaar worden gebracht. De beleidspraktijk in Leidsche Rijn laat dit zien. Een actieve professional opereert als een "spin in het web", verbindt beleidsvoornemens aan praktijk door de regie te pakken en zo te verbinden en te sturen. Wil beleid beter aansluiten op de vraag naar tieners dan is het van belang tienerparticipatie te organiseren volgens 'inspraak geven'. En tenslotte, voldoende plekken leiden ertoe dat tieners meer zichtbaar zijn in de openbare ruimte. Omwonenden kennen en herkennen de tieners waardoor de verwachting is dat vermijding en onprettige gevoelens minder vaak voorkomen.

5.3 Leidende principes voor een handelingsperspectief

De bevindingen uit het praktijkonderzoek worden samen met de aspecten, die zijn verbonden aan de beleidsopgave en het tienerperspectief, geherformuleerd tot leidende principes. Deze leidende principes zijn de basis voor een handelingsperspectief om de beleidsopgave en het tienerperspectief met elkaar te verbinden. De leidende principes dienen als handvatten voor stedelijk gebiedsontwikkelaars om gebruik van de openbare ruimte door tieners te faciliteren.

De leidende principes worden hieronder toegelicht volgens de volgende aspecten uit het conceptuele model: sociaal-maatschappelijke uitgangspunten, ruimtelijke uitwerking, budget, integraal werken, tienerparticipatie en behoeften van tieners.

Tieners horen erbij en hebben ruimte nodig

In het conceptuele model Gebruik van de openbare ruimte door tieners (paragraaf 2.8) is gesteld dat sociaal-maatschappelijke uitgangspunten een ruimtelijke uitwerking krijgen waarvoor budget nodig is, gebaseerd op de integrale benadering van Van 't Verlaat (2003). De bevindingen uit het literatuuronderzoek en het praktijkonderzoek vertalen de algemene sociaal-maatschappelijke uitgangspunten naar het leidende principe: tieners horen erbij en hebben ruimte nodig. Het hoort bij de ontwikkeling van tieners dat zij elkaar ontmoeten in de openbare ruimte. Voor andere gebruikers en voor omwonenden is het van belang dat tieners zichtbaar zijn en dat ze worden 'tegen gekomen'. Zo worden tieners en hun gedrag herkend. Dit kan leiden tot een meer tolerante houding van gebruikers /omwonenden en van tieners naar elkaar, over en weer. Het wordt dan ook makkelijker om bij ervaren overlast in gesprek te gaan.

Om het aangepaste uitgangspunt ruimtelijk te kunnen vertalen is draagvlak nodig. Het is van belang dat bewoners op hoofdlijnen instemmen met dit uitgangspunt. Bewoners kunnen worden meegenomen en betrokken bij het opstellen van de Omgevingsvisie of bij een aparte beleidsnota bijvoorbeeld over het speelruimtebeleid.

Gebruik de ruimte slim

De ruimtelijke uitwerking kan worden vertaald als: gebruik de ruimte slim. Het is van belang om een bewuste strategie te voeren om op verschillende plekken in de wijk of in de stad ruimte voor rondhangen te behouden en te creëren. Een analyse van de groei en de samenstelling van de jeugdpopulatie over de stad en de wijken is hiervoor nodig, net als een analyse van de al beschikbare plekken.

Spreiding van plekken over de stad zorgt ervoor dat ook de tieners over de stad of de wijk worden verspreid. Voor de verschillende groepen is er dan een plek.

Verdichting en verjonging van steden vragen om slimme combinaties. Een voorbeeld is een meer open karakter van schoolpleinen en sportcomplexen, zodat ze toegankelijk zijn voor tieners en geschikt om te hangen. Ook winkelcentra en binnensteden vragen om slimme combinaties, waarbij spreiding en gevarieerde plekken uitgangspunt kunnen zijn.

Zorg voor een ontwikkel- en exploitatiebudget

Om het uitgangspunt 'Tieners horen erbij en hebben ruimte nodig', ruimtelijk te vertalen is er budget nodig. Dit is in een leidend principe vertaald als: zorg voor een ontwikkel- en exploitatiebudget. Voor de bestaande stad is het van belang dat er ontwikkelbudget is. Mogelijkheden om dit budget te creëren is het herschikken van bestaand budget, het aanvragen van nieuw budget in de gemeentelijke financieringsronde of een combinatie van beide. Voor nieuwe ontwikkelgebieden is het zaak dat plekken uit de grondexploitatie gefinancierd worden en er ruimte (m²) wordt geclaimd voor ontmoetingsplekken. In ontwikkelgebieden waar de gemeente weinig eigen grond heeft, is het van belang de ontwikkelaars mee te nemen in het belang van het eerder genoemde uitgangspunt. En hen zo te motiveren dat ze ontmoetingsplekken voor tieners in hun planvorming meenemen.

Benoem een regisseur met integraal doe- en doorzettingsvermogen

In het conceptuele model is gesteld dat integraal werken nodig is om de beleidsopgave vorm en inhoud te geven. De bevindingen uit het onderzoek en de analyse leiden tot de aanscherping: benoem een regisseur met integraal doe- en doorzettingsvermogen. De regisseur is eigenaar van de opgave om gebruik van de openbare ruimte door tieners te faciliteren. Deze regisseur agendeert en stuurt op het uitgangspunt 'tieners horen erbij en hebben ruimte nodig'. De regisseur betreft verschillende professionals bij de opgave afhankelijk van welke deskundigheid op welk moment voor de betreffende plek nodig is.

Geef tieners inspraak met hulp van een tienertolk

Tienertparticipatie wordt in dit handelingsperspectief vertaald als inspraak geven met hulp van een tienertolk. Enerzijds willen professionals tieners betrekken bij de besluitvorming, anderzijds wil een aantal tieners betrokken worden. Inspraak geven sluit aan bij de behoefte van tieners om mee te beslissen. Het is een mogelijkheid dat overige bewoners adviseren. Een "tienertolk" ondersteunt bij de vertaling van de vraag van de professionals naar tieners en omgekeerd ook bij de vertaling van de behoeften van tieners naar de professionals.

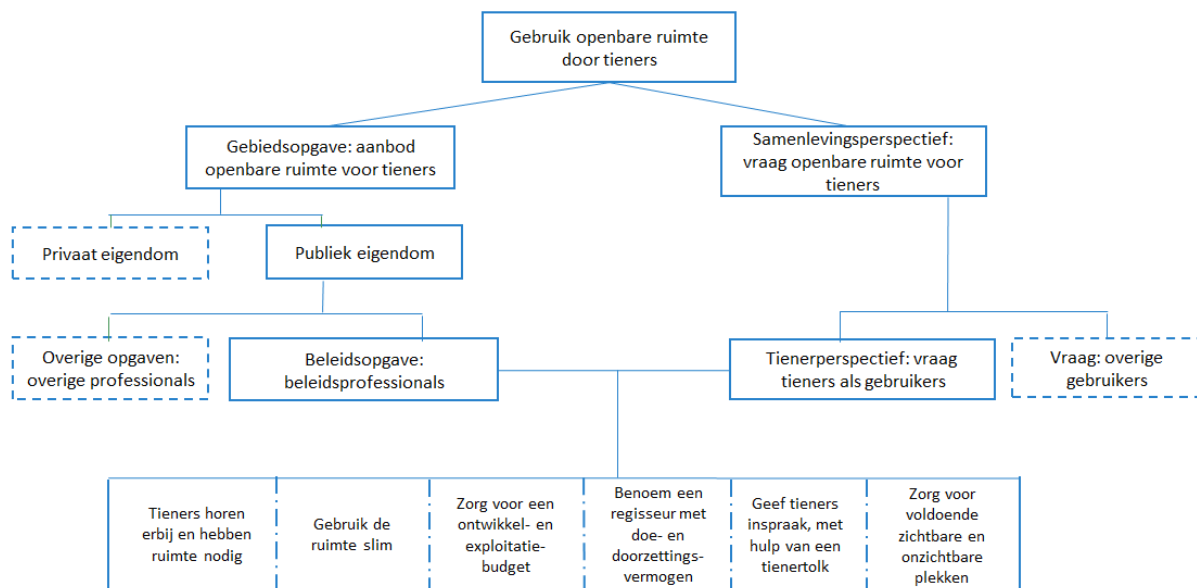
Zorg voor voldoende zichtbare en onzichtbare plekken

Tieners hebben uitgesproken behoefte te hebben aan voldoende plekken. Ze maken vaak gebruik van parken, winkelcentra en voetbalvelden. Jongens en meisjes geven de voorkeur aan verschillende soorten plekken. Tieners willen ook graag plekken waar ze zichtbaar en onzichtbaar kunnen zijn voor de omgeving.

Plekken kunnen vragen om kleine ingrepen of grote. Kleine ingrepen bestaan uit brede stoepen en bankjes waar ook andere mensen gebruik van kunnen maken. Een voorbeeld van een grote ingreep is een zogenaamde “No probleemplek”. Dit is een plek waar een grote groep tieners elkaar langer kan ontmoeten en waar geen directe overlast voor omwonenden is. Het is wel van belang om tieners te betrekken bij de totstandkoming van een dergelijke plek. Dit om te voorkomen dat deze bedachte plek een bedachte plek blijft en geen geleefde plek wordt.

De behoefte aan plekken kan worden vertaald naar het leidende principe: zorg voor voldoende zichtbare en onzichtbare plekken.

Wanneer de leidende principes om het conceptuele model worden ingebracht, levert dit het volgende model op (figuur 12).

Figuur 12: leidende principes voor gebruik van de openbare ruimte door tieners

6. Conclusies, reflectie en aanbevelingen

6.1 Inleiding

De openbare ruimte is van belang voor de aantrekkelijkheid van steden. Ook is de openbare ruimte van belang voor de leefbaarheid, het dagelijkse (sociale) leven van de stad. Mensen maken elke dag gebruik van de openbare ruimte om zich te verplaatsen, te bewegen, te recreëren of om andere mensen te ontmoeten. Tegelijkertijd staat de openbare ruimte onder druk door de groei van de steden door verdichting. Andere ontwikkelingen als meer aandacht voor de fiets, klimaatbestendigheid en beweegvriendelijkheid moeten ook een plek krijgen in de openbare ruimte. De openbare ruimte is vooral een ruimte van en voor volwassenen. Tieners zijn een onderbelichte groep als het gaat over het gebruik van de openbare ruimte. De ruimte voor tieners staat in combinatie met verdichting en verjonging onder druk. Terwijl rondhangen van tieners een belangrijk onderdeel is voor het opgroeien. Rondhangen draagt bij aan de vorming van hun identiteit en aan zelfstandigheid.

Gemeenten zijn van oudsher verantwoordelijk voor het ontwikkelen, onderhouden en beheren van de openbare ruimte en bepalen daardoor hoe de openbare ruimte wordt ontworpen en ingericht. Ook betrekken gemeenten hun inwoners bij beleidsvorming. Deze participatie wordt op verschillende manieren vorm gegeven.

In deze thesis is gekeken naar de vraag van tieners naar openbare ruimte en naar factoren die van belang zijn om beleid voor tieners in de praktijk te realiseren. Hiervoor is een digitale vragenlijst afgenomen bij in totaal 140 tieners die in Utrecht naar school gaan. Daarna zijn 4 interviews afgenomen bij beleidsprofessionals van de gemeente Utrecht. Ook zijn beleidsdocumenten geanalyseerd. De beantwoording van de volgende onderzoeksvraag stond hierbij centraal: *in hoeverre sluit het beleid voor tieners in de openbare ruimte aan op de vraag van tieners?*

De conclusie op de onderzoeksvraag wordt in dit hoofdstuk gepresenteerd (6.2). Reflectie en aanbevelingen volgen in paragraaf 6.3. Bij reflectie gaat het om reflectie op dit onderzoek en aanbevelingen voor vervolgonderzoek. De paragraaf eindigt met reflectie en aanbevelingen voor stedelijke gebiedsontwikkelaars.

6.2 Verschil tussen beleid voor en vraag van tieners naar openbare ruimte

Om antwoord te kunnen op de onderzoeksvraag 'In hoeverre sluit het beleid voor tieners in de openbare ruimte aan op de vraag van tieners?' is eerst een stapje terug gedaan.

Allereerst is onderzocht hoe openbare ruimte gedefinieerd kan worden en hoe tieners openbare ruimte opvatten. Het is lastig om antwoord te geven op de vraag wat openbare ruimte precies is. De openbare ruimte kan op verschillende manieren worden benaderd. Veelgebruikte kenmerken zijn: eigenaarschap, toegankelijkheid, gebruik en de sociale functie.

In deze scriptie wordt openbare ruimte opgevat als publieke ruimte. Ruimte die publiek toegankelijk is en die zowel privaat als publiek beheerd kan worden (VROM-raad, 2009). Voor tieners staat de sociale functie van de openbare ruimte voorop. Voor hen is openbare ruimte een derde plek (Oldenburg, 1991).

Om onderzoek te kunnen doen is een analysekader nodig. Dit analysekader is gevonden in de spatial triad van Lefebvre (1991). Lefebvre (1991) stelt dat de openbare ruimte wordt 'gemaakt' binnen en door de samenleving. In 'het maken' van de openbare ruimte onderscheidt Lefebvre het gebruik, de

bedachte en de geleefde ruimte als afzonderlijke elementen. Bij *gebruik* gaat het om wat geobserveerd kan worden, zoals verblijfsplekken en dagelijkse routes. Bij *bedachte ruimte* gaat het om de van tevoren bedachte ruimte door bijvoorbeeld beleidsmakers, ontwerpers en stedenbouwkundigen. Bij *geleefde ruimte* gaat het om de betekenis die de ruimte krijgt voor de gebruikers. Deze elementen beïnvloeden elkaar wederzijds.

Om het analysekader in dit onderzoek toe te kunnen passen is een vertaling gemaakt van de bedachte en de geleefde ruimte. De bedachte ruimte is in dit onderzoek *het aanbod van openbare ruimte voor tieners in de gebiedsopgave*. De geleefde ruimte is in dit onderzoek de *vraag vanuit de samenleving naar openbare ruimte voor tieners, het samenlevingsperspectief*. Een verdere focus was nodig om te komen tot beantwoording van de onderzoeksvraag. Deze bestaat eruit dat de gebiedsopgave is toegespitst op de *beleidsopgave* en dat het samenlevingsperspectief is toegespitst op het *tienerperspectief: de vraag van tieners naar openbare ruimte*.

Op basis van het literatuuronderzoek zijn de volgende aspecten geïdentificeerd die van belang zijn voor de beleidsopgave: integraal werken, sociaal-maatschappelijke uitgangspunten, ruimtelijke uitwerking, budget en tienerparticipatie. Aspecten die voor het tienerperspectief van belang zijn, zijn: behoeften van tieners, kenmerken van tieners, vrijetijdsbesteding en ouders. Deze laatste twee aspecten, vrijetijdsbesteding en ouders, zijn in het praktijkonderzoek niet onderzocht.

Op basis van het uitgevoerde praktijkonderzoek, bestaande uit de beantwoording van een digitale vragenlijst door 140 tieners, een beleidsanalyse en 4 interviews, kan antwoord worden gegeven op de onderzoeksvraag: *in hoeverre sluit het beleid voor tieners in de openbare ruimte aan op de vraag van tieners?*

Uit het praktijkonderzoek blijkt dat er een verschil is tussen het beleid voor tieners in de openbare ruimte en de vraag van tieners. Tieners hebben behoefte aan plekken in de openbare ruimte. Meer specifiek hebben ze behoefte aan voldoende en gevarieerde plekken. Gevarieerd in die zin dat er plekken zijn waar ze gezien kunnen worden en anderen kunnen zien én aan plekken waar ze niet gezien worden en zich met elkaar terug kunnen trekken.

Een andere bevinding is dat het beleid blijft hangen op voornemens. Het ontbreken van integraal werken, budget en draagvlak zijn hiervoor de kritische factoren. De factoren liggen voor de bestaande stad anders dan voor nieuwe gebiedsontwikkelingen. Voor de bestaande stad spelen alle drie de factoren een rol. Bij nieuwe gebiedsontwikkelingen gaat het vooral om integraal werken en budget. Draagvlak bij omwonenden is geen kritische factor, omdat dit bij nieuwe gebiedsontwikkelingen nog niet aan de orde is. Wanneer budget vroeg in het planproces wordt geregeld en wordt gecombineerd met integraal werken, blijken beleidsvoornemens en de praktijk meer met elkaar in lijn te komen. De praktijk in de wijk Leidsche Rijn laat dit zien.

En, ten slotte, tienerparticipatie wordt gezien als instrument om beleid voor en de vraag van tieners naar openbare ruimte dichter bij elkaar te brengen.

Het onderzoek sluit af met een aantal leidende principes voor stedelijke gebiedsontwikkelaars. Deze principes zijn de basis voor een handelingsperspectief om het beleid voor tieners in de openbare ruimte aan te sluiten op de vraag van tieners naar openbare ruimte.

Het eerste leidende principe *Tieners horen erbij en hebben ruimte nodig* maakt duidelijk dat rondhangen een normaal onderdeel van het opgroeien is en hoort bij de ontwikkeling van tieners. Hiervoor is ruimte nodig. Dit leidende principe vraagt om een ruimtelijke uitwerking, waarbij gekozen wordt voor een bewuste en slimme strategie om op verschillende plekken in de stad of in de wijk plekken voor rondhangen te creëren of te combineren met andere functies. Ofwel, *Gebruik de ruimte slim*. Het volgende principe *Zorg voor een ontwikkel- en exploitatiebudget* is nodig om de eerste twee

leidende principes financieel mogelijk te maken. Integraal werken is van belang om de beleidsopgave vorm en inhoud te geven: *Benoem een regisseur met integraal doe- en doorzettingsvermogen.*

Om beleid voor en de vraag van tieners dichterbij elkaar te brengen is het volgende leidende principe geformuleerd. *Geef tieners inspraak met hulp van een tienertolk.* Zo beslissen tieners mee. De tolk ondersteunt door de vraag van de professionals naar de tieners te vertalen en omgekeerd. Om aan de behoefte van de tieners te voldoen is het laatste leidende principe geformuleerd: *Zorg voor voldoende zichtbare en onzichtbare plekken.*

6.3 Reflectie en aanbevelingen

Reflectie op het onderzoek

Het behoefteonderzoek onder tieners is in samenwerking met mbo'ers van het ROC Midden-Nederland tot stand gekomen. Het werknemermodel (Roche et al., 2010) bleek een goede vorm voor samenwerking met deze mbo'ers. Het werkte goed om overzichtelijke en duidelijke opdrachten per les te geven. Gesprekken kwamen beter op gang door tussen de studenten te gaan zitten in plaats van voor de klas te staan. Ook werkte het om de opdrachten leuker te maken door studenten ruimte te geven in de manier waarop ze bijvoorbeeld medestudenten en vmbo'ers konden benaderen.

In het behoefteonderzoek zijn tieners bevraagd die in Utrecht naar school gaan. MBO-studenten en leerlingen van havo, vmbo-tl en vwo zijn benaderd. Er zijn geen leerlingen bevraagd van vmbo-basis, vmbo-kader of vmbo-gemengde leerweg. Hierdoor is de generaliseerbaarheid van het onderzoek beperkt.

In het onderzoek zijn de onderzochte kenmerken geslacht en opleiding. Economische en sociaal-culturele kenmerken van de doelgroep zijn buiten beschouwing gelaten. Het onderzoek wordt sterker om ook deze aspecten mee te nemen en verschillen te analyseren.

De data die uit het behoefteonderzoek zijn gegeneerd komen uit zelfrapportage. Het onderzoek kan nog sterker worden door gebruik te maken van data die real-time gegevens meten over het verblijf van tieners in de openbare ruimte en de specifieke plekken die tieners bezoeken. Dit kan door gebruik te maken van bijvoorbeeld GPS-data, dagboeken of observaties.

Voor dit onderzoek zijn interviews met beleidsprofessionals georganiseerd en tieners zijn via een digitale vragenlijst bevraagd. Voor het verkrijgen van een meer integraal beeld over de openbare ruimte is het ook relevant om professionals uit de uitvoeringspraktijk te interviewen. Te denken valt aan professionals die de openbare ruimte onderhouden en beheren. Toezichthouders zijn ook een bron van relevante informatie. Zij fungeren als 'ogen en oren' van de stad. Door hun dagelijkse rondes door de stad zien ze wat er gebeurt in de openbare ruimte. Ook hebben ze dagelijks contact met inwoners.

Een andere interessante groep professionals zijn de jongerenwerkers. Zij maken in de vrije tijd van tieners deel uit van hun leefwereld en weten daardoor goed wat er bij tieners speelt. Jongerenwerkers zijn potentieel in beeld als tienertolk.

Aanbevelingen voor vervolgonderzoek

Uit de onderzoeksgegevens blijkt dat 23% van de ondervraagde Utrechtse tieners niet buiten afspreekt. Het is interessant om te onderzoeken of meer tieners uitgenodigd kunnen worden tot verblijf in de buitenruimte. Een aanbeveling voor vervolgonderzoek is om te onderzoeken of hier bijvoorbeeld buitengames voor kunnen worden ingezet of ontwikkeld.

Bij tienerparticipatie wordt voorgesteld om tieners inspraak te geven met hulp van een tienertolk. Een tienertolk wordt voorgesteld om de behoeften van de tieners te vertalen naar beleid en omgekeerd. Een aanbeveling is te onderzoeken of en hoe tienertolken kunnen bijdragen aan betekenisvolle tienerparticipatie (Shier, 2001; Whitzman et al., 2010). Daarbij is het interessant te onderzoeken of deze vorm van tienerparticipatie wordt toegepast in andere steden en wat hiervoor kritische succes- en faalfactoren zijn.

In dit onderzoek is aandacht besteed aan de manier waarop de gemeente plekken voor tieners kan realiseren. Voor een deel ligt gebiedsontwikkeling ook in handen van private partijen. Een aanbeveling is om nader onderzoek te doen naar de condities waaronder deze private partijen ook bereid zijn of gemotiveerd kunnen worden om te investeren in prettige plekken voor tieners. Wat hebben private partijen nodig (van de gemeente, van tieners en tienertolken) om deze plekken te kunnen realiseren. Een mogelijkheid is het hebben van referentienormen.

Voor Utrecht specifiek is nader onderzoek gewenst naar een gebiedsvertaling van de vraag van tieners. Zoals: in welke delen van de stad vinden tieners dat er onvoldoende plekken zijn? En: waar gaan tieners naar toe als ze andere groepen mijden?

Reflectie en aanbevelingen voor stedelijke gebiedsontwikkelaars

Voor de realisatie van tienerplekken komen uit dit onderzoek drie kritische factoren: integraal werken, budget en draagvlak. Geconcludeerd is dat in nieuwe gebiedsontwikkelingen het mogelijk is om die kritische factoren zo in te zetten dat het mogelijk is om te komen tot tienerplekken. Voor de bestaande stad ligt de 'sleutel' voor succes bij draagvlak. Immers, voor budget (paragraaf 5.3) is voorgesteld om bestaande budgetten samen te voegen, nieuw budget aan te vragen of een combinatie van beide. Voor integraal werken is een regisseur met doe- en doorzettingsvermogen als leidend principe aangedragen. Uiteraard moet er consciëntieus en consistent worden gewerkt om deze factoren gerealiseerd te krijgen. De inschatting is dat deze factoren langs een dergelijke lijn te organiseren zijn.

Gebrek aan draagvlak is het struikelblok voor de bestaande stad. Wanneer de stedelijke gebiedsontwikkelaars het belang zien van ontmoetingsplekken voor tieners vraagt de draagvlakaanpak om een andere insteek. Een onderdeel van deze insteek is spreiding van plekken. Spreiding van plekken kan ervoor zorgen dat er voldoende keus voor de verschillende soorten tieners is, zodat zij zich spreiden over de stad. Een ander onderdeel van de nieuwe insteek is om tieners, omwonenden en ouders te betrekken bij de vraag: hoe kan van deze plek een succes gemaakt worden? Het is ook mogelijk om de tieners deze vraag zelf te laten stellen aan omwonenden en ouders.

In deze thesis is de aandacht primair uitgegaan naar tieners als "gewone" gebruikers van de openbare ruimte. Dit is vertaald in het leidende principe 'tieners horen erbij en hebben ruimte nodig'. Rondhangen op zich, kan geen overlast zijn (Van Ceulebroeck & Vanobbergen, 2012). Toch kleeft aan het buiten hangen van tieners een negatief beeld, omdat jongeren overlast (zouden) geven. Bij een meer positief beeld hebben stedelijke gebiedsontwikkelaars wat te winnen. Zo is het makkelijker om draagvlak te verkrijgen voor het realiseren van plekken en blijft de stad een aantrekkelijke woonplek voor gezinnen met kinderen. Het omzetten van een negatief beeld naar een meer positief beeld gaat niet vanzelf. Gegeven dat stedelijke gebiedsontwikkelaars ook wat te winnen hebben bij een positief beeld is het voor hen van belang om mee te werken aan positieve beeldvorming over tieners (Mulderij e al., 2011). Dit kan door in te zetten op kennismaking tussen

tieners, partijen in de buurt en omwonenden. Hiermee 'organiseer' je bekendheid en herkenning, deze zijn van belang voor publieke familiariteit (Blokland, 2009). Positieve beeldvorming stimuleren kan ook door in lokale media aandacht te geven aan tieners (Van Ceulebroeck & Vanobbergen, 2012). Bijvoorbeeld door aandacht te schenken aan de manier waarop ze betrokken worden bij de totstandkoming van plekken. De tienertolk kan een rol vervullen in deze beweging.

Als er zich overlast voor doet is het van belang om op tieners af te stappen en ze aan te spreken, en niet meteen de politie te bellen. Dit geldt voor een ieder die er last van heeft of dit ziet. Stedelijke gebiedsontwikkelaars moeten zich beseffen dat er bij overlast twee kanten zijn: de kant van de 'overlastgever' en de kant van de 'vaststeller'. Overlastbeleid is effectiever wanneer de tieners worden aangesproken en wanneer dit beleid is gericht op het verhogen van tolerantiedrempel bij die personen die de overlast ervaren (Van Ceulebroeck & Vanobbergen, 2012). Ook hier is het van belang dat er een gesprek komt tussen betrokken partijen. Het aanbieden van een cursus 'Omgaan met jongeren' is in dit verband een goed hulpmiddel.

Om het beleid meer te verbinden aan de behoefte van tieners, is het van belang tieners meer te betrekken bij het beleid. Het meer 'streetwise' worden van professionals en het zich meer rekenschap geven van de behoeften van tieners zijn hieraan gerelateerd. Hoe ver ga je als professional in het betrekken van tieners? Een vergaande optie is om tieners een zwaardere stem te geven bij de keuze en inrichting voor plekken dan ouders en omwonenden of zelfs een beslissende stem. Het lijkt de moeite waard om deze vorm van 'experimental governance' (Sabel en Zeitlin, 2012) uit te proberen. Zo stelt de gemeente zich op als partner die samen met andere betrokken partijen de ruimte 'in actie' vorm geeft (RvZ, 2015). Het is wel van belang om gezamenlijk op de actie te reflecteren zodat duidelijk wordt wat werkt en wat niet werkt.

Tieners bereiken is niet gemakkelijk. Vaak wordt samengewerkt met jongerenwerkers. Zij hebben met tieners contact tijdens hun vrijetijdsbesteding. Een andere optie is om bij een onderwijsprogramma aan te haken. Uit dit onderzoek blijkt dat de school een goed aangrijpingspunt is. Uiteraard moet de vraag passen bij het curriculum van de opleiding. In de Utrechtse wijk Leidsche Rijn wordt met een schoolklas samengewerkt om plekken in de openbare ruimte in te richten.

In dit onderzoek is het slim gebruiken van de openbare ruimte als een leidend principe geformuleerd. Gebruikte voorbeelden zijn het stimuleren van open sportparken en open schoolpleinen. Een ander onderdeel van slim ruimtegebruik is om in te spelen op temporele patronen van gebruik. De openbare ruimte kent verschillende ritmes in die zin dat de gebruiksintensiteit en de gebruiksvormen variëren in de tijd (Nio et al., 20018). Het is bijvoorbeeld een mogelijkheid om op een plein overdag een activiteit of evenement te organiseren, zodat 's avonds het plein gebruikt kan worden door tieners om rond te hangen. Een meer praktische insteek van slim ruimtegebruik, die ook bijdraagt aan publieke familiariteit, is de vormgeving van straatmeubilair. Zo zijn extra lange banken en picknicktafels van de maat XL meer uitnodigend voor gebruikers dan de standaardmaten (Karssenbergh, 2017). Ook kunnen wifi-punten in straatmeubilair als lantaarnpalen worden aangebracht.

De openbare ruimte is er voor iedereen. Dit onderzoek vestigt de aandacht op een grote groep gebruikers die tot nu toe veelal onderbelicht is gebleven. Een groep die ook in aantal gaat toenemen in andere verdichtende en verjongende steden dan Utrecht. Voor een integrale belangenafweging is het van belang dat ook de vraag van de tieners wordt meegenomen bij besluitvorming over (her-) ontwikkeling van gebieden en bestemming van de openbare ruimte. Dit met het oog op een aantrekkelijke en levendige stad.

Literatuurlijst

Abbott-Chapman, J. & Robertson, M. (2009), Adolescents' favorite places: Redefining the boundaries between private and public spaces, in: *Space and Culture*, 12 (4), 419-434.

Abraham, M., Kaal, H. & Cohen, P. (2001), *Licit and illicit drug use in the Netherlands 2001*, Amsterdam: Cedrom Mets & Schilt.

Agenda Stad, opgehaald van: <http://agendastad.nl/over-agenda-stad/>. Geraadpleegd op 16-02-2018.

Arnstein, S. (1969), A Ladder Of Citizen Participation, in: *Journal of the American Planning Association*, 35 (4), 216 -224.

Baarda, B., Hulst, M. van der & Goede, M. de (2012), *Basisboek Interviewen*, Groningen: Noordhoff Uitgevers bv.

Bijl, R., Boelhouwer, J. & Wennekers, A. (2017), *De sociale staat van Nederland*, Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

Bincken, S. & Blokland, T. (2012), Why repressive policies towards urban youths do not make streets safe, in: *The Sociological Review*, 60 (2), 292-311.

Bincken, S., Zijlenderwijk, L., Burgers, J. & Wilk, D. van der (2012), *Openbare ruimte als professionele opgave en alledaagse omgeving. Een analyse van zes geselecteerde plekken in Amsterdam, Rotterdam en Utrecht*, Eindrapportage Consortium 'De kracht van prachtige openbare ruimte, Rotterdam.

Bil, P. de (2004), Hangen, dat zouden meer mensen moeten doen, *0/25*, 9 (9), 18-20.

Blokland T, (2009), *Oog voor elkaar*, Amsterdam: Amsterdam University Press.

Boeije, H., Hox, J. & Hart, H. 't (2009), *Onderzoeksmethoden*, Den Haag: Boom Lemma uitgevers.

Boeije, H., (2010), *Analysis in Qualitative Research*, London: Sage Publications Ltd.

Boer, F. de (2016), Mixed methods: een nieuwe methodologische benadering?, in: *Kwalon* 32, 11 (2), 5-10.

Bryman, A., (2006), Integrating Quantitative and Qualitative Research: How is it done, in: *Qualitative Research*, 6(9), 97-113.

Bryman, A., (2008), *Social Research Methods* (3e ed.), New York: Oxford University Press.

Carroll, P., Witten, K. & Stewart, C. (2017), Children are Citizens Too: Consulting with Children on the Redevelopment of a Central City Square in Auckland, Aotearoa/New Zealand, in: *Built Environment*, 43 (2), 272-289.

Carmona, M., Magalhães, C. de & Hammond, L. (2008), *Public space: the management dimension*, London: Routledge.

Carmona, M. (2015), Re-theorising contemporary public space: a new narrative and a new normative, in: *Journal of Urbanism: International Research on Placemaking an Urban Sustainability*, 8 (4), 373-405.

CBS (2014), *Meeste sociale overlast door hangjongeren*, opgehaald van: <https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2014/26/meeste-sociale-overlast-door-hangjongeren>. Geraadpleegd op 12-01-2018.

CBS (2016), *Meer jonge gezinnen verlaten de stad*, opgehaald van: <https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2016/23/meer-jonge-gezinnen-verlaten-de-stad>. Geraadpleegd op 27-06-2018.

CBS (2017), *Ruim vier op de tien scholieren werken*, opgehaald van: <https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2017/13/ruim-vier-op-de-tien-scholieren-werken>. Geraadpleegd op 2-05-2018.

CBS en PBL (2016), *Regionale bevolkings- en huishoudensprognose*, opgehaald van: <https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2016/37/pbl-cbs-prognose-groei-steden-zet-door>.

Ceulebroeck, N. van, & Vanobbergen, B. (2012), Jongeren als streekproduct. Over rondhangen in de publieke ruimte, in: *Orde van de Dag*, 58, 57-66.

Cook, T. & Campbell, D. (1979), *Quasi-experimentation: Design and Analysis for Field Settings*, Boston: Houghton Mifflin.

Cops, D., (2013), The Role of Autonomous Mobility in Public Space on Fear of Crime Among Adolescents, in: *Journal of Youth Studies*, 16 (8), 105–112.

Creswell, J. & Plano Clark, V. (2007), *Conducting and Designing Mixed Methods Research*, Thousand Oaks: Sage.

Crowhurst-Lennard, S. & Lennard, H. (2000), Making a case for public Squares, in: R.E. Knack, *Hanging Out, Planning*, 66 (8), 4-9.

Deinet, U., (2009), *Betreten Erlaubt!: Projekte gegen die Verdrängung Jugendlicher aus dem öffentlichen Raum*, Opladen: Budrich.

Demerath, L. & Levinger, D. (2003), The social qualities on being on foot: A theoretical analysis of pedestrian activity, community and culture, in: *City and Community*, 2 (3), 217-237.

Duyvendak, J. & Wekker F. (2015), Thuis in de openbare ruimte? Over vreemden, vrienden en het belang van amicaliteit, in: *Kennis voor Krachtige Steden*, Den Haag: Platform 31.

Emmelkamp, R. (2004), *Een veilig avontuur; Alledaagse plaatsen en vrijetijdsbesteding in de verhalen van jongeren en ouders*, Amsterdam: Universiteit van Amsterdam.

Fenster, T. & Yacobi, H. (2005), Whose City is it? On Urban Planning and Local Knowledge in Globalizing Tel Aviv-Jaffa, in: *Planning Theory & Practice*, 6 (2), 191-211.

Filius, F. & Melik, R. van (2011), Jongeren in de openbare ruimte, in: *Geografie*, 20 (9), 28-30.

Fincher, R. & Iveson, K. (2008), *Planning and Diversity in the City: Redistribution, Recognition and Encounter*, Hampshire: Palgrave Macmillan.

Gans, H. (1991), *People, plans and policies: essays on poverty, racism and other national problems*, New York: Columbia University Press.

Gehl, J. (2006), *Life between Buildings: Using Public Space*, Copenhagen: The Danish Architectural Press.

Gehl, J., Gemzoe, L., Kirknoes, S. & Sondergaard, B. (2006), *New City Life*, Copenhagen: The Danish Architectural Press.

Gehl, J. (2010), *Cities for people*, Washington: Island Press.

Gemeente Utrecht (2009), *Geef jeugd de ruimte, nota Speelruimte Utrecht 2009*, Utrecht.

Gemeente Utrecht (2016), *Kadernota Kwaliteit Openbare Ruimte*, Utrecht.

Gemeente Utrecht (2017a), *Bevolkingsprognose 2017*, Utrecht.

Gemeente Utrecht (2017b), *Inwonersenquête Utrecht 2017*, opgehaald van <http://www.utrecht-monitor.nl/sociale-leefomgeving-ondersteuning/veiligheid/jongerenoverlast>. Geraadpleegd op 12-05-18.

Gemeente Utrecht (2017c), *Ruimte voor spelen. Evaluatie en advies speelruimtebeleid 2009-2017*, Utrecht.

Gemeente Utrecht (2018a), *Utrechts Gezondheidsprofiel 2018*, Utrecht.

Gemeente Utrecht (2018b), opgehaald van: <https://www.utrecht.nl/zorg-en-onderwijs/samenleving-welzijn/kinderen-en-jongeren/kinderrechten/>. Geraadpleegd op 24-02-2018.

Hajer, M. & Reijndorp, A. (2001), *Op zoek naar nieuw publiek domein*, Rotterdam: NAI.

Hampton, K., Goulet, L. & Albanesius, G. (2015), Change in the social life of urban public spaces: The rise of mobile phones and women, and the decline of aloneness over 30 years, in: *Urban Studies*, 52 (8), 1489-1504.

Hart, R. (1992), *Children's Participation: From Tokenism to Citizenship*, Florence: Unicef.

Hazekamp, J. (1985), *Rondhangen als tijdverdrijf. Over het onder-elkaar-zijn van jongens en meisjes in de vrije tijd*, Amsterdam: VU Uitgeverij.

Healey, P. (2007), *Urban Complexity and Spatial Strategies: Towards a Relational Planning for Our Times*, Oxford: Taylor & Francis Ltd.

Hendriks, R., Louwers, K. & Tetteroo, E. (2016), *Agenda Fiets 2017-2020*, Tour de Force. Geraadpleegd van: <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/rapporten/2017/02/16/agenda-fiets-2017-2020>

Höglhammer, A., Muhar, A., Stokowski, P., Schuppenlehner, T. & Eder, R. (2018), Factors affecting adolescents' use of urban public spaces in their leisure time: an exploratory study from the city of Vienna, in: *Local Environment*, DOI: 10.1080/13549839.2018.1477744.

Hurrelmann, K., (2007), *Lebensphase Jugend: eine Einführung in die sozialwissenschaftliche Jugendforschung*, Weinheim: Juventa-Verl.

Jacobs, J. (1961 [1992]), *The Death and Life of Great American Cities*, New York: Random House.

Kalle, L. (2011), *"Wat heb ik aan een voetbalveld?! Ik ben een meisje!" Een onderzoek naar hoe meisjes de openbare ruimtes in de wijk Brabantpark in Breda gebruiken en beleven en in hoeverre hun gebruikswensen aansluiten bij het openbare ruimtebeleid van de gemeente Breda*, Utrecht [master thesis].

Karssenbergh, H. (2017, 6 juni), *The city at eye level*, STIPO [presentatie, niet publiekelijk toegankelijk].

Karsten, L., Kuiper, E. & Reubsat H. (2001), *Van de straat? De relatie jeugd en openbare ruimte verkend*, Assen: Van Gorcum B.V.

Karsten, L. (2005), It all used to be better? Different generations on continuity and change in children's daily use of space, in: *Children's Geographies*, 3(3), 275-290.

Karsten, L. & Felder, N. (2017), *De nieuwe generatie stadskinderen. Ruimte maken voor opgroeien*, Rotterdam: nai010 uitgevers.

Kirk, M. (2018), *How to Design Cities for Children*, opgehaald van: [www. Citylab.com](http://www.Citylab.com). Geraadpleegd op 24-02-2018.

Koning, A. (2012), *Waarom niet? Gemeentes en kindvriendelijke openbare ruimte*, Rotterdam [master thesis].

Korver W. & Bos, R. (2014), *Duurzaam mobiliteitsbeleid voor gemeenten. Hoe mobiliteitsbeleid kan bijdragen aan een leefbare, gezonde en aantrekkelijke gemeente. Inspiratiebrochure voor gemeentebestuurders*, CROW/KpVV en VNG.

Kuik, J. & Rietveld, O. (2013), De waarde van de openbare ruimte, in: *Duurzame Bereikbaarheid Randstad*, notities door wetenschap en praktijk.

Kuitert, K. & Maas, R. (2016), *Prettige plekken, Handboek Mens en Ruimte*, Zwolle: Acquire Publishing bv.

Leary, M.E. (2009), The Production of Space through a Shrine and Vendetta in Manchester: Lefebvre's Spatial Triad and the Regeneration of a Place Renamed Castlefield, in: *Planning Theory & Practice*, 10 (2), 189-212.

Lefebvre, H. (1991), *The production of space*, Oxford: Blackwell.

Lieberg, M. (1995), Teenagers and Public Space, in: *Communications Research*, 22 (6), 720-744.

Liebrand, F., Hoff, M. & Zwan, M. van der (2016), *Verkenning Toekomstbestendige openbare ruimte*, Verkenning van PLANterra voor CROW.

Lieshout, M. & Aarts, N. (2008), Outside is where it's at! Youth and Immigrants' Perspectives on Public Spaces, in: *Space and culture*, 11 (4), 497-514.

Lofland, L. (1998), *The public realm: Exploring the City's Quintessential Social Territory*, New York: Aldine de Gruyter.

Lofland L. (1998), Social Life in the Public Realm: 'A review', in : *Journal of Contemporary Ethnography*, 17 (4), 453-482.

Luijters, S. (2008, 16 juni), Chill out, in: *Het Parool*.

Madanipour, A. (red.) (2010), *Whose public space? International case studies in urban design and development*, Oxford: Routledge.

Mak, J., Gilsing, R. & Wróblewska, A. (2016), *De staat van jeugdparticipatie in Nederland 2016. Resultaten online enquête 122 gemeenten en overzicht van goede voorbeeldpraktijken*, Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.

Malone, K. (2002), Street life: Youth, culture and competing uses of public space, in: *Environment & Urbanization*, 14 (2), 157-168.

Mascini, L. (2018, 3 en 4 maart), Gespuis? Jongeren maken de stad echt leuker, in: *NRC*.

Matthews, H., Taylor, M., Percy-Smith, B. & Limb, M. (2000), The unacceptable flaneur, The shopping mall as teenager hangout, in: *Childhood*, 7 (3), 279-294.

Meij, H. en D. Ince (2013), *De ontwikkeling van kinderen*, Utrecht: Nederlands Jeugd Instituut.

Melik, R. van (2015), De openbare ruimte van de stad, in: *Visies op de stad*, Den Haag: Boom Lemma Uitgevers.

Melik, R. van, Aalst, I. & Weesep, J. van (2007), West & East Village: stadsparken als strijdtoneel, in: *Geografie*, 16 (8), 24-27.

Melik, R. van & Gorp, B. van (2015), De gebeten hond in de openbare ruimte, in *Geografie*, 24 (3), 8-11.

Melik, R. van & Pijpers, R. (2017), Older People's Self-Selected Spaces of Encounter in urban Aging Environments in the Netherlands, in: *City&Community*, 16 (3), 284-303.

Merriam, S.B. (1998), *Qualitative research and case study applications in education*, San Francisco: Jossey-Bass.

Moris, M. (2015), *Jongeren in de publieke ruimte. Onderzoek naar lokale perspectieven*, Onderzoeksproject in opdracht van Uit De Marge en Cera.

Morgan, D.L. (1998), Practical Strategies for Combining Qualitative and Quantitative Methods : Applications for Health Research, *Qualitative Health Research*, 8, 364-376.

Mulderij K., Neuman, S. & Buitenhuis E. (2011), Rustig chillen zonder dat de politie je stalkt. Ontmoetingsplaatsen voor jongeren in een zogenaamde achterstandswijk, in: *Jongeren wonen en sloop. Stedelijke herstructurering door de ogen van jongeren*, Den Haag: Nicis Instituut.

Müller, T. & Fischer, T. (2015), Feeling Unsafe in Multicultural Neighbourhood: Indigenous Inhabitants' Perspectives, in: *British Journal of Criminology*, 55, 790-810.

Needam, B. (2007), Belangen, rechten en plichten bij publieke ruimten, in: *Stedelijkheid als rendement – privaat initiatief voor publieke ruimte*, 194-211, Haarlem: Trancity, AIR/Van der Leeuwkring.

Németh, J. (2009), Defining a Public: The Management of Privately Owned Public Space, in: *Urban Studies*, 46(11), 2463-2490.

Nio, I., Reijndorp, A. & Veldhuis, W. (2008), *Atlas Westelijke Tuinsteden Amsterdam. De geplande en de geleefde stad*. Haarlem/Den Haag: Trancity, Van Eesteren-Fluck & Van Lohuizen Stichting.

Noorda, J. & Veenbaas, R. (2006). *Rondhangende jongeren*, Amsterdam.

Oldenburg, R. (1991), *The great good place: Cafes, Coffee Shops, Bookstores, Bars, Hair Salons, and Other Hangouts at the Heart of a Community*, New York: Marlowe.

PBL (2017), *Infographic jongeren*, ontleend aan: <http://www.pbl.nl/infographic/jongeren>. Geraadpleegd op 6-01-2018.

Peinhardt, K. (2018), What the (Young) People Want: A Q&A with Setha Low, opgehaald van: <https://www.pps.org/article/what-the-young-people-want-a-q-a-with-setha-low>. Geraadpleegd op 26-3-2018.

Peters, K., Elands, B. & Buijs, A. (2010), Social Interactions in Urban Parks: Stimulating Social Cohesion?, in: *Urban Forestry and Urban Greening* 9, (2), 93-100.

Pleysier, S. en J. Deklerck (2006), Over hondenpoep en hangjongeren. Een verkennend onderzoek naar overlastfenomenen in parken en groenzones, in: *Tijdschrift voor Veiligheid*, 5 (1), 5-20.

Programma Slimme en Gezonde stad (2017), *Vier steden, vijf kennisvragen over Slimme en Gezonde stad*, Ministerie van Infrastructuur en Milieu, Zwolle.

Raad voor de Maatschappelijke Ontwikkeling (2008), *Tussen flaneren en schofferen een constructieve aanpak van het fenomeen hangjongeren*, Den Haag: uitgeverij SWP.

Raad voor de Volksgezondheid en Zorg (2015), *Verkenning Ruimte voor Redzaamheid*, Den Haag.

Robinson, C. (2000), Creating space, creating self: street frequenting youth in city and suburbs, in: *Journal of Youth studies*, 3 (4), 429-443.

Robinson, C. (2009), 'Nightscapes and leisure spaces': An ethnographic study of young people's use of free space, in: *Journal of Youth studies*, 12 (5), 501-514.

Rochte, B., Guta, A., & S. Flicker (2010), *Peer research in Action I: Models of Practice*, The Wellesley Institute, Canada.

Roeters, A., Wennekers, A., Van den Broek, A., Pulles, I. & Tiessen-Raaphorst, A. (2017), Vrije tijd in: *De sociale staat van Nederland 2017*, Sociaal en Cultureel Planbureau [webversie].

Roeters, A. (2017). Vrije tijd. In: *Een week in kaart*, via: <https://digitaal.scp.nl/eenweekink kaart1/vrije-tijd>. Geraadpleegd op 24-04-2018.

Sabbe, K. (2008), *Rondhangen, een betekenisvolle vrijetijdsbesteding voor jongeren?*, Gent.

Sabel, C. & Zeitlin, J. (2012), Experimentalist governance, in: *The Oxford Handbook of Governance*, 169-183. Oxford: Oxford University Press

Salet, L. (2014), *De productie van stedelijke natuur. De rol van planologen en politici in de ruimtelijke planning van natuur in Den Haag*, Utrecht [master thesis].

SCP/CBS, *Tijdsbestedingsonderzoek 2016*, opgehaald van: <https://www.scp.nl/Onderzoek/tijdsbesteding>. Geraadpleegd op 05-05-2018.

Shaw, C., Brady, L. & Davey, C. (2011), *Guidelines for research with children and young people*. Londen: NCB Research Centre.

Shier, H. (2001), Pathways to participation: openings, opportunities and obligations, in: *Children and Society*, 15(2), 107-117.

Shultz van Haegen, M. (2017, 16 februari), *Aanbiedingsbrief Agenda Fiets Tour de Force*, Den Haag. Geraadpleegd van: <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/rapporten/2017/02/16/agenda-fiets-2017-2020>

Skelton, T. (2009), Taking young people as political actors seriously: opening the border of political geography, in: *Area*, 42 (2), 145-151.

Smithsimon, G. (2008), Dispersing the crowd. Bonus Plazas and the Creation of Public Space, in: *Urban Affairs Review*, 43 (3), 325-351.

Spierings, B., Van Melik, R. van & Aalst, I. van (2016), Parallel Lives on the Plaza: Young Dutch Women of Turkish and Moroccan Descent and Their Feelings of Comfort and Control on Rotterdam's Schouwburgplein, in: *Space and Culture*, 19(2), 150–163.

Staeheli, L. & Mitchell, D. (2006), USA's destiny? Regulating space and creating community in American shopping malls, in: *Urban Studies*, 43, 977-992.

Staeheli, L. & Mitchell, D. (2007), Locating the public in research and practice, in: *Progress in Human Geography*, 31(6), 792-811.

Sybesma, J. (2009), "Onbekend maakt onbemind" Hoe de relatie tussen hangjongeren en omwonenden verbeterd kan word en de rol van het Oké-punt hierin, Utrecht [master thesis].

Tilstra, T. (2011), *De openbare ruimte in de wijk ontrafeld, een onderzoek naar het gebruik en de beleving*, Utrecht [master thesis].

Tulder, R van. (2012), *Skill sheets: An integrated approach to Research, Study and Management* (2e ed), Amsterdam: Pearson

Valentine, G. (1996), Angels and devils: moral landscapes of childhood, *Environment and Planning: Society and Space*, 14, 581-599.

Veldhoven, S. van (2018, 2 februari), *City Deal Elektrische deelmobiliteit in stedelijke gebiedsontwikkeling* (2018), afspraken tussen 7 gemeenten, provincie Zuid-Holland, rijksoverheid (I&W en BZK) en private partijen [Kamerstuk]. Geraadpleegd van: <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/convenanten/2018/02/06/city-deal-elektrische-deelmobiliteit-in-stedelijke-gebiedsontwikkeling>

Vereniging van Nederlandse gemeenten (VNG) (2017), *Child Friendly Cities in Nederland*, Den Haag. Geraadpleegd van: <https://vng.nl/onderwerpenindex/jeugd/child-friendly-cities>

Verlaet, J. van 't (2003/2008), *Stedelijke gebiedsontwikkeling in hoofdlijnen*, Rotterdam: Iva groep.

Visscher, S. de (2010), Maakt de buurt het verschil? Een sociaal-pedagogische kijk, in: *Journal of Social Intervention: Theory and practice*, 19 (1), 5-21.

VROM-raad (2009), *Publieke ruimte. Naar een nieuwe balans tussen beeld, belang en beheer*, Den Haag.

Watkins, C. (2005), Representations of Space, Spatial Practices and Spaces of Representation: An Application of Lefebvre's Spatial Triad, in: *Culture and Organization*, 11 (3), 209-220.

Welter, J. de, Visscher, S. de & Vanobbergen, B. (2007), Is een ramp een ramp? De dominante constructie van de publieke ruimte door skaters uitgedaagd, *Pedagogiek, Wetenschappelijk Forum, voor Opvoeding, Onderwijs en Vorming*, 187-200.

Wennekers, A.M. & Haan, J. de (2017), *Nederlanders en nieuws. Gebruik van nieuwsmedia via oude en nieuwe kanalen*, Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

Wennekers, A.M., Haan, J. de & Huysmans, F. (2016), Communicatie via (sociale) media, in: *Media:Tijd in kaart*, opgehaald van: https://digitaal.scp.nl/mediatijd/communicatie_via_media/. Geraadpleegd op 24-04-2018.

Whitzman, C., Worthington, M. and D. Mizrahi (2010), The Journey and the Destination Matter: Child-Friendly Cities and Children's Right to the City, in: *Built Environment*, 36 (4), 473-486.

Whyte, W. (2001, [1980]), *The social life of small urban spaces*, New York: Project for public spaces.

Whyte, W. (1980), *The social life of small urban spaces*, Washington: Conservation Foundation.

Wilk, D. van der, (2016), *Van wie is het plein, Over de (on) toegankelijkheid van de openbare ruimte in een gentrificerende buurt te Amsterdam* [dissertatie].

Wilks, J. & Rudner, J. (2013), A voice for children and young people in the city, in: *Australian Journal of Environmental Education*, 29 (1), 1-17.

Winter, M. de (2010), *Verbeter de wereld, begin bij de opvoeding*, Amsterdam: uitgeverij SWP.

Bijlage 1 Digitale vragenlijst

Vragenlijst Tieners in de openbare ruimte

Voordat je begint:

Wat leuk dat je meedoet aan het invullen van deze vragenlijst!

Deze vragenlijst is onderdeel van een onderzoek naar tieners in de openbare ruimte. Het onderzoek gaat over het verschil tussen wat tieners graag willen en hoe het beleid eruit ziet. Bedoeling is dat in de toekomst meer rekening wordt gehouden met wat tieners willen en wensen. Daarom wil ik graag weten van welke plekken je nu gebruik maakt, waarom en hoe die plekken eruit moeten zien.

Je antwoorden worden anoniem verwerkt.

Het invullen kost 10 minuten van je tijd.

Alvast bedankt voor het meedoen!

Rita van der Meulen

1. Hoe oud ben je?

- ☐ Jonger dan 12 jaar
- ☐ 12-14 jaar
- ☐ 15-18 jaar
- ☐ Ouder dan 18 jaar

2. Ben je een jongen of een meisje?

- ☐ Jongen
- ☐ Meisje

3. Welk niveau doe je?

- ☐ vmbo
- ☐ havo
- ☐ vwo
- ☐ mbo

4. In welke klas zit je? Ik zit in de:

- ☐ 1e klas
- ☐ 2e klas
- ☐ 3e klas
- ☐ 4e klas
- ☐ 5e klas
- ☐ 6e klas

5. Woon je in Utrecht?

- ☐ Ja
- ☐ Nee

6. Hoe vaak per week spreek je buiten af? (denk hierbij aan de afgelopen maand)

- ☐ Minder dan 1 x per week
- ☐ 1-2 x per week
- ☐ 3-5 x per week
- ☐ 5 x of meer

7. Waarom spreek je niet buiten af?

- ☐ Dat mag niet van mijn ouders
- ☐ Geen tijd, want ik moet huiswerk maken
- ☐ Geen tijd, want ik moet werken
- ☐ Ik voel me niet veilig buiten
- ☐ Ik vind het niet leuk
- ☐ Anders,....

8. Waarom vind je het niet leuk buiten?

9. Wanneer zou je vaker buiten afspreken?

- ☐ Als mijn vrienden meegaan
- ☐ Als er meer plekken zijn waar ik heen kan
- ☐ Als de plekken waar ik heen wil leuker zijn
- ☐ Als de zon schijnt
- ☐ Als de plek het volgende heeft:

10. Als je naar buiten gaat, naar wat voor plek ga je dan? (maximaal 3 antwoorden)

- ☐ Voetbalveld
- ☐ Hangplek
- ☐ Park
- ☐ Plein
- ☐ Jongerenontmoetingsplek
- ☐ Winkelcentrum
- ☐ Bankje ergens
- ☐ Hoek van de straat
- ☐ Anders, namelijk...

11. Wat doe je op deze plek? (maximaal 3 antwoorden)

- ☐ Sporten: voetballen, skaten of anders
- ☐ Kletsen
- ☐ Rondhangen
- ☐ Roken
- ☐ Alcohol drinken
- ☐ Overlast veroorzaken
- ☐ Anders, namelijk...

12. Vind je het vervelend als er ook andere groepen aanwezig zijn?

- ☐ Nee
- ☐ Ja, want...

13. Wat doe je als er ook andere groepen zijn?

- ☐ Blijven
- ☐ Weggaan
- ☐ Andere groepen wegsturen
- ☐ Samen met die groep chillen
- ☐ Anders, namelijk...

14. Word je wel eens aangesproken op je gedrag?

- ☐ Nee
- ☐ Ja, door wie en waarom?

15. Merk je wel eens dat mensen bang voor je zijn als je in een groep buiten bent?

- ☐ Nee
- ☐ Ja, wat doe je dan...

16. Ga je door je het gebruik van social media meer of minder naar buiten?

- ☐ Meer
☐ Minder
☐ Niet meer en niet minder

17. Als je ergens buiten bent, wil je dan:

- ☐ niet gezien worden?
☐ wel gezien worden en ook andere mensen ook kunnen zien?
☐ beide

18. Waarom wil je wel of niet gezien worden? Of waarom wil je beide? (denk bijvoorbeeld: aan rustig zitten of roken)

19. Hieronder wordt een aantal stellingen gegeven over plekken voor tieners in de openbare ruimte. In hoeverre ben je het eens met deze stellingen?

	Hele-maal eens	Eens	Niet eens, niet oneens	Oneens	Hele-maal oneens
Ik vind het belangrijk dat de plek schoon is.	☐	☐	☐	☐	☐
Ik vind het belangrijk dat ik me welkom voel op een plek	☐	☐	☐	☐	☐
Ik vind het belangrijk dat de plek makkelijk bereikbaar is.	☐	☐	☐	☐	☐
Er zijn voldoende buitenplekken voor tieners.	☐	☐	☐	☐	☐
Ik vind het belangrijk om samen met mijn vrienden buiten te zijn.	☐	☐	☐	☐	☐
Ik ga naar buitenplekken om contact te leggen met onbekende mensen.	☐	☐	☐	☐	☐

20. Vind je nog andere dingen belangrijk?

21. Beschrijf je favoriete plek. Waar is deze? Wat maakt hem bijzonder? Wat kan er verbeterd worden?

22. Ben je tevreden over de plekken voor tieners buiten? (Druk dit uit in een rapportcijfer van 1 tot en met 10, 1= zeer ontevreden, 10 = zeer tevreden)

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Tevreden met plekken voor tieners buiten	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

23. Waarom ben je wel of niet tevreden? (Denk bijvoorbeeld aan de hoeveelheid plekken of de inrichting ervan. Wat is er prettig? Wat ontbreekt?

24. Stel dat er bij jou in de buurt nieuwe plekken worden gemaakt waar je buiten kan zijn. Wil je daar bij betrokken worden?

- ☐ Nee
☐ Ja

25. Waar wil je dan bij betrokken zijn? (maximaal 2 antwoorden)

- ☐ Mee denken over wat er moet komen
☐ Mee helpen maken
☐ Mee beslissen over wat er moet komen
☐ Anders, namelijk...

26. Wil je nog wat toevoegen?

- ☐ Nee
☐ Ja,

ONTZETTEND BEDANKT VOOR HET INVULLEN VAN DEZE VRAGENLIJST!

Bijlage 2 Geïnterviewde personen

Naam	Functie
Hanrath, S.	Beleidsadviseur Sport
Kuin, A.	Senior beleidsadviseur openbare Ruimte
Lensink, M.	Opgavetrekker Openbare ruimte en klimaatadaptatie
Massop, I.	Wijkregisseur Leidsche Rijn

De interviews hebben in de laatste week van mei en in de eerste week van juni plaatsgevonden.

Bijlage 3 Topiclijst Tieners in de openbare ruimte

1. Introductie

- Doel van het interview
- Toestemming om op te nemen
- Informatie wordt niet letterlijk gebruikt. Of evt. wel quote opnemen?
- Structuur van het interview
-

2. Inleidende vragen

- Wat is je functie bij de gemeente Utrecht?
- Hoe verhoudt je je tot het onderwerp Tieners in de openbare ruimte?

3. Visie op de openbare ruimte

- Hoe kijkt de gemeente naar de openbare ruimte?
- Wat zijn hoofdthema's?
- Wat vind je als professionals belangrijk voor de openbare ruimte?
- Hoe beoordeel je de hoeveelheid openbare ruimte in Utrecht?
- Welke aspecten spelen een rol in de afweging voor de inrichting van de openbare ruimte?
[Budgettaire, sociaal, duurzaamheid,, gezondheidsuitgangspunten etc.; wat weegt zwaar?]
[doorvragen]

4. Beleid m.b.t. plekken voor tieners

- Wordt er bij de inrichting van de openbare ruimte rekening gehouden met verschillende doelgroepen?
[doorvragen]
- Is er in Utrecht aandacht voor tieners in de openbare ruimte?
[doorvragen]
Waarom wel/niet?
Hoe gaat dat in zijn werk? (bijv. richtlijnen)
- Heeft de gemeenteraad aandacht voor deze specifieke doelgroep?
[doorvragen]
Waar blijkt dat uit? (schriftelijke vragen, motie, vragen programmabegroting)
- Verwacht de gemeente nog initiatieven van tieners zelf of van hun ouders?
[samenvatten]
- Hoe kwalificeer jij beleid mbt tieners in de openbare ruimte nu?
Herken je ontmoedigen- normaliseren- uitnodigen *[toelichten]*
[doorvragen]
- Vind je het van belang dat daar nog iets in verandert?
[doorvragen]

[samenvatten]

5. Organisatie binnen gemeente Utrecht?

- Is er één organisatieonderdeel die zich bezig houdt met tieners in de openbare ruimte?
- Is er budget voor doelgroepen in de openbare ruimte?
- Hoe is de besluitvorming binnen gemeenten Utrecht georganiseerd als het over tieners in de openbare ruimte gaat?

[doorvragen]

- Heb je suggesties ter verbetering van de gemeentelijke organisatie?

6. Behoeften van tieners (n=140)

- Heb je daar ideeën over de wensen, leeftijd, schoolniveau, inhoudelijke wensen.
- Uit behoefteonderzoek blijkt dat 23% minder dan 1 x per week naar buiten gaat. 41%: 1-2 keer, 35% meer dan drie keer
Wat vind je daarvan?

- Belangrijk voor tieners: schoon, welkom voelen, makkelijk bereikbaar, samen met vrienden

- Vervelend: als er andere groepen zijn (30%): doen irritant, vallen ze lastig, voelt ongemakkelijk. Blijven wel: 72%

- Veel bezochte plekken zijn: winkelcentra, parken, voetbalveld, bankje ergens
Favoriete plekken zijn: parken, pleinen, binnenstad, voetbal- of hockeyvelden.
Over plek: geen extreme keuze over wel of niet gezien worden
Wat vind je ervan?

- Activiteiten: kletsen, rondhangen, sporten.

- Bijna niet aangesproken op gedrag. Wat betekent dat?

- Sociale media: helpt niet meer of niet minder. 38% minder naar buiten

- Tevredenheid: wat vind je ervan?

Gemiddeld cijfer: 6,3

- Geven deze cijfers de gemeente aanleiding om plekken voor tieners anders te benaderen?

[doorvragen]

7. Jongerenparticipatie

- Worden jongeren betrokken bij de besluitvorming over plekken in de openbare ruimte?
- Hoe gaat dat in de praktijk?

[doorvragen]

- Op welk niveau zit jongerenparticipatie: informeren, raadplegen, inspraak hebben, stimuleren eigen initiatief?

Kun je daar een recent voorbeeld van geven?

[doorvragen]

- 35% van de tieners geeft aan betrokken te willen worden bij nieuwe plekken. Is gemeente bereid daar invulling aan te geven? Hoe?

[65% wil niet betrokken worden]

[Daarvan: 59% meedenken, 67% meebeslissen]

[doorvragen, hoe ver wil je daar in gaan?]

- Zijn professionals binnen de gemeente Utrecht toegerust om jongerenparticipatie vorm te geven? Ofwel, hebben ze voldoende vaardigheden?

[samenvatten]

8. Zie je nog meer mogelijkheden om beleid en behoefte dichterbij elkaar te brengen?

9. Afsluiting

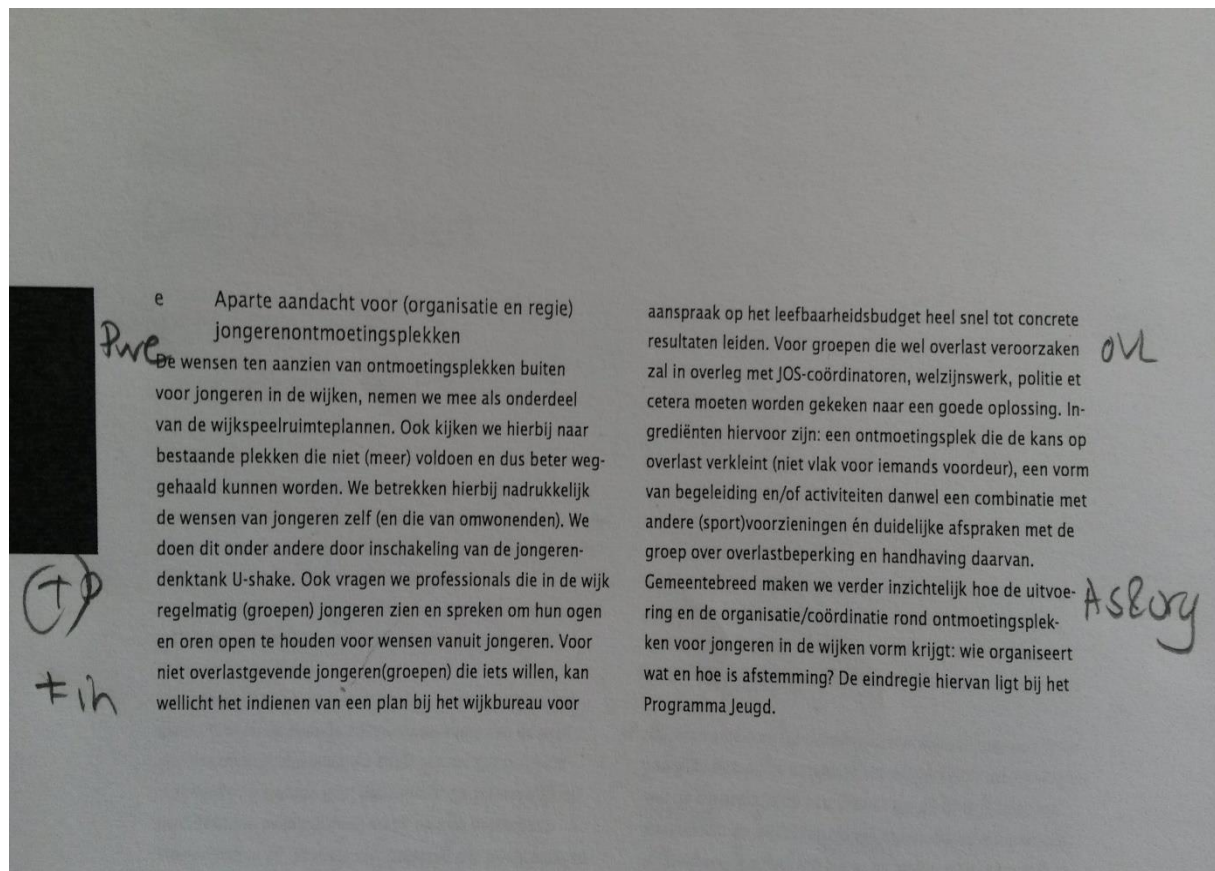
- Bedanken
- Opsturen van het onderzoek

Bijlage 4 Coderingsschema beleidsstukken en interviews

Onderzoek	Begrip	Afkorting
Beleidsopgave	Visie op de openbare ruimte	Visie
	(Tiener)Participatie	(T)P
	Integrale afweging	IA
	Draagvlak	DRGV
	Vaardigheden	V
	Budget	FIN
	Aansturing en organisatie	As&Org
	Gebruik/ontmoedigen	G/ONT
	Gebruik/normaliseren	G/NOR
	Gebruik/uitnodigen	G/UIT
	Urgentie	URG
	Agenderen	AG
	Gewoon doen	GEW D
	Ontwikkelingen	ONTW
	Verdringing	Verdr
	Overlast	OVL
	Handhaving	HNDH
	Vervolg	VV
	Werkwijze	WW
Behoefteonderzoek	Behoefte	Beh
	Aantal maal buiten afspreken	freq
	Plekken:	P
	- Zien/niet gezien	Pz/ng
	- Wensen	Pwe
	- Diverse soorten	Pdiv
	- Waardering	Pwa
	- Aantal	Pa
	- Inrichting	P/inr
	- Formeel/informeel	P f/inf
	Sociale media	sm
	Sociale aspecten	sa
	Betrokken willen worden	betr
	Activiteiten	act
	Toegankelijkheid	toe
	Welkom voelen	wel
	Opleidingsniveau	opl
	Jongens/meisjes	j/m

Bijlage 5 Voorbeelden codering

Gecodeerde pagina uit nota 'Geef jeugd de ruimte'

Pagina uit een gecodeerd interview

